

Ny häkteslag

Betänkande av Häktesutredningen

Stockholm 2006

STATENS OFFENTLIGA
UTREDNINGAR

SOU 2006:17

SOU och Ds kan köpas från Fritzes kundtjänst. För remissutsändningar av SOU och Ds svarar Fritzes Offentliga Publikationer på uppdrag av Regeringskansliets förvaltningsavdelning.

Beställningsadress:
Fritzes kundtjänst
106 47 Stockholm
Orderfax: 08-690 91 91
Ordertel: 08-690 91 90
E-post: order.fritzes@nj.se
Internet: www.fritzes.se

Svara på remiss. Hur och varför. Statsrådsberedningen, 2003.
– En liten broschyr som underlättar arbetet för den som skall svara på remiss.
Broschyren är gratis och kan laddas ner eller beställas på
<http://www.regeringen.se/remiss>

Tryckt av Edita Sverige AB
Stockholm 2006

ISBN 91-38-22529-8
ISSN 0375-250X

Till Statsrådet och chefen för Justitiedepartementet

Regeringen beslutade den 20 januari 2005 att tillkalla en särskild utredare med uppdrag att utarbeta ett förslag till en ny häkteslag.

Chefen för Justitiedepartementet, statsrådet Thomas Bodström, förordnade samma dag f.d. generaldirektören Anita Werner som särskild utredare.

Som experter förordnades den 14 mars 2005 chefsåklagaren Peter Claeson, överläkaren Fredrik Hedén, advokaten Hans Hjalmer, regionchefen Owe Horned, departementssekreteraren Anna C. Lindberg, regionchefen Inga Mellgren och kriminalkommissarien Ulrika Wahlberg.

Kammarrättsassessorn, numera rådmannen, Peder Liljeqvist har varit sekreterare.

Utredningen har tagit namnet Häktesutredningen (Ju 2005:01).

Härmed överlämnar utredningen betänkandet Ny häkteslag (SOU 2006:17).

Arbetet har bedrivits i nära samråd med experterna och betänkandet är därför skrivet i vi-form. Till betänkandet fogas ett särskilt yttrande.

Utredningens uppdrag är härmed slutfört.

Stockholm i februari 2005

Anita Werner

/ Peder Liljeqvist

Innehåll

Förkortningar	9
Sammanfattning	11
Författningsförslag	17
1 Förslag till häkteslag	17
2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken	30
3 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1134) om belastningsregister	32
4 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1135) om misstankeregister	35
1 Utredningens arbete	39
1.1 Utredningens uppdrag	39
1.2 Utredningsarbetet	40
2 Häkteslagstiftningen	43
2.1 Rättegångsbalkens huvudregler om häktning och anhållande	43
2.2 Principerna bakom lagen om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. (häkteslagen)	44
2.3 Häkteslagens tillämpningsområde	45
2.4 Häkteslagens materiella bestämmelser	47
2.4.1 Tvångsåtgärder	48
2.4.2 Möjligheter till gemenskap och andra rättigheter	49

2.4.3	Restriktioner	52
2.5	Häktesorganisationen i huvuddrag	53
3	Kriminalvårdslagstiftningen	55
3.1	Kriminalvårdslagen.....	56
3.1.1	Grundläggande principer och regler om placering.....	56
3.1.2	Sysselsättning och gemenskap m.m.	56
3.1.3	Kontakter med omvärlden.....	57
3.1.4	Särskilda säkerhetsåtgärder.....	58
3.1.5	Övriga bestämmelser	58
3.2	Huvuddragen i Kriminalvårdskommitténs förslag till en ny kriminalvårdslag	59
4	Vissa internationella regler och överenskommelser m.m.	61
4.1	FN-konventioner	61
4.2	Europarådets konventioner och tortyrkommittén	62
4.3	Europarådets fängelseregler.....	64
4.4	Lagstiftning inom EU	64
4.5	Kort översikt av förhållandena för brottsmisstänkta häktade i Danmark, Norge och Finland	65
4.5.1	Danmark.....	65
4.5.2	Finland.....	66
4.5.3	Norge.....	67
5	Överväganden om en ny häkteslag	69
5.1	Lagstiftningsteknik	69
5.1.1	Modernisering av språk och struktur.....	69
5.1.2	Författningsnivå – lag eller förordning.....	71
5.2	Lagens tillämplighet och övergripande principer för behandlingen av intagna.....	72
5.2.1	Vilka personer skall omfattas av en ny häkteslag?	72
5.2.2	Övergripande regler för behandlingen av intagna.....	76
5.3	Intagnas rättigheter och inskränkningar i dessa	78
5.3.1	Placering och gemensam vistelse	79

5.3.2	Särskild sysselsättning och utomhusvistelse	84
5.3.3	Tidningar, radio och teve m.m.....	86
5.3.4	Skriftliga handlingar och andra försändelser.....	87
5.3.5	Besök	88
5.3.6	Telefonsamtal och andra elektroniska meddelanden	89
5.3.7	Permission, pengar och sjukvård m.m.....	91
5.4	Särskilda kontroll- och tvångsåtgärder	92
5.4.1	Kroppsvisitation och kroppsbesiktning av intagna m.m.....	92
5.4.2	Kontroll av besökare.....	96
5.5	Åklagarrestriktioner.....	99
5.6	Beslutsbefogenheter och andra processuella bestämmelser m.m.	101
5.6.1	Kriminalvårdens och andra myndigheters beslutsbefogenheter m.m.	101
5.6.2	Omprövning och överklagande av beslut.....	103
6	Restriktioner för häktade	107
6.1	Rättegångsbalkens och häkteslagens regler om restriktioner för gripna, anhållna och häktade	107
6.1.1	Rättegångsbalkens grundläggande regler om frihetsberövande vid misstanke om brott	108
6.1.2	Häkteslagens och rättegångsbalkens regler om restriktioner	110
6.2	Tidigare reformer av restriktionsförfarandet	114
6.2.1	Överväganden under 1970- och 80-talen	114
6.2.2	Reformen år 1994	115
6.2.3	Reformen år 1999	116
6.3	1999 och 2003 års rapporter från Europarådets tortyr- kommitté m.m.....	119
6.3.1	1999 års rapport	119
6.3.2	2003 års rapport	120
6.3.3	Rapport år 2004 från Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter	123
6.4	Vår utvärdering av reformen år 1999	124
6.5	Behovet av förändrade regler.....	126

7	Tvångsåtgärder mot häktade vid rättspsykiatrisk undersökning och psykiatrisk vård	131
7.1	Allmänt om rättspsykiatriska undersökningar	131
7.2	Särskilt om tvångsåtgärder beträffande häktade som vistas på rättspsykiatriska undersökningsenheter eller vårdinrättningar	133
7.2.1	Häkteslagens tillämplighet	133
7.2.2	Tvångsåtgärder av ordnings- eller säkerhetsskäl enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård.....	135
7.2.3	Beslutsbefogenheter avseende tvångsåtgärder på rättspsykiatriska undersöknings- och vårdenheter	138
7.3	Den nuvarande situationen vid de rättspsykiatriska undersökningsenheterna och vårdinrättningarna.....	140
7.4	Behovet av förändrade regler	142
8	Ikraftträdande	151
9	Konsekvenser av våra förslag.....	153
10	Författningskommentar	155
10.1	Förslaget till häkteslag	155
10.2	Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken.....	170
10.3	Förslagen till förordningar om ändring i förordningarna (1999:1134) om belastningsregister och (1999:1135) om misstankeregister.....	171
	Särskilt yttrande av Peter Claeson	173
	Bilagor	
1	Kommittédirektiv 2005:05.....	175
2	Tilläggsdirektiv 2005:109.....	183

Förkortningar

a.a.	anförda arbete
a.prop.	anförd proposition
bet.	riksdagsutskottens betänkanden
BrB	brottsbalken
dir.	kommittédirektiv
Ds	betänkande i departementsserien
EG	Europeiska gemenskaperna
EU	Europeiska unionen
Europakonventionen	Europeiska konventionen den 4 november 1950 om skydd för de mänskliga rättigheterna och de grundläggande friheterna
FN	Förenta nationerna
häktesförordningen	förordningen (1976:376) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.
häkteslagen (HL)	lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.
JO	Justitieombudsmannen (Riksdagens ombudsmän)
Ju	Justitiedepartementet
kriminalvårdslagen (KvaL)	lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt
KVVFS	Kriminalvårdsverkets författningssamling
LPT	lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård
LRU	lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning
LRV	lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård
prop.	proposition
RB	rättegångsbalken
RF	regeringsformen
RK	Regeringskansliet
RMV	Rättsmedicinalverket

RPSFS	Rikspolisstyrelsens författningssamling
RPU	rättpsykiatrisk undersökning
rskr.	riksdagens skrivelse
RÅFS	Riksåklagarens författningssamling
SOSFS	Socialstyrelsens författningssamling
SOU	Statens offentliga utredningar
Tortyrkommittén (CPT)	Europarådets kommitté till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
Tortyrkonventionen	Europeiska konventionen den 26 november 1987 till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning
ÅFS	Åklagarmyndighetens författningssamling

Sammanfattning

Om uppdraget

Vi har haft i uppdrag att utarbeta ett förslag till en ny häkteslag. Uppdraget har omfattat dels en översyn av regelverket i sak, dels en genomgripande översyn av den lagtekniska och språkliga utformningen. Den nya häkteslagen skall enligt direktiven knytas an till det förslag till ny kriminalvårdslag som Kriminalvårdskommittén lämnade i juni 2005.¹ Målsättningen har varit att regelverket som styr kriminalvårdens verksamhet skall ges en enhetlig och ändamålsenlig utformning, samtidigt som det måste beaktas att den som är häktad är att betrakta som oskyldig till dess att han eller hon är dömd.

Vad gäller det sakliga innehållet har vissa frågor särskilt framhållits i direktiven.

I uppdraget har sålunda ingått att se över reglerna om s.k. åklagarrestriktioner för häktade med målsättningen att dessa skall bygga på en lämplig avvägning mellan å ena sidan en human behandling och respekt för personlig integritet och å andra sidan möjligheterna att utreda och lagföra brott. Enligt direktiven skall hänsyn tas till den kritik mot det svenska restriktionsförfarandet som har framförts av Europarådets s.k. tortyrkommitté. Uppdraget har vidare omfattat en utvärdering av effekterna av de lagändringar beträffande restriktioner som genomfördes den 1 januari 1999.

I vårt uppdrag har också ingått att göra en översyn av de regler som gäller behandlingen av häktade som är intagna på rättspsykiatrisk undersökningsenhet.

Ytterligare frågor som särskilt framhållits i direktiven är behovet av information till häktade, utredning som förberedelse för verkställighet samt hänsyn till särskilda grupper som kvinnor, barn och utländska medborgare.

---

¹ Ju 2002:13 (SOU 2005:54)

En ny häkteslag

Den nuvarande lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. är svårtillgänglig till följd av ett ålderdomligt språk och en bristfällig struktur. Den har sedan sin tillkomst ändrats ett flertal gånger och därigenom blivit mycket av ett "lapptäcke". Vi föreslår därför en ny häkteslag som har ett modernt språk och en mer logisk och lättillgänglig uppbyggnad och som endast innehåller viktigare bestämmelser om behandlingen av intagna. Detaljreglering skall göras i förordning eller myndighetsföreskrifter. Språket har i relevanta delar anpassats till Kriminalvårdskommitténs förslag till en ny kriminalvårdslag.

Den nya häkteslagen delas in i fem kapitel, av vilka det första innehåller bestämmelser om lagens tillämpningsområde och övergripande principer för behandlingen av intagna. I det andra kapitlet samlas alla bestämmelser som rör intagnas rättigheter och inskränkningar i dessa av ordnings- eller säkerhetsskäl. Regler om kontroll- och tvångsåtgärder mot intagna och mot besökare finns samlade i det tredje kapitlet, medan det fjärde innehåller bestämmelser om s.k. åklagarrestriktioner. Alla processuella bestämmelser om bl.a. beslutsbefogenheter och överklagande återfinns i det femte och sista kapitlet.

Den nya lagen kommer att omfatta samma personkategorier som den gamla, dvs. i första hand dem som är häktade, anhållna eller gripna på grund av misstanke om brott. Vidare omfattas bl.a. de som är häktade av andra orsaker, de som är intagna i häkte eller polisarrest för förpassning till kriminalvårdsanstalt eller särskilt ungdomshem, de som är intagna i anstalt men av olika orsaker tillfälligt placerats i häkte samt övriga personer som tas i förvar i polisarrest eller som för annat ändamål än straffverkställighet tas in i häkte eller kriminalvårdsanstalt. Till den sistnämnda kategorin hör bl.a. vissa förvarstagna enligt utlänningslagstiftningen. Den nya häkteslagen skall till skillnad från dagens häkteslagstiftning vara i princip fullt ut tillämplig på samtliga dessa personkategorier även när de är intagna på rättspsykiatriska undersöknings- eller vårdenheter, utom i de fall då de är föremål för psykiatrisk tvångsvård eller rättspsykiatrisk vård (se närmare om detta nedan).

I övrigt innehåller den nya häkteslagen i materiellt hänseende i huvudsak samma bestämmelser som den gamla. Några förändringar har dock gjorts i syfte att anpassa lagstiftningen till den tekniska utvecklingen, att göra den mer könsneutral samt att tillgodose vissa

grupperns särskilda behov. Andra förslag har föranletts av Kriminalvårdskommitténs förslag till ny kriminalvårdslag.

I vårt förslag anges uttryckligen att alla intagna skall få information om rättigheter och skyldigheter enligt häkteslagen och andra väsentliga rättigheter samt ges möjlighet att redan under vistelsen i häkte och i samråd med Kriminalvården förbereda eventuell vistelse i anstalt eller annan verkställighet av påföljd. Vi slår fast att män och kvinnor inte får vistas tillsammans utan att de samtyckt till det samt att ungdomar om möjligt inte skall placeras tillsammans med äldre intagna. Bestämmelser om rätten att i vissa fall ha sitt spädbarn hos sig och om integritetsskyddande bestämmelser vid kroppsvisitation och kroppsbesiktning görs könsneutrala. Rätten till kommunikation genom telefonsamtal kompletteras med rätt till annan elektronisk kommunikation, t.ex. via e-post. Rätten att ta del av vad som händer i omvärlden genom radio, teve och tidningar kompletteras med en möjlighet att använda sig av informationsinhämtning via elektroniska nätverk, t.ex. Internet eller särskilda intranät. Elektronisk kommunikation eller informationsinhämtning får dock endast ske med hjälp av utrustning som tillhandahålls av Kriminalvården. Vi föreslår också utökade möjligheter till kontroll av besökare och andra som en intagen har kontakt med samt införande av möjligheten att använda särskilda besöksrum med glasruta som alternativ till bevakade besök.

De processuella reglerna tydliggörs i den nya häkteslagen genom att det uttryckligen anges dels vilka myndigheter som får fatta beslut med stöd av lagen, dels vilka beslut som skall fattas av respektive myndighet.

Formerna för åklagarrestriktioner

I dag får åklagaren i samband med en häktningsförhandling begära rättens tillstånd att meddela beslut om inskränkning i den häktades kontakter med omvärlden när det finns fara för att bevis undanröjs eller att en brottsutredning på annat sätt försvåras (restriktioner). Om sådant tillstånd ges är det därefter åklagaren som ensam beslutar vilka enskilda former av restriktioner som skall åläggas den häktade, t.ex. begränsningar i rätten till gemensam vistelse, besök av utomstående, brev eller telefonsamtal eller inskränkningar i möjligheterna att ta del av nyheter genom radio, teve eller tidningar. Åklagarens beslut kan inte överklagas utan endast under-

ställas tingsrätten för prövning. Detta förfarande tillkom den 1 januari 1999 efter kritik från bl.a. Europarådets tortyrkommitté om att Sverige i förhållandevis hög grad använder sig av restriktioner för häktade. Kommittén har emellertid därefter framfört kritik även mot det nya förfarandet. De undersökningar vi har gjort visar också att den nu gällande ordningen inte har inneburit någon påvisbar minskning av antalet meddelade restriktionsbeslut.

Vi föreslår mot den bakgrunden en ändring i rättegångsbalken som innebär att åklagaren i samband med häktningsförhandlingen skall begära rättens tillstånd till varje enskild restriktion som han eller hon vill kunna ålägga den häktade. Åklagaren skall också – om det inte skulle vara till men för utredningen – ange skälen för varför respektive restriktion behövs. Tingsrättens beslut skall ange vilka restriktioner åklagaren får påföra den häktade och beslutet skall kunna överklagas till hovrätten. Den särskilda möjligheten att begära tingsrättens prövning av åklagarens beslut om att meddela enskilda restriktioner avskaffas som en följd därav. Åklagaren skall fortfarande utan rättens tillstånd kunna besluta om restriktioner när det är nödvändigt på grund av omständigheter som inträffat efter häktningsförhandlingen. Ett sådant beslut skall prövas av rätten i efterhand.

Tvångsåtgärder m.m. vid psykiatrisk vård och rättspsykiatriska undersökningar

De i dag gällande bestämmelserna om häktesintagna som vistas på rättspsykiatriska undersökningsenheter eller på psykiatriska vårdenheter är invecklade med hänvisningar mellan häkteslagen och de psykiatriska vårdlagarna, vilket har medfört tillämpningssvårigheter i praktiken. Det har vidare, bl.a. av Rättsmedicinalverket, anförts att de tvångsåtgärder som är tillåtna har visat sig vara otillräckliga.

Vi har mot denna bakgrund gjort en grundlig översyn av de aktuella bestämmelserna och föreslår förändringar i syfte att förenkla lagstiftningen och anpassa reglerna till vad som krävs från såväl vård- som säkerhetssynpunkt.

Huvudregeln i den nya häkteslagen föreslås vara att endast den lagen är tillämplig, och då i sin helhet, även när en häktesintagen befinner sig på en psykiatrisk eller rättspsykiatrisk vårdenheter eller på en rättspsykiatrisk undersökningsenhet. Undantag från regeln gäller för de fall då en häktesintagen får vård med stöd av lagen om

psykiatrisk tvångsvård (LPT) eller lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV). För dessa fall skall den aktuella vårdlagen vara uteslutande tillämplig oavsett på vilken vårdinrättning den häktesintagne vårdas, dock med vissa tillägg. Liksom hittills skall åklagarens beslut om restriktioner gälla även för en sådan intagen. Eftersom den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningen inte ger samma utrymme som häkteslagen beträffande kontroll- och tvångsåtgärder, som ibland kan vara nödvändiga för att uppfylla erforderliga säkerhetskrav, föreslår vi att häkteslagen härutöver skall vara tillämplig i vissa närmare angivna delar, nämligen vad gäller användande av fängsel, drogtestar och kontroll av besökare.

Beslut om tvångsåtgärder med stöd av den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningen skall liksom i dag fattas av chefsöverläkaren även då det handlar om häktesintagna patienter. När åtgärder vidtas med stöd av häkteslagen skall emellertid huvudmannen – dvs. Rättsmedicinalverket eller ett landsting – fatta beslut om det rör sig om någon som är intagen på en rättspsykiatrisk undersöknings- eller vårdenhet. I andra fall skall sådana beslut fattas av Kriminalvården.

Författningsförslag

1 Förslag till häkteslag

Härigenom föreskrivs följande.

1 kap. Lagens tillämpningsområde

1 § Denna lag innehåller bestämmelser om behandlingen av den som är frihetsberövad i de fall som anges i 2 eller 3 §.

2 § Lagen är tillämplig på den som är

1. häktad, anhållen eller gripen på grund av misstanke om brott,
2. häktad av annan orsak än misstanke om brott,
3. intagen i ett häkte eller en polisarrest för förpassning till en kriminalvårdsanstalt eller ett särskilt ungdomshem,
4. tillfälligt placerad i häkte med stöd av 23 § tredje stycket, 43 § första stycket tredje meningen eller 50 § tredje meningen lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, eller
5. omhändertagen enligt 28 kap. 11 § tredje stycket brottsbalken i avvaktan på att ett beslut om undanröjande av skyddstillsyn vinner laga kraft.

Vad som sägs i första stycket 1 gäller inte den som är gripen enligt 35 § lagen (1964:167) med särskilda bestämmelser om unga lagöverträdare.

3 § Om inte annat föreskrivs i lag eller annan författning gäller denna lag i tillämpliga delar även den som i andra fall än som avses i 2 § första stycket är intagen i

1. en kriminalvårdsanstalt eller ett häkte för annat ändamål än verkställighet av påföljd för brott, eller
2. en polisarrest för förvar.

Vid bedömningen av i vilken omfattning lagen är tillämplig enligt första stycket skall anledningen till intagningen och dennas varaktighet beaktas särskilt.

4 § Om den som avses i 2 § första stycket eller 3 § ges psykiatrisk tvångsvård enligt lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård eller lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård är denna lag tillämplig endast i fråga om

1. särskilda tvångsåtgärder enligt 3 kap. 8 och 10–12 §§,
2. restriktioner enligt 4 kap., och
3. beslut och överklagande enligt 5 kap. 1–3 och 6 §§.

Grundläggande bestämmelser om behandlingen av intagna

5 § En intagen skall behandlas med aktning för hans eller hennes människovärde och bemötas med förståelse för de särskilda svårigheter som kan vara förenade med frihetsberövandet.

Den intagne skall behandlas så att skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. I den utsträckning det är lämpligt och den intagne samtycker till det, skall åtgärder vidtas för att ge honom eller henne det stöd och den hjälp som behövs.

6 § En intagen får inte utsättas för mer omfattande inskränkningar i sin frihet än vad som krävs med hänsyn till ändamålet med frihetsberövandet eller för att ordning och säkerhet skall kunna upprätthållas.

Kontroll- och tvångsåtgärder får användas endast om de står i rimlig proportion till syftet med åtgärden. Om mindre ingripande åtgärder är tillräckliga skall de användas.

7 § En intagen skall omgående informeras om sina rättigheter och skyldigheter enligt denna lag. När det finns anledning till det skall information också lämnas om möjligheterna att få verkställigheten av ett straff överförd till ett annat land och om andra väsentliga rättigheter som har anknytning till frihetsberövandet. Informationen skall om möjligt lämnas på den intagnes modersmål.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar närmare föreskrifter om innehållet i och utformningen av informationen.

2 kap. Intagnas rättigheter och inskränkningar i dessa

Inledande bestämmelse

1 § Detta kapitel innehåller bestämmelser om intagnas rättigheter och inskränkningar i dessa av ordnings- eller säkerhetsskäl m.m.

I 4 kap. finns bestämmelser om särskilda restriktioner vid kontakterna med omvärlden för intagna som är häktade, anhållna eller gripna på grund av misstanke om brott.

Placering och gemensam vistelse

2 § En intagen skall placeras i ett enskilt rum. Två eller flera intagna får dock placeras i samma rum, om det är lämpligt och de intagna samtycker till det eller om det är synnerligen påkallat av utrymmesskäl eller av annan särskild anledning.

3 § Vill en intagen vistas tillsammans med andra intagna skall han eller hon ges tillfälle till det, om det inte finns hinder mot det av säkerhetsskäl.

Om en intagen är placerad i en annan lokal än ett häkte, får möjligheterna till gemensam vistelse inskränkas också med hänsyn till lokalförhållandena.

4 § En intagen får placeras eller vistas tillsammans med intagna av motsatt kön endast om det är lämpligt och de intagna samtycker till det.

Den som är under tjuogoett år bör inte placeras eller vistas tillsammans med intagna över tjuogoett år, om det inte kan anses vara till hans eller hennes bästa. Detta gäller särskilt intagna som är under arton år.

5 § Placering och gemensam vistelse skall utformas så att förbindelse mellan intagna som kan antas påverka varandra i mål eller ärenden förhindras så långt det är möjligt.

Placering och gemensam vistelse skall i övrigt utformas så att intagna inte utsätts för olämpligt inflytande av andra intagna. Detta gäller särskilt intagna som är under tjuogoett år.

6 § En intagen får ha sitt spädbarn hos sig, om det är förenligt med barnets bästa. Innan tillstånd ges skall socialtjänsten höras.

Särskild sysselsättning och utomhusvistelse m.m.

7 § En intagen skall om möjligt erbjudas lämplig sysselsättning i form av arbete, utbildning eller annan jämförbar verksamhet under den tid han eller hon är frihetsberövad. Den intagne skall också ges möjlighet att utföra arbete som han eller hon själv har skaffat sig, om det kan ske utan olägenhet.

En intagen skall ges tillfälle att utöva sin religion eller livsåskådning i den utsträckning det är möjligt med hänsyn till ordning och säkerhet.

8 § Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer meddelar föreskrifter om ersättning åt en intagen för arbete eller annan jämförbar sysselsättning som tillhandahålls honom eller henne.

9 § En intagen skall ges tillfälle att vistas utomhus så mycket som möjligt och minst en timme varje dag, om det inte finns synnerliga skäl mot detta.

10 § Om det är lämpligt och den intagne samtycker till det, skall han eller hon ges tillfälle att i samråd med Kriminalvården planera och förbereda verkställighet av påföljd för brott.

Tidningar, radio och teve m.m.

11 § En intagen skall i den utsträckning det är lämpligt ges möjlighet att genom tidningar, radio och teve följa vad som händer i omvärlden. Detsamma gäller för användande av elektroniska nätverk, om sådan utrustning tillhandahålls i förvaringslokalen.

Den intagnes behov av annan förströelse bör tillgodoses i rimlig omfattning.

12 § En intagen får under de förutsättningar som anges i 11 § själv skaffa sig eller ta emot böcker, tidskrifter, tidningar och annat som kan ge honom eller henne förströelse.

Skriftliga handlingar och andra försändelser

13 § En intagen får sända eller ta emot skriftliga handlingar och andra försändelser utan att dessa granskas, om det inte finns hinder mot det av säkerhetsskäl. Rätten att ta emot andra försändelser än skriftliga handlingar får inskränkas på motsvarande sätt också om det är nödvändigt av ordningsskäl eller om det annars skulle medföra olägenhet.

Skriftliga handlingar till eller från den intagnes offentlige försvarare, en svensk myndighet eller ett internationellt organ som har av Sverige erkänd behörighet att ta emot klagomål från enskilda skall dock alltid vidarebefordras utan att granskas, om det inte finns anledning att anta att uppgiften om avsändare är oriktig.

14 § Om det behövs för att hindra att otillättna varor eller föremål förs in i en förvaringslokal, får regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer föreskriva att de intagna inte utan särskilt medgivande får ta emot andra försändelser än skriftliga handlingar.

15 § En intagen som förvägras att sända eller ta emot en försändelse skall genast underrättas om detta, om det inte finns särskilda skäl mot det. Försändelsen skall hållas kvar.

En försändelse får granskas om den intagne medger det. En handling som avses i 13 § andra stycket får dock granskas endast i syfte att utreda vem avsändaren är. Andra försändelser än skriftliga handlingar får granskas även utan den intagnes medgivande, om det är synnerligen påkallat av säkerhetsskäl.

När det inte längre finns hinder mot det skall en försändelse som hållits kvar vidarebefordras. Kopior och översättningar av skriftliga handlingar som har granskats skall förstöras så snart de inte längre behövs.

Besök

16 § En intagen får ta emot besök i den utsträckning det är lämpligt, om det inte finns hinder mot det av säkerhetsskäl. Vid bedömningen skall särskild hänsyn tas till om besökaren är minderårig och står under den intagnes vårdnad eller på annat sätt har särskild anknytning till honom eller henne.

Bestämmelser om den intagnes rätt att ta emot besök från sin försvarare finns i 21 kap. 9 § rättegångsbalken.

17 § Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl får ett besök kontrolleras genom att personal är närvarande vid besöket eller genom användande av ett besöksrum som är utformat så att det omöjliggör överlämnande av föremål.

Ett besök får kontrolleras genom användande av ett besöksrum som avses i första stycket endast om det av säkerhetsskäl inte är tillräckligt att personal är närvarande vid besöket eller om den intagne eller besökaren önskar det.

En besökare får låsas in under besöket om han eller hon medger det.

18 § I 3 kap. 11 och 12 §§ finns bestämmelser om kontroll av besökare i vissa fall som villkor för att en intagen skall få ta emot besök.

Telefonsamtal och andra elektroniska meddelanden

19 § En intagen får lämna eller ta emot telefonsamtal och andra elektroniska meddelanden i den utsträckning det är lämpligt, om det inte finns hinder mot det av säkerhetsskäl. Vid bedömningen skall särskild hänsyn tas till om den som den intagne vill meddela sig med är minderårig och står under hans eller hennes vårdnad eller på annat sätt har särskild anknytning till honom eller henne.

Den intagne får endast använda utrustning för elektronisk kommunikation som tillhandahålls i förvaringslokalen.

20 § Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl skall ett telefonsamtal eller annat elektroniskt meddelande kontrolleras genom avlyssning. Den intagne och mottagaren av ett meddelande skall i förväg informeras om kontrollen.

Telefonsamtal och andra elektroniska meddelanden mellan den intagne och hans eller hennes försvarare får dock inte kontrolleras.

21 § I 3 kap. 11 § finns bestämmelser om kontroll av personer i vissa fall som villkor för att en intagen skall få lämna eller ta emot telefonsamtal eller andra elektroniska meddelanden.

Permission

22 § Om det inte finns hinder mot det av säkerhetsskäl kan en intagen ges tillstånd att tillfälligt vistas utanför förvaringslokalen (permission) för att besöka en närstående som är svårt sjuk eller för att närvara vid en närståendes begravning. Permission kan beviljas även i andra fall om det finns särskilt ömmande skäl. Under permissionen skall den intagne stå under bevakning.

Om särskilda restriktioner enligt 4 kap. 1 § gäller för en intagen, skall undersökningsledaren eller åklagaren lämna sitt medgivande innan permission får beviljas.

Pengar och annan egendom

23 § En intagen får inneha pengar, värdesaker, legitimationshandlingar och annan privat egendom av enkelt slag, om det är lämpligt och det inte finns hinder mot det av ordnings- eller säkerhetsskäl. Den intagne får inte inneha eller skaffa sig berusningsmedel eller andra varor som kan äventyra ordningen och säkerheten i förvaringslokalen.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om i vilken omfattning intagna får inneha personliga tillhörigheter och inneha eller skaffa sig varor eller annat. Detsamma gäller föreskrifter om särskilt ekonomiskt bidrag till intagna.

Sjukvård m.m.

24 § Vid behandlingen av en intagen skall hänsyn tas till hans eller hennes hälsotillstånd. En intagen som bedöms behöva hälso- och sjukvård eller som begär att läkare tillkallas skall så snart som möjligt undersökas av en läkare, om inte en sådan undersökning är uppenbart onödig.

Om en intagen behöver hälso- och sjukvård skall han eller hon vårdas enligt de anvisningar som ges av läkare. Om det behövs skall den intagne föras över till ett allmänt sjukhus. Förlossning av en intagen kvinna skall om möjligt ske på sjukhus.

Om det behövs av säkerhetsskäl skall villkor ställas för vistelsen på sjukhus och den intagne stå under bevakning.

25 § Får hälso- och sjukvårdspersonal inom kriminalvården kännedom om att en intagen lider av en smittsam sjukdom som enligt 1 kap. 3 § andra stycket smittskyddslagen (2004:168) utgör allmänfarlig sjukdom, skall chefen för förvaringslokalen underrättas. Sådan underrättelse behöver emellertid inte göras om det står klart att det inte finns risk för smittspridning.

26 § I 3 kap. 10 § finns bestämmelser om läkarundersökning av en intagen som beläggs med fängsel.

Föreskrifter om psykiatrisk tvångsvård finns i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård.

Särskilt om intagna i anstalt som tillfälligt har placerats i häkte

27 § Den som är placerad i häkte med stöd av 50 § tredje meningen lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt får hindras från kontakter med andra personer genom skriftliga handlingar, besök och telefonsamtal eller andra elektroniska meddelanden, om det är nödvändigt för att syftet med en utredning om sanktioner vid misskötsamhet inte skall äventyras.

3 kap. Särskilda kontroll- och tvångsåtgärder

Kroppsvsitation och kroppsbesiktning av intagna

1 § En intagen skall kroppsvisiteras för eftersökande av otillåtna föremål när han eller hon anländer till förvaringslokalen, om det inte är uppenbart obehövligt.

2 § En intagen får kroppsvisiteras för eftersökande av otillåtna föremål när

1. det finns anledning att anta att ett sådant föremål skall anträffas på honom eller henne,
2. han eller hon återkommer efter en vistelse utanför förvaringslokalen,
3. han eller hon skall ta emot eller har haft ett obevakat besök,
4. det sker i en stickprovskontroll eller i anslutning till en större undersökning som av säkerhetsskäl görs av ett utrymme inom för-

varingslokalen och den intagne har eller har haft särskild anknytning till utrymmet.

3 § En intagen får även i andra fall än som avses i 1 och 2 §§ kroppsvisiteras för eftersökande av vapen eller andra farliga föremål, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl.

4 § Kroppsbesiktning får användas i stället för kroppsvisitation i fall som avses i 1 och 2 §§ om det finns särskild anledning till det. I 8 § finns särskilda bestämmelser om kroppsbesiktning i form av provtagning.

En häktad får hållas avskild från andra häktade, om det är nödvändigt för att verkställa ett beslut om kroppsbesiktning.

5 § Vid utförandet av kroppsvisitation eller kroppsbesiktning skall den intagne visas all den hänsyn som omständigheterna medger. Om det är möjligt skall ett vittne närvara.

6 § Kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en intagen får inte utföras eller bevittnas av någon av motsatt kön som inte är läkare eller sjuksköterska. Detta gäller dock inte i fråga om

1. kroppsvisitation som avses i 3 §,
2. kroppsvisitation som endast innebär att föremål som en intagen bär med sig undersöks,
3. kroppsvisitation med metalldetektor eller liknande anordning, eller
4. kroppsbesiktning som enbart innebär att blodprov eller utandningsprov tas.

7 § Otillåtna föremål som påträffas hos en intagen vid kroppsvisitation eller kroppsbesiktning skall tas om hand och förvaras för den intagnes räkning, om inte annat är särskilt föreskrivet.

Injektionssprutor eller kanyler som kan användas för insprutning i människokroppen får tas om hand och förstöras. Detsamma gäller andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk av eller annan befattning med narkotika.

Särskilt om blod-, urin- och utandningsprov

8 § En intagen får föreläggas att lämna blod-, urin- eller utandningsprov om han eller hon kan antas vara påverkad av beroendeframkallande medel, sådant dopningsmedel som avses i 1 § lagen (1991:1969) om förbud mot vissa dopningsmedel eller någon sådan vara som omfattas av lagen (1999:42) om förbud mot vissa hälsofarliga varor. Detta gäller dock inte om det finns medicinska eller liknande skäl mot sådan provtagning.

9 § Provtagning som avses i 8 § får göras också när en intagen själv önskar det, om det behövs för att utreda hans eller hennes drogkonsumtion inför en vård- eller behandlingsinsats.

Användande av fängsel

10 § En intagen får beläggas med fängsel

1. i samband med transport och annan vistelse utanför förvaringslokalen, om det behövs med hänsyn till säkerheten, eller
2. om han eller hon uppträder våldsamt och det är absolut nödvändigt med hänsyn till den intagnes eller någon annans säkerhet till liv eller hälsa.

En läkare skall så snart som möjligt undersöka den som är belagd med fängsel enligt första stycket 2.

Allmän inpasseringskontroll och annan kontroll av besökare m.fl.

11 § Om det behövs för att kunna bedöma om en intagen skall få ta emot besök, om ett besök skall bevakas eller om ett sådant besöksrum som avses i 2 kap. 17 § första stycket skall användas, skall en kontroll göras av om besökaren har dömts eller är misstänkt för brott. I den utsträckning det behövs skall upplysningar också inhämtas om besökarens personliga förhållanden i övrigt.

Vad som sägs i första stycket om kontroll av besökare gäller också kontroll av annan, om det behövs för att kunna bedöma om en intagen skall få lämna eller ta emot ett telefonsamtal eller annat elektroniskt meddelande eller om ett sådant samtal eller meddelande skall avlyssnas.

12 § Om det behövs av säkerhetsskäl eller av sådana skäl som anges i 4 kap. 1 § första stycket kan som villkor för att någon skall få besöka en intagen föreskrivas att besökaren legitimerar sig eller genomgår kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning.

13 § Om det är nödvändigt för att upprätthålla ordningen och säkerheten vid ett visst häkte, får den myndighet som regeringen bestämmer besluta att samtliga personer som passerar in i häktet skall kroppsvisiteras (allmän inpasseringskontroll). Syftet med allmän inpasseringskontroll skall vara att söka efter otillåtna föremål. Skriftliga handlingar får inte granskas.

14 § Ett beslut om allmän inpasseringskontroll skall gälla tills vidare eller för viss tid.

Den myndighet som regeringen bestämmer får i enskilda fall medge undantag från allmän inpasseringskontroll, om det finns särskilda skäl för det.

Regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer får meddela närmare föreskrifter om var och hur allmän inpasseringskontroll generellt skall utföras.

4 kap. Restriktioner för intagna som är misstänkta för brott

1 § För en intagen som är häktad, anhållen eller gripen på grund av misstanke om brott kan kontakterna med omvärlden i vissa fall inskränkas särskilt, om det finns fara för att bevis undanröjs eller att en utredning om brott på annat sätt försvåras (restriktioner).

För den som är häktad får restriktioner meddelas endast om han eller hon får underkastas sådana enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken.

2 § De restriktioner som avses i 1 § gäller inskränkningar i

1. rätten enligt 2 kap. 2 och 3 §§ att placeras eller vistas tillsammans med andra intagna,
2. rätten enligt 2 kap. 11 och 12 §§ att ha tillgång till tidskrifter, tidningar, radio, teve eller elektroniskt nätverk,
3. rätten enligt 2 kap. 13 § första stycket att sända eller ta emot skriftliga handlingar eller andra försändelser,
4. rätten enligt 2 kap. 16 § första stycket att ta emot besök, och
5. rätten enligt 2 kap. 19 § att lämna eller ta emot telefonsamtal eller andra elektroniska meddelanden.

5 kap. Om beslut och överklagande m.m.

Beslut om intagnas rättigheter och om särskilda tvångsåtgärder m.m.

1 § Beslut i särskilda fall enligt 2 och 3 kap. denna lag fattas av Kriminalvården beträffande den som är intagen i en kriminalvårdsanstalt eller ett häkte. Ett sådant beslut fattas av en polismyndighet beträffande den som i andra fall förvaras i en polisarrest.

Beträffande en intagen som förts över till en sådan sjukvårdsinrättning eller enhet för rättspsykiatrisk undersökning som avses i 6 § lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård gäller i stället för vad som sägs i första stycket att beslut i tillämpliga delar fattas av huvudmannen för vårdinrättningen eller undersökningsenheten.

2 § Beslut som avses i 1 § gäller omedelbart, om inte något annat förordnas. Ett beslut som innebär att en intagens rättigheter inskränks av ordnings- eller säkerhetsskäl eller för att hindra att annan olägenhet uppstår, skall omprövas så ofta det finns anledning till det.

3 § Beslut som avses i 1 § får överklagas hos allmän förvaltningsdomstol. Andra beslut enligt 2 och 3 kap. denna lag får inte överklagas.

Ett beslut överklagas till den länsrätt inom vars domkrets den förvaringslokal är belägen där den intagne var inskriven när det första beslutet fattades.

Prövningstillstånd krävs vid överklagande till kammarrätten.

Särskild omprövning av Kriminalvårdens beslut

4 § Ett beslut av Kriminalvården får inte överklagas enligt 3 § innan beslutet har omprövats särskilt av myndigheten. En sådan omprövning får begäras av den som beslutet angår om det har gått honom eller henne emot.

Ett överklagande av ett beslut som inte har omprövats särskilt skall anses som en begäran om sådan omprövning. Vid omprövningen får beslutet inte ändras till den intagnes nackdel.

5 § En begäran om särskild omprövning skall vara skriftlig och ha kommit in till Kriminalvården inom tre veckor från den dag då den intagne fick del av beslutet. I en begäran om sådan omprövning skall den intagne ange vilket beslut som avses och vilken ändring i beslutet som han eller hon begär.

Kriminalvården prövar om skrivelsen med begäran om särskild omprövning har kommit in i rätt tid. Om skrivelsen har kommit in för sent skall den avvisas, om inte förseningen beror på att myndigheten lämnat den intagne felaktig underrättelse om hur man begär sådan omprövning.

Undersökningsledares eller åklagares beslut om restriktioner

6 § Beslut enligt 4 kap. denna lag fattas av en undersökningsledare eller åklagare. Ett sådant beslut skall omprövas så ofta det finns anledning till det.

Beslut som avses i första stycket får inte överklagas. Bestämmelser om rätt för den som är häktad att överklaga en tingsrätts beslut om tillstånd till restriktioner finns i 49 kap. 5 § 6 rättegångsbalken.

Uppdrag som får utföras av bevakningsföretag

7 § Kriminalvården får förordna en väktare i ett auktoriserat bevakningsföretag att, inom ramen för sin anställning där, utföra vissa bevakningsuppdrag när en intagen i ett häkte skall vistas utanför förvaringslokalen. Om det finns särskilda skäl får ett sådant förordnande även avse vissa bevakningsuppgifter inom förvaringslokalen. I förordnandet skall uppdragets art och omfattning anges. Förordnandet får återkallas.

Väktaren får inte obehörigen röja eller utnyttja vad han eller hon på grund av sitt uppdrag har fått veta om enskilds personliga förhållanden eller förhållanden av betydelse för rikets säkerhet eller för beivrandet av brott. I det allmänna verksamhet tillämpas i stället bestämmelserna i sekretesslagen (1980:100).

Anmälan till socialtjänsten

8 § Bestämmelser om skyldighet för myndigheter och deras anställda att genast anmäla till socialnämnden att ett barn kan behöva nämndens skydd finns i 14 kap. 1 § socialtjänstlagen (2001:453).

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008, då lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. skall upphöra att gälla.

2 Förslag till lag om ändring i rättegångsbalken

Härigenom föreskrivs i fråga om rättegångsbalken att 24 kap. 5 a § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

24 kap.

5 a §

Om rätten beslutar att häkta någon, förordnar att någon skall kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, skall den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om den häktades kontakter med omvärlden skall få inskränkas. Tillstånd till sådana restriktioner får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning.

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden även om rätten inte har meddelat tillstånd till restriktioner. Har åklagaren meddelat ett sådant beslut skall han samma dag eller senast dagen därefter begära rättens prövning enligt första stycket. När en

Om rätten beslutar att häkta någon, förordnar att någon skall kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal, skall den samtidigt på begäran av åklagaren pröva om *och på vilket sätt* den häktades kontakter med omvärlden skall få inskränkas. *Åklagaren skall därvid ange vilka enskilda restriktioner han eller hon vill meddela samt, om det inte skulle vara till men för sakens utredning, skälen för dessa.* Tillstånd till sådana *enskilda* restriktioner får meddelas endast om det finns risk för att den misstänkte undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning.

Om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela beslut som innebär inskränkningar i den häktades kontakter med omvärlden även om rätten inte har meddelat tillstånd till *enskilda* restriktioner. Har åklagaren meddelat ett sådant beslut skall han samma dag eller senast dagen därefter begära rättens prövning enligt första stycket.

sådan framställan kommit in till rätten, skall rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningförhandling.

När en sådan framställan kommit in till rätten, skall rätten så snart det kan ske och senast inom en vecka hålla förhandling i frågan. För handläggningen vid rätten gäller vad som är föreskrivet om häktningförhandling.

Ett tillstånd till restriktioner förfaller om rätten inte medger fortsatt tillstånd i samband med att den förordnar att någon skall kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal.

Denna lag träder i kraft den 1 januari 2008.

3 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1134) om belastningsregister

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (1999:1134) om belastningsregister att 10 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

10 §

Uppgifter ur belastningsregistret skall lämnas ut om det begärs av

1. det statsråd som är föredragande i ärenden enligt lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll, i ärenden om utlämning för brott eller om nåd i brottmål eller andra ärenden enligt 11 kap. 13 § regeringsformen, i ärenden om upphävande av domstols beslut om utvisning på grund av brott enligt utlänningslagen (1989:529) eller i ärenden om överförande av straffverkställighet enligt lagen (1972:260) om internationellt samarbete rörande verkställighet av brottmålsdom eller den statsrådet bemyndigar, för utredning i ett sådant ärende och i fråga om den som ärendet gäller,

2. chefen för Justitiedepartementet eller den han eller hon bemyndigar, om utdraget behövs för att fullgöra en skyldighet Sverige har enligt en överenskommelse med en främmande stat,

3. en åklagarmyndighet, i ärenden där en prövning skall göras, i fråga om den som prövningen gäller,

4. en polismyndighet i passärenden, tillståndsärenden och andra ärenden där en lämplighetsprövning skall göras, i fråga om den som prövningen gäller, samt i ärenden om anställning eller uppdrag vid myndigheten,

5. Tullverket i tillståndsärenden och andra ärenden där en lämplighetsprövning skall göras, i fråga om den som prövningen gäller,

6. en länsstyrelse, i ärenden där länsstyrelsen enligt lag eller förordning skall hämta in sådana uppgifter, i ärenden där länsstyrelsen skall göra en lämplighetsprövning, i ärenden där länsstyrelsen skall pröva frågor om förbud mot att ha djur eller om omhändertagande av djur, i ärenden om körkortstillstånd, körkort, traktorkort, taxiförarlegitimation, tillstånd till yrkesmässig trafik, biluthyrning och transporttillstånd samt i ärenden om tillsyn enligt förordningen (1989:149) om bevakningsföretag, i fråga om den som ärendet gäller,

7. Vägverket, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt lagen (1998:493) om trafikskolor och förordningen

(1998:978) om trafikskolor överväger att ge tillstånd eller godkänna samt i ärenden om körkortstillstånd, körkort, traktorkort, taxiförarlegitimation, tillstånd till yrkesmässig trafik, biluthyrning och transporttillstånd, i fråga om den som ärendet gäller,

8. en myndighet som har rätt att besluta om frihetsberövande åtgärd enligt lagarna om överlämnande eller utlämning för brott eller utlänningslagen, i ärenden som rör en sådan åtgärd,

9. Kriminalvården, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita som

a) övervakare inom frivården,

b) förtroendemän enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. eller förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt,

c) personutredare enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.,

d) biträde enligt 6 § andra stycket lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll eller,

e) kontrollör enligt 4 § förordningen (1998:642) om verkställighet av frivårdspåföljder,

10. Kriminalvården, när uppgiften behövs för prövning av en fråga enligt lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, *lagen (1976:371) om behandling av häktade eller anhållna m.fl.*, lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll eller lagen om särskild personutredning i brottmål,

10. Kriminalvården, när uppgiften behövs för *myndighetens* prövning av en fråga enligt lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll, lagen om särskild personutredning i brottmål *eller häkteslagen (2007:000) eller när uppgiften behövs hos en annan myndighet för prövning av en fråga enligt häkteslagen,*

11. Kriminalvårdsnämnden, när uppgiften behövs för prövning av en fråga om villkorlig frigivning,

12. en övervakningsnämnd eller lokal kriminalvårdsmyndighet, i ärenden om övervakning, i fråga om den som ärendet gäller,

13. det statsråd som är föredragande i ärenden enligt lagen (1950:382) om svenskt medborgarskap eller utlänningslagen i andra ärenden än som sägs i 1, eller den statsrådet bemyndigar, för utredning i ett sådant ärende, dels i fråga om den som ärendet gäller, dels för utredning enligt 2 kap. 4 § andra stycket utlänningslagen i fråga om någon annan än den som ärendet gäller,

14. Försvarsmakten, i fråga om den som myndigheten avser att anställa i utlandsstyrkan inom myndigheten,

15. Migrationsverket och Utlänningsnämnden, i ärenden enligt lagen om svenskt medborgarskap eller utlänningslagen, dels i fråga om den som ärendet gäller, dels för utredning enligt 2 kap. 4 § andra stycket utlänningslagen, i fråga om någon annan än den som ärendet gäller,

16. Statens kriminaltekniska laboratorium, i ärenden om DNA-analys, i fråga om den som ärendet gäller, samt

17. en passmyndighet utom riket i passärenden, i fråga om den som ärendet gäller.

Vad som sägs i första stycket om en polismyndighet gäller även i fråga om Rikspolisstyrelsen.

Uppgifter om annan än den som prövningen gäller enligt första stycket 13 eller 15 skall begränsas till uppgifter om påföljder för brott enligt 3, 4 eller 6 kap. brottsbalken eller uppgifter om besöksförbud.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2008.

4 Förslag till förordning om ändring i förordningen (1999:1135) om misstankeregister

Härigenom föreskrivs i fråga om förordningen (1999:1135) om misstankeregister att 4 § skall ha följande lydelse.

Nuvarande lydelse

Föreslagen lydelse

4 §

Uppgift om misstanke om brott för vilket åtal har väckts, skall lämnas om det begärs av

1. Justitiekanslern, i fråga om den som ansöker om ersättning enligt lagen (1998:714) om ersättning vid frihetsberövanden och andra tvångsåtgärder,

2. Kriminalvården, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita som

a) övervakare inom frivården,

b) förtroendeman enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m. eller förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt,

c) personutredare enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning i brottmål, m.m.,

d) biträde enligt 6 § andra stycket lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll eller,

e) kontrollör enligt 4 § förordningen (1998:642) om verkställighet av frivårdspåföljder,

3. Kriminalvården, när uppgiften behövs för prövning av en fråga enligt lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, *lagen (1976:371) om behandling av häktade eller anhållna m.fl.*, lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll eller lagen om särskild personutredning i brottmål,

3. Kriminalvården, när uppgiften behövs för *myndighetens* prövning av en fråga enligt lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, lagen (1994:451) om intensivövervakning med elektronisk kontroll, lagen om särskild personutredning i brottmål *eller häkteslagen (2007:000) eller när uppgiften behövs hos en annan myndighet för prövning av en fråga enligt häkteslagen,*

4. Kriminalvårdsnämnden, när uppgiften behövs för prövning av en fråga om villkorlig frigivning,

5. en övervakningsnämnd eller lokal kriminalvårdsmyndighet, i ärenden om övervakning, i fråga om den som ärendet gäller,

6. Riksbanken, i fråga om den som banken avser att anställa som bevaknings- eller transportpersonal,

7. en statlig, kommunal eller landstingskommunal myndighet, som beslutar om anställning av personal inom psykiatrisk sjukvård, vård av utvecklingsstörda, vård av barn och ungdom eller tvångsvård av missbrukare, i fråga om den som myndigheten avser att anställa eller anlita som uppdragstagare,

8. Lotteriinspektionen, i fråga om den som myndigheten

a) vid prövning enligt lotterilagen (1994:1000) överväger att ge tillstånd att få anordna roulettspel, tärningsspel och kortspel, eller

b) vid prövning enligt lagen (1982:636) om anordnande av visst automatspel överväger att ge tillstånd,

9. Statens räddningsverk, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt förordningen (1988:1145) om brandfarliga och explosiva varor överväger att ge tillstånd,

10. en socialnämnd, i ärenden om adoption, vårdnad om barn, barns boende, umgänge med barn, medgivande att ta emot barn m.m. enligt 5 kap. 2 § och 6 kap. 6–10 och 12–16 §§ socialtjänstlagen (2001:453) samt åtgärder enligt lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga eller lagen (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall,

11. Luftfartsstyrelsen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt luftfartslagen (1957:297) och luftfartsförordningen (1986:171) överväger att ge certifikat eller tillstånd,

12. Järnvägsstyrelsen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt 4 § lagen (1990:1157) om säkerhet vid tunnelbana och spårväg eller 3 kap. 2–4, 6 och 8 §§ järnvägslagen (2004:519) överväger att ge tillstånd,

13. Finansinspektionen, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning av större ägare enligt försäkringsrörelselagen (1982:713), bankrörelselagen (1987:617), lagen (1991:981) om värdepappersrörelse eller lagen (1992:1610) om kreditmarknadsbolag överväger att ge tillstånd,

14. chefen för Finansdepartementet eller den han eller hon be- myndigar, för utredning i ärenden om sådan lämplighetsprövning som avses i punkt 1 i fråga om den som ärendet gäller utom såvitt avser kreditmarknadsföretag och värdepappersbolag,

15. Fastighetsmäklarnämnden, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt fastighetsmäklarlagen (1995:400) överväger att registrera som fastighetsmäklare,

16. Kammarkollegiet, i fråga om den som myndigheten vid prövning enligt förordningen (1985:613) om auktorisation av tolkar och översättare avser att auktorisera,

17. Revisorsnämnden, i fråga om den som myndigheten vid lämplighetsprövning enligt lagen (1995:528) om revisorer överväger att godkänna eller auktorisera,

18. Skatteverket, för prövning av upplagshavare, skatteupplag och registrerade varumottagare enligt lagen (1994:1563) om tobaksskatt, lagen (1994:1564) om alkoholskatt eller lagen (1994:1776) om skatt på energi,

19. Totalförsvarets pliktverk och Försvarmakten, i fråga om totalförsvarspliktiga som skrivs in eller är inskrivna för värnplikt enligt lagen (1994:1809) om totalförsvarsplikt,

20. Försvarmakten, i fråga om den som myndigheten avser att anställa i utlandsstyrkan inom myndigheten,

21. Läkemedelsverket, i fråga om den som myndigheten överväger att ge tillstånd enligt lagen (1992:860) om kontroll av narkotika, lagen (1961:181) om försäljning av teknisk sprit m.m. eller förordningen (1968:70) med vissa bestämmelser om injektionssprutor och kanyler,

22. en kronofogdemyndighet, för utredning i ärenden enligt skuldsaneringslagen (1994:334), i fråga om den som ärendet gäller,

23. en kommunal myndighet, i fråga om den som har anmält ett förvärv av hyresfastighet enligt lagen (1975:1132) om förvärv av hyresfastighet, om förvärvstillstånd får vägras, samt

24. Insättningsgarantinämnden, i fråga om den som myndigheten överväger att betala ut ersättning till enligt lagen (1999:158) om investerarskydd.

Denna förordning träder i kraft den 1 januari 2008.

1 Utredningens arbete

1.1 Utredningens uppdrag

Enligt direktiven är vårt uppdrag att se över lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. (häkteslagen) och lämna förslag till en ny samlad reglering för häktesverksamheten.¹ Utgångspunkterna är därvid att det behövs en allmän översyn av de regler som gäller för behandlingen av häktade och anhållna. Det framhålls särskilt att bestämmelserna om restriktioner för häktade och de regler som gäller för häktade som förs över till rättspsykiatriska undersökningsenheter behöver ses över.

Det regelverk som gäller för kriminalvården i övrigt har varit föremål för en genomgripande översyn av Kriminalvårdskommittén.² Kommittén lämnade sitt betänkande Framtidens kriminalvård (SOU 2005:54) i juni 2005.³

I våra direktiv framhålls att det finns ett starkt behov av en enhetlig reglering av hela Kriminalvårdens verksamhet och att situationen för intagna i anstalt och intagna i häkte företer stora likheter. Många av de principer som präglar kriminalvårdsverksamheten bör således gälla också för häktesverksamheten, även om hänsyn måste tas till att flertalet av de häktade inte är dömda för brott. Vi skall därför, såväl i sak som lagtekniskt och språkligt, göra motsvarande översyn av regelverket om behandlingen av häktade och anhållna som Kriminalvårdskommittén har gjort beträffande dem som dömts till påföljd inom kriminalvården.

I rättegångsbalken och i häkteslagen finns bestämmelser om vissa inskränkningar i möjligheterna till kontakter med omvärlden (restriktioner) för dem som är misstänkta för brott. Efter att Sverige fått kritik av Europarådets tortyrkommitté genomfördes den 1 januari 1999 vissa ändringar av reglerna om restriktioner. Trots detta har Sverige

---

¹ Dir. 2005:5

² Dir. 2002:90 och 2004:33 (Ju 2002:13)

³ Betänkande har remissbehandlats (se RK:s dnr Ju 2005/5429/KRIM)

efter besök av kommittén år 2003 fått förnyad kritik. Vi skall mot den bakgrunden se över och utvärdera effekterna av de lagändringar som genomfördes år 1999. Vid utformandet av en ny häkteslag skall vi särskilt beakta vikten av att regler om restriktioner bygger på en lämplig avvägning mellan å ena sidan en human behandling och hänsyn till personlig integritet och å andra sidan möjligheterna att utreda och lagföra brott.

Häktade som skall genomgå rättspsykiatrisk undersökning skall föras över till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet. Häkteslagen gäller endast i vissa delar för de personer som vistas på sådana undersökningsenheter. Rättsmedicinalverket har påtalat att möjligheterna till tvångsåtgärder där är mer begränsade än på häkten och hemställt om att reglerna ses över. Detta ingår i vårt uppdrag.

I övrigt skall vi bl.a. överväga vad som krävs för att häkteslagen skall kunna tillgodose de behov som finns när det gäller att utreda förutsättningar för olika påföljder eller lämplig anstaltsplacering, att häktade nås av information om sina rättigheter samt att de speciella behov och förutsättningar som särskilda grupper av häktade kan ha tillgodoses.

Direktiven återges i sin helhet i *bilaga 1* (tilläggsdirektiv återges i *bilaga 2*).

1.2 Utredningsarbetet

Vårt arbete har bedrivits med målsättningen att på ett så fullständigt sätt som möjligt inom den utsatta tiden utreda vilka problem dagens häkteslagstiftning medför och hur den kan förbättras. Mot den bakgrunden presenterar vi i detta betänkande vår bedömning av förhållandena och lämnar, med hänsyn tagen också till Kriminalvårdskommitténs betänkande, förslag till en ny häkteslag.

Vi har under perioden mars 2005 till januari 2006 hållit sju sammanträden inom utredningen, inklusive ett tvådagars internatsammanträde. Vi har självfallet utnyttjat den särskilda kunskap som experterna besitter och som finns hos de myndigheter m.m. som dessa har företrätt; Justitiedepartementet, Kriminalvården, Rättsmedicinalverket, Åklagarmyndigheten, polisväsendet och advokat kåren. Vi har också haft samråd med Kriminalvårdskommittén och den nationella psykiatrisamordnaren⁴. För att få en bättre inblick i den praktiska tillämpningen av häkteslagstiftningen har vi gjort studiebesök på häk-

---

⁴ S 2003:09

tena i Stockholm (Kronoberg), Huddinge, Göteborg, Malmö och Umeå, på Rättshälsöväkteret avdelningar för rättspsykiatriska undersökningar i Huddinge och Hisings-Backa samt på Rättspsykiatriska utredningsenheten vid Norrlands Universitetssjukhus i Umeå.

För att komplettera övrigt material, främst när det gäller frågor om restriktioner, har vi genomfört en enkätundersökning som riktat sig till samtliga trettio häkten, till tio åklagarkammare och till tio tingsrätter. En enkät har också skickats till landets fyra rättspsykiatriska undersökningsenheter.

2 Häkteslagstiftningen

2.1 Rättegångsbalkens huvudregler om häktning och anhållande

Regler om häktning och anhållande finns i 24 kap. rättegångsbalken. På åklagarens begäran får en person häktas om han eller hon på sannolika skäl är misstänkt för ett brott som kan ge minst ett års fängelse och det med hänsyn till brottets art, den misstänktes förhållanden eller något annan omständighet finns risk för att han eller hon avviker (flyktfara), genom att undanröja bevis eller på annat sätt försvårar brottsutredningen (kollusionsfara) eller fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara). Om straffminimum är två års fängelse skall häktning ske, om det inte är uppenbart att det saknas skäl till det. Häktning kan också under vissa förutsättningar ske vid en lägre grad av misstanke, nämligen om någon är skäligen misstänkt för brott. Oberoende av brottets beskaffenhet kan dessutom häktning ske om den misstänkte är okänd eller saknar hemvist inom riket och det finns risk att han eller hon undandrar sig lagföring eller straff.

Beslut om häktning fattas av rätten. Om det finns skäl att häkta någon får åklagaren besluta om anhållande. Häktningsframställning skall göras senast tre dagar efter att ett anhållningsbeslut har verkställts och häktningsförhandling hållas inom fyra dygn från denna verkställighet eller från gripandet. Om rätten beslutar om häktning skall den i beslutet ange inom vilket tid, högst två veckor, åtal skall väckas. Förlängning kan medges under vissa förutsättningar.

En närmare redogörelse för reglerna om häktning och anhållande i rättegångsbalken finns i avsnitt 6.1.1.

2.2 Principerna bakom lagen om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. (häkteslagen)

Den som är häktad på grund av misstanke om brott eller av annan anledning, får inte underkastas mer omfattande inskränkningar i sin frihet än vad ändamålet med häktningen samt ordning och säkerhet kräver.¹ Detta framgår av den inledande bestämmelsen i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl., i fortsättningen kallad *häkteslagen*. Denna innehåller de grundläggande reglerna om hur häktade och vissa andra kategorier av omhändertagna personer som förvaras i främst häkten eller polisarrester skall behandlas under den tid de är frihetsberövade. Häkteslagen trädde i kraft den 1 januari 1977² och ersatte då en tidigare lag från år 1958³. I samband med detta infördes också den i dag gällande förordningen (1976:376) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl., i fortsättningen kallad *häktesförordningen*.

Syftet med den nya häkteslagen var att underlätta häktades och andra tillfälligt frihetsberövades situation i olika avseenden, bl.a. rörande möjligheterna att få socialt stöd, sysselsättning, gemenskap med andra intagna samt kontakter med omvärlden genom tidningar, radio, teve, brevväxling, telefon och besök.⁴ Rent allmänt skall häktade m.fl. behandlas så att skadliga följder av frihetsberövandet motverkas.⁵ Lagstiftningen var föranledd av ett under flera år påtalat behov av reformer, men också av att en ny och ännu i dag gällande kriminalvårdslag trädde i kraft år 1974.⁶

I förarbetena till häkteslagen framhålls särskilt att det synsätt som bar upp kriminalvårdsreformen också skulle gälla vid utformningen av de nya behandlingsreglerna för häktade och andra tillfälligt frihetsberövade personer. Bland annat gällde det kravet på samverkan med olika sociala organ, som skulle utgöra ett bärande element i behandlingsarbetet för kriminalvårdsklientelet.⁷ I häkteslagen slås i linje med detta fast att om det är lämpligt och den enskilde samtycker till det, skall åtgärder vidtas för att ge honom eller henne det personliga stöd eller annan hjälp som behövs.⁸

---

¹ Proportionalitetsprincipen (1 § första stycket häkteslagen)

² Se Ds Ju 1975:8, prop. 1975/76:90, bet. JuU 1975/76:31 och rskr. 1975/76:236

³ Lagen (1958:213) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

⁴ Prop. 1975/76:90, s. 1 och 35 ff

⁵ 1 § andra stycket häkteslagen

⁶ Lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt

⁷ Prop. 1975/76:90, s. 36 f

⁸ 1 § andra stycket häkteslagen

Samtidigt påpekades i förarbetena att vissa skillnader måste upprätthållas mellan å ena sidan de som dömts för brott och undergår påföljd i kriminalvårdsanstalt och å andra sidan de som är temporärt frihetsberövade. Denna skillnad ansågs särskilt viktig att beakta i fråga om häktades kontakter såväl inom ett häkte som med omvärlden, eftersom dessa personers benägenhet att fly i många fall är mer påtaglig och att kollusionsfara – dvs. risken för att bevis undanröjs eller att en brottsutredning på annat sätt försvåras – i princip endast förekommer hos dem som är misstänkta men inte dömda för brott.

Vid häkteslagens tillkomst framfördes farhågor om att den i vissa delar var så vagt formulerad att det fanns risk för godtycklig eller oenhetlig tillämpning. Det föredragande statsrådet anförde gentemot detta att häkteslagen var, och skulle vara, en ramlag som gäller för omhändertagande av vitt skilda slag och i olika typer av lokaler.⁹ Dessa förhållanden hade påverkat lagens utformning så att dess tillämpning skulle kunna anpassas till de förutsättningar som faktiskt gäller i olika fall.

Häkteslagen har ändrats i större eller mindre omfattning vid ett flertal tillfällen. Med ikraftträdande den 1 januari 1999 genomfördes en större språklig och lagteknisk omarbetning av lagen.

2.3 Häkteslagens tillämpningsområde

Häkteslagen är främst tillämplig på personer som med stöd av rättegångsbalken är *häktade på grund av misstanke om brott*.¹⁰ Den gäller emellertid i stora delar även för andra personkategorier som är tillfälligt frihetsberövade med stöd av bestämmelser i skilda författningar. De materiella bestämmelserna tar i första hand sikte på häktade som är misstänkta för brott, medan andra personkategorier faller inom tillämpningsområdet om och i den utsträckning det anges särskilt i häkteslagen eller i andra bestämmelser.¹¹ Gemensamt för de olika former av frihetsberövanden som omfattas av häkteslagen är att de är av temporär natur och har ett annat ändamål än verkställighet av påföljd för brott eller beredande av vård.¹²

Vid sidan av häktade som är misstänkta för brott är häkteslagen i princip fullt ut tillämplig också på personer som¹³

---

⁹ Prop. 1975/76:90, s. 38 f

¹⁰ 1 § häkteslagen (se 24 kap. 1–3 §§ RB om häktningsgrunderna)

¹¹ Jfr prop. 1975/76:90, s. 12 och 38

¹² A.prop. s. 37

¹³ 1 och 23 §§ häkteslagen

- är häktade av någon annan anledning än misstanke om brott,¹⁴
- är anhållna eller gripna på grund av misstanke om brott,¹⁵
- har tagits in i häkte eller polisarrest för förpassning till kriminalvårdsanstalt eller till särskilt ungdomshem,¹⁶
- är intagna i kriminalvårdsanstalt men tillfälligt har placerats i häkte på grund av våldsamt uppträdande, pågående disciplinärende eller inställelse i domstol,¹⁷
- har omhändertagits i avvaktan på att beslut om undanröjande av skyddstillsyn vinner laga kraft.¹⁸

Därutöver kan lagen vara tillämplig också på andra personer som tas i förvar i *polisarrest* eller som för annat ändamål än verkställighet av påföljd för brott tas in i *häkte* eller *kriminalvårdsanstalt*. För dessa personer anges att häkteslagen – med särskilt beaktande av anledningen till intagningen och dennas varaktighet – gäller i tillämpliga delar om inte annat föreskrivs i lag eller annan författning.¹⁹ Som exempel kan nämnas när personer har omhändertagits

- efter beslut av en övervakningsnämnd,²⁰
- efter dom till skyddstillsyn och i avvaktan på överföring till behandlingshem,²¹
- efter att ha avvikit från psykiatrisk tvångsvård,²²
- med anledning av beslut om omedelbart omhändertagande eller beredande av vård av unga eller missbrukare,²³
- på grund av berusning eller av ordningsskäl m.m.,²⁴
- efter beslut om förvar av utlänning.²⁵

---

¹⁴ T.ex. i ärende om verkställighet av utländsk brottmålsdom; för störande av ordningen vid domstol; som tvångsmedel mot vittne eller konkursgäldenär; för överträdelse av reseförbud

¹⁵ 24 kap. 6 och 7 §§ RB (häkteslagen gäller däremot inte för personer under 15 år, som endast kan gripas enligt 35 § lagen [1964:167] med särskilda bestämmelser unga lagöverträdare)

¹⁶ Kan avse t.ex. fängelsedömda personer som avvaktar anstaltsplacering, personer intagna i anstalt som tillfälligt förvaras på häkte i avvaktan på omplacering eller personer som tagits om hand efter avvikelse från anstalt (för de som skall förpassas till ungdomshem finns bestämmelser i 9 § lagen [1998:603] om verkställighet av sluten ungdomsvård)

¹⁷ 23, 43 och 50 §§ KvaL

¹⁸ 28 kap. 11 § BrB

¹⁹ 25 § häkteslagen

²⁰ 26 kap. 22 § BrB

²¹ 28 kap. 6 b § BrB

²² Lagarna (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård och (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård

²³ Lagarna (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga och (1988:870) om vård av missbrukare i vissa fall

²⁴ Lagen (1976:511) om omhändertagande av berusade personer samt polislagen (1984:337)

²⁵ Utlänningslagen (1989:529) och lagen (1991:572) om särskild utlänningskontroll

Som framgår kan de personer som helt eller delvis omfattas av häkteslagens bestämmelser befinna sig i olika förvaringslokaler. Ofta finns de i något av landets häkten, med de kan också förvaras i polisens arrestlokaler, vara tillfälligt intagna på kriminalvårdsanstalt eller vistas på rättspsykiatriska sjukvårdsinrättningar eller undersökningsenheter eller på sjukhus för somatisk eller psykiatrisk vård.

Den myndighet som ansvarar för förvaringslokalen där en person är intagen har normalt huvudansvaret för tillämpningen av häkteslagen och fattar som regel också beslut och avgör frågor enligt lagen, dvs. kriminalvården för personer i häkten och en polismyndighet för personer i polisarrest.²⁶ Detta gäller även om den intagne vistas tillfälligt på t.ex. sjukhus. För häktade som har överförts till en sjukvårdsinrättning för rättspsykiatrisk vård eller en rättspsykiatrisk undersökningsenhet gäller dock särskilda regler (se särskilt om detta i kapitel 7).²⁷ Närmare föreskrifter om tillämpningen av häkteslagen får utfärdas av Rikspolisstyrelsen, Kriminalvården, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen.²⁸

För vissa situationer gäller en särskild ordning. Den myndighet som ansvarar för förvaringslokalen skall iaktta läkares anvisningar om vården av en häktad som är sjuk. Om en transport kan antas medföra skada för den häktades hälsa behövs uttryckligen läkares medgivande. Vidare är det undersökningsledare eller åklagare som avgör frågor om restriktioner avseende gripna, anhållna eller häktade som är misstänkta för brott (se vidare om restriktioner i avsnitt 2.4.3 och i kapitel 6).

2.4 Häkteslagens materiella bestämmelser

Häkteslagen innehåller bestämmelser som reglerar behandlingen av tillfälligt frihetsberövade personer i skilda situationer, såväl rättigheter som skyldigheter för den enskilde och för den förvarande myndigheten. Som framgår av tidigare avsnitt kan ett flertal olika personkategorier komma att bli föremål för lagens tillämpning, men i de följande avsnitten 2.4.1 och 2.4.2 används på samma sätt som i häkteslagen genomgående benämningen *häktad* för alla dessa. För de lokaler där frihetsberövade personer normalt är intagna och förvaras – dvs. häkte, polisarrest eller i undantagsfall kriminalvårdsanstalt –

---

²⁶ 16 § första stycket häktesförordningen

²⁷ 26 § häkteslagen

²⁸ 20 § häktesförordningen

används samlingsbenämningen *förvaringslokal*, utom i de fall då en bestämmelse endast är tillämplig på en bestämd lokal. När personer befinner sig på en rättspsykiatrisk undersökningsenhet eller vissa sjukvårdsinrättningar för rättspsykiatrisk vård gäller särskilda regler (se kapitel 7).

2.4.1 Tvångsåtgärder

Om det inte är uppenbart onödigt skall en häktad senast vid ankomsten till förvaringslokalen *kroppsvisiteras*, och om det är påkallat även *kroppsbesiktigas*, för eftersökande av föremål som han eller hon enligt häkteslagen inte får inneha. En häktad får därutöver kroppsvisiteras eller kroppsbesiktigas endast för eftersökande av otillåtna föremål när det finns anledning att anta att han eller hon innehar ett sådant föremål, vid stickprovskontroller eller större undersökningar av förvaringslokalen, i samband med obehövt besök eller efter vistelse utanför förvaringslokalen.²⁹ Ytlig kroppsvsitation, s.k. skyddsvisitation, för eftersökande av vapen eller andra farliga föremål får dock företas när som helst om det bedöms nödvändigt från säkerhetssynpunkt.³⁰

En kroppsvsitation eller kroppsbesiktning får inte göras mer ingående än vad som krävs för ändamålet och den häktade skall visas all den hänsyn som omständigheterna medger.³¹ Han eller hon får emellertid hållas avskild från andra under viss tid, om det är nödvändigt för att genomföra kroppsbesiktning.³² Om den häktade är en kvinna får andra åtgärder än ytlig kroppsvsitation eller visitation med metalldetektor e.d. verkställas eller bevitnas endast av en annan kvinna eller av en läkare eller sjuksköterska.³³

De föremål som är otillåtna är sådana som kan äventyra säkerheten, alkohol eller andra berusningsmedel samt läkemedel, om inte ansvarig läkare tillåter det.³⁴ I vissa fall kan också en häktads rätt att inneha pengar eller värdeföremål begränsas.³⁵ Häktade som är misstänkta för brott och som har ålagts restriktioner av åklagare (se avsnitt 2.4.3)

---

²⁹ 2 § första och andra styckena och 2 a § häkteslagen (med kroppsvsitation och kroppsbesiktning avses detsamma som i 28 kap. 11 och 12 §§ RB)

³⁰ 2 § tredje stycket häkteslagen

³¹ 2 b § första stycket häkteslagen (närmare bestämmelser om häkten finns i 58–64 §§ Kriminalvårdens häktesföreskrifter, KVVFS 1997:15)

³² T.ex. i avvaktan på urin- eller avföringsprov

³³ 2 b § andra stycket häkteslagen

³⁴ 7 och 10 §§ häkteslagen, 17 § häktesförordningen samt t.ex. 4 och 15 §§ KVVFS 1997:15

³⁵ 7 § häkteslagen

kan dessutom nekas att inneha t.ex. egna tidningar.³⁶ Otillåtna föremål som påträffas skall normalt tas om hand, förtecknas och förvaras för den häktades räkning, men sprutor och andra missbruksrelaterade föremål får i stället förstöras.³⁷

Om det kan misstänkas att en häktad är påverkad av beroendeframkallande medel, dopningsmedel eller liknande får ett särskilt *blod-, urin- eller utandningsprov* göras.³⁸ Från och med den 1 april 2006 får ett sådant prov göras också om den häktade önskar det och det behövs för att utreda hans eller hennes drogkonsumtion inför en frivillig vård- eller behandlingsinsats.

Under transporter och annan vistelse utanför förvaringslokalen får en häktad *beläggas med fängsel*, om det är nödvändigt av säkerhetsskäl.³⁹ Fängsel får också användas om en häktad uppträder våldsamt och andra medel är otillräckliga och det är oundgängligen nödvändigt med hänsyn till den häktades eller andras säkerhet.⁴⁰

Om det är nödvändigt av säkerhetsskäl får Kriminalvården besluta om s.k. *allmän inpasseringskontroll* vid ett visst häkte. Det innebär att samtliga personer som passerar in i häktet skall kroppsvisiteras för eftersökning av otillåtna föremål.⁴¹

2.4.2 Möjligheter till gemenskap och andra rättigheter

I detta avsnitt redovisas vilka lagstadgade rättigheter en häktad har under sin vistelse i förvaringslokalen och i vilka fall den myndighet som ansvarar för förvaringslokalen kan besluta att sådana rättigheter helt eller delvis skall inskränkas på grund av främst säkerhetsskäl men i vissa fall även ordningsskäl. I avsnitt 2.4.3 finns en redovisning av sådana särskilda inskränkningar i brottsmisstänkta häktades kontakter med omvärlden (restriktioner) som en åklagare på grund av risken för undanröjande av bevis eller försvårande av brottsutredning får besluta om.

Huvudregeln är att en häktad skall förvaras i ett eget rum, men om det är påkallat av utrymmesskäl eller av annan särskild anledning kan två eller fler häktade förvaras i samma rum. Den häktade har vidare rätt att *vistas tillsammans med andra häktade* i t.ex. gemensam-

³⁶ 6 § tredje stycket häkteslagen

³⁷ 2 b § tredje och fjärdre styckena häkteslagen, 4 a § häktesförordningen

³⁸ 2 c § häkteslagen

³⁹ 15 § första stycket 1 häkteslagen

⁴⁰ 15 § första stycket 2 häkteslagen (i dessa fall skall en läkare så snart som möjligt undersöka den häktade)

⁴¹ 11 a § häkteslagen

hetsutrymmen.⁴² Rätten eller möjligheten till såväl gemensam vistelse som gemensam förvaring kan emellertid begränsas om det innebär fara från säkerhetssynpunkt. I den utsträckning det är möjligt skall förvaring och gemensam vistelse också utformas så att förbindelser mellan häktade som kan påverka varandras mål eller ärenden förhindras och så att häktade inte utsätts för olämpligt inflytande.⁴³ Det sistnämnda gäller särskilt den som är under 21 år.

Allmän hänsyn skall alltid tas till den häktades hälsotillstånd. En häktad som bedöms behöva *hälso- och sjukvård* skall så snart som möjligt undersökas av en läkare, om inte en sådan undersökning är uppenbart onödig.⁴⁴ Detsamma gäller när den häktade själv begär att läkare tillkallas. En läkares anvisningar om vården av en häktad som är sjuk skall iakttas och om den häktade behöver sjukhusvård skall han eller hon få det så snart som möjligt. Om en häktad skall transporteras och det finns risk för att detta skulle innebära skada för hans eller hennes hälsa, behövs dessutom läkares medgivande till transporten.

En häktad skall om det är möjligt erbjudas *arbete* eller någon annan jämförbar *sysselsättning* under den tid han eller hon är frihetsberövad.⁴⁵ Om den häktade själv skaffar sig arbete skall han eller hon ges möjlighet att utföra detta, om det inte medför olägenheter. För arbete som utförs i ett häkte kan viss ersättning utgå.⁴⁶ Den häktade har också rätt att dagligen *vistas utombus* under minst en timme, om det inte finns synnerliga hinder mot detta.⁴⁷

I den utsträckning det är lämpligt skall en häktad ges möjlighet att genom *tidningar, radio* eller *teve* följa vad som händer i omvärlden och i övrigt få sina behov av förströelse tillgodosedda i skälighetsomfattning.⁴⁸ Under samma förutsättningar får han eller hon också själv skaffa sig *böcker, tidskrifter* och *tidningar*. Häktade får dessutom inneha pengar, värdesaker och legitimationshandlingar, om det inte är olämpligt.⁴⁹

Vidare får en häktad sända eller ta emot *brev* eller *andra försändelser*, om det kan ske utan fara från säkerhetssynpunkt.⁵⁰ Detta gäller

---

⁴² 3 § första stycket häkteslagen (jfr prop. 1975/76:90, s. 41 f och 58 f)

⁴³ 3 § andra stycket häkteslagen

⁴⁴ 4 § häkteslagen

⁴⁵ 5 § häkteslagen

⁴⁶ Eg. ”i förvaringslokal som står under Kriminalvårdens tillsyn”, se 7 § häktesförordningen (jfr 36 § KVVFS 1997:15)

⁴⁷ 8 § häkteslagen

⁴⁸ 6 § häkteslagen

⁴⁹ 7 § häkteslagen

⁵⁰ 9 och 10 §§ häkteslagen

alltså även andra försändelser än skriftliga handlingar, t.ex. paket. Den häktade får dock inte ta emot sådana försändelser om det kan äventyra ordningen eller medföra annan olägenhet. I vissa fall kan den häktade få tillåtelse att sända eller ta emot brev eller andra försändelser som annars skulle vara otillåtna, om han eller hon medger att deras innehåll först granskas.⁵¹ Om den häktade inte tillåter sådan granskning i de fall det uppställs som ett krav, skall breven och försändelserna hållas kvar oöppnade. Brev från den häktade till svenska myndigheter, till vissa internationella organ och till den offentlige försvararen, skall emellertid alltid vidarebefordras utan föregående granskning.

För rätten till *telefonsamtal* med personer utanför förvaringslokalen gäller liknande regler som för mottagande eller sändande av brev.⁵² Telefonsamtal får således vägras helt om det medför fara från säkerhetssynpunkt. Om det behövs av säkerhetsskäl, och den häktade vet om det, får ett samtal i stället avlyssnas. Telefonsamtal med den offentlige försvararen får dock aldrig avlyssnas.

En häktad får vidare *ta emot besök* i förvaringslokalen i den utsträckning det är lämpligt, om inte ett besök innebär fara från säkerhetssynpunkt.⁵³ Behövs det av säkerhetsskäl skall en eller flera personer närvara vid ett besök och det kan också ställas krav på en besökare att underkasta sig kroppsvisitation. Om det behövs för att avgöra om ett besök skall tillåtas, och om det i så fall skall vara bevakat, skall ansvarig myndighet i förväg undersöka om besökaren har dömts eller är misstänkt för brottslig verksamhet. En offentlig försvarare har alltid rätt att besöka sin klient i enrum.⁵⁴

En häktad kan i vissa undantagsfall medges att *vistas utanför förvaringslokalen*, om man inte kan befara att rätten missbrukas.⁵⁵ Det kan t.ex. gälla besök hos en närstående som är svårt sjuk eller närvaro vid en närståendes begravning. Som regel skall den häktade i sådana fall bevakas.

---

⁵¹ Prop. 1975/76:90, s. 45 f

⁵² 12 § häkteslagen

⁵³ 11 § häkteslagen

⁵⁴ 21 kap. 9 § RB

⁵⁵ 13 § häkteslagen

2.4.3 Restriktioner

Som framgår av föregående avsnitt kan flera av de rättigheter som tillfälligt frihetsberövade personer har enligt häkteslagen begränsas av främst säkerhetsskäl. För personer som är gripna, anhållna eller häktade på grund av misstanke om brott kan rättigheterna även inskränkas genom att de meddelas *restriktioner*, om det finns risk för att bevis undanröjs eller att en brottsutredning på annat sätt försvåras (s.k. kollusionsfara). Till skillnad från inskränkningar på grund av säkerhetsskäl är det inte den myndighet som ansvarar för förvaringslokalen som fattar beslut om restriktioner. Sådana beslut fattas i stället av ansvarig *undersökningsledare* eller av *åklagare*.⁵⁶ I realiteten torde åklagaren i de allra flesta fall vara undersökningsledare (se vidare i avsnitt 6.1.2).

Restriktioner består i att den frihetsberövade personens kontakter med omvärlden begränsas på olika sätt. Det kan gälla rätten att vistas tillsammans med en eller flera andra häktade, rätten att ha tillgång till tidningar, tidskrifter, radio och teve, rätten att sända eller ta emot brev och andra försändelser eller att ringa eller ta emot telefonsamtal samt rätten att ta emot besök eller att vistas utanför förvaringslokalen.⁵⁷ Även om en person har ålagts restriktioner har han eller hon dock alltid rätt att få kontakt med sin offentlige försvarare via brev som inte granskas, telefonsamtal som inte avlyssnas och besök som inte bevakas.⁵⁸

Restriktioner avseende den som är *gripen* eller *anhållen*⁵⁹ beslutas direkt av ansvarig undersökningsledare eller åklagare, om denne finner att fara annars kan uppkomma för att bevis undanröjs eller att brottsutredningen på annat sätt försvåras. Det finns inga möjligheter till domstolsprövning av sådana beslut.

För den som är *häktad* gäller däremot särskilda bestämmelser i 24 kap. rättegångsbalken och i häkteslagen. Om domstolen häktar någon på grund av kollusionsfara, kan åklagaren efter begäran få rättsens tillstånd att meddela restriktioner.⁶⁰ Det är därefter åklagaren som avgör *vilka* restriktioner som skall åläggas den häktade, t.ex. inskränkningar i hans eller hennes rätt att vistas tillsammans med andra

⁵⁶ 16 § häkteslagen (det torde endast i undantagsfall komma i fråga att någon annan än åklagare beslutar om restriktioner, t.ex. om en polismyndighet beslutar om restriktioner avseende en gripen i avvaktan på att en åklagare övertar förundersökningen)

⁵⁷ 3 § första stycket, 6 § tredje stycket samt 9–11, 12 och 13 §§ häkteslagen

⁵⁸ 9 § första stycket, 11 § femte stycket (jfrt med 21 kap. 9 § RB) samt 12 § andra stycket häkteslagen

⁵⁹ Se 24 kap. 6 och 7 §§ RB om anhållande och gripande

⁶⁰ 24 kap. 5 a § RB (i vissa fall kan åklagare meddela restriktioner även utan rättsens tillstånd)

häktade eller rätt att ta del av information genom tidningar, radio och teve.⁶¹ Den häktade kan begära att rätten prövar åklagarens närmare beslut om restriktioner.⁶² Förfarande med restriktioner beskrivs mer utförligt i kapitel 6.

Det bör också nämnas att Kriminalvården kan besluta om inskränkningar motsvarande restriktioner för den som är intagen i kriminalvårdsanstalt men som tillfälligt har placerats i häkte med anledning av ett pågående disciplinärende, om det är nödvändigt för att syftet med utredningen av ärendet inte skall äventyras.⁶³

2.5 Häktesorganisationen i huvuddrag

Av den tidigare redogörelsen för häkteslagen framgår att lagen helt eller delvis kan vara tillämplig på förvaring av frihetsberövade personer i ett flertal olika lokaler, främst polisarrestorer och häkten men också kriminalvårdsanstalter, rättspsykiatriska vårdavdelningar eller utredningsenheter och andra sjukvårdsinrättningar. Den vanligaste kategorin personer som omfattas av lagstiftningen är de som är gripna, anhållna eller häktade på grund av misstanke om brott.⁶⁴ Gripna och anhållna förvaras – förutom i Stockholmsområdet där Kronobergshäktet administrerar arrestlokalerna – i någon av de polisarrestorer som polismyndigheterna ansvarar för och då endast under kortare tid, från några timmar till några dagar. En häktesperiod är ofta betydligt längre, från några dagar till flera månader. Den som är häktad förvaras nästan alltid på något av Kriminalvårdens häkten, med undantag för tillfälliga vistelser på t.ex. en rättspsykiatrisk undersökningsenhet.

Kriminalvårdsstyrelsen var tidigare central förvaltnings- och chefsmyndighet för kriminalvårdverket, som bestod av styrelsens olika regionkontor, ett trettiotal lokala kriminalvårdsmyndigheter och en särskild myndighet för transporttjänst. Hela det tidigare kriminalvårdverket utgör emellertid sedan den 1 januari 2006 en enda myndighet, Kriminalvården, som alltså i dag ansvarar för samtliga kriminalvårdsanstalter, häkten och frivårdskontor i landet.⁶⁵ Kriminalvården är därmed huvudansvarig myndighet för tillämpningen av häkteslagen beträffande samtliga personer som förvaras i häkte eller i

---

⁶¹ 16 § häkteslagen

⁶² 17 § häkteslagen

⁶³ 24 § häkteslagen

⁶⁴ Det finns ingen särskild sammanställd statistik på detta, men såväl befintlig häktesstatistik från Kriminalvården som särskild information från Polismyndigheten i Skåne län talar tydligt för att denna kategori dominerar

⁶⁵ Se prop. 2004/05:176

kriminalvårdsanstalt samt beträffande personer som är intagna i häkte men vistas på sjukhus, med undantag för dem som överförs till rättspsykiatriska undersökningsenheter eller till vissa rättspsykiatriska vårdenheter.

I november 2005 fanns det 30 häkten med sammanlagt drygt 2 000 platser.⁶⁶ Kronobergshäktet och häktena i Huddinge, Göteborg och Malmö är säkerhetshäkten, dvs. de är utrustade för att klara en höjd säkerhetsnivå. Häktena i landet varierar mycket sinsemellan i antalet platser, störst är Kronobergshäktet med 321 platser och minst häktet i Visby med 14 platser. Av de totalt 2 058 personer som var inskrivna i häkte den 1 november 2005 var 1 626 häktade misstänkta för brott, 255 fängelsedömda i väntan på anstaltsplacering, 45 tagna i förvar enligt utlänningslagen, 30 intagna i anstalt och tillfälligt förvarade på häkte i avvaktan på omplacering samt 44 gripna eller anhållna.⁶⁷ Resterande 58 personer förvarades tillfälligt i häkte av andra skäl.⁶⁸

---

⁶⁶ 2 079 platser, varav 1 847 ordinarie och 222 tillfälliga, enligt Aktuell Statistik från Kriminalvården (ASK) för november 2005

⁶⁷ Av de 2 058 inskrivna var 137 kvinnor (6,7 %) och 12 under 18 år (0,6 %)

⁶⁸ T.ex. inställelse för straffavtjänande, införpassning efter avvikelser från anstalt eller förvar efter beslut av övervakningsnämnd

3 Kriminalvårds­lagstiftningen

Kriminalvården ansvarar för verkställigheten av påföljderna fängelse och skyddstillsyn samt villkorlig dom som har kombinerats med föreskrift om samhällstjänst.¹ Kriminalvårdens ansvar innefattar också olika verkställighetsformer, som t.ex. fängelsestraff genom intensivövervakning med elektronisk kontroll (s.k. elektronisk fotboja). Påföljderna böter, överlämnande till särskild vård² samt slutna ungdomsvård³ ligger däremot utanför Kriminalvårdens område. De lokala frivårdskontoren handhar dem som dömts till skyddstillsyn eller till villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst samt dem som skall verkställa ett fängelsestraff med elektronisk fotboja eller som är villkorligt frigivna från fängelsestraff med övervakning. Ansvaret för dem som verkställer fängelsestraff i anstalt vilar på ledningen för respektive kriminalvårdsanstalt.

Regler om verkställighet av en fängelse­dom i kriminalvårdsanstalt finns i lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt, i fortsättningen kallad *kriminalvårdslagen*, och i förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt.⁴ Ytterligare bestämmelser inom kriminalvårdens område finns i lagen (1994:451) om intensivövervakning genom elektronisk kontroll, i bötesverkställighetslagen (1979:189) och i förordningen (1998:642) om verkställighet av frivårdspåföljder.

---

¹ Vissa påföljder kan förenas med särskilda åtgärder, som skyddstillsyn med föreskrift om antingen kontraktsvård eller samhällstjänst och villkorlig dom med föreskrift om samhällstjänst

² Vård inom socialtjänsten och vård av missbrukare (båda med socialnämnd som ansvarig) samt rättspsykiatrisk vård (med en sjukvårdshuvudman som ansvarig)

³ Statens institutionsstyrelse är ansvarig

⁴ Se SOU 1972:64, prop. 1974:20, bet. JuU 1974:2 och rskr. 1974:99 (närmare föreskrifter finns i Kriminalvårdens författningssamling, KVVFS)

3.1 Kriminalvårdslagen

3.1.1 Grundläggande principer och regler om placering⁵

En grundläggande princip för vistelsen i fängelse är att den skall utformas så att den intagnes anpassning i samhället främjas och skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. Han eller hon skall behandlas med aktning för människovärdet och visas förståelse för de svårigheter som en fängelsevistelse innebär. I den utsträckning det kan göras utan att kravet på samhällsskydd eftersätts, bör verkställigheten redan från början inriktas på åtgärder som förebereder den intagne för tillvaron utanför anstalten.

Kriminalvårdsanstalter, eller i vissa fall avdelningar inom en anstalt, skall vara antingen öppna eller slutna beroende på graden av säkerhet. På slutna anstalter kan det finnas säkerhetsavdelningar med särskild övervakning och begränsad gemenskap mellan intagna.

Utgångspunkten är att en intagen skall placeras på en öppen anstalt. Vid bedömningen av om han eller hon i stället skall placeras på en sluten anstalt skall hänsyn tas till säkerhetsskäl – främst risken för avvikelse, fortsatt brottslighet eller drogmisbruk – samt till om arbete, utbildning eller särskild vård inte lämpligen kan anordnas på en öppen anstalt. För långtidsdömda personer som avtjänar fängelsestraff på lägst fyra år finns särskilda regler om villkor för vistelsen i anstalt.⁶ Intagna under 18 år skall normalt inte placeras tillsammans med personer som är över 18 år och kvinnor skall normalt placeras på anstalter avsedda enbart för kvinnor.

3.1.2 Sysselsättning och gemenskap m.m.⁷

Den som är intagen på anstalt skall under arbetstid ges möjlighet till arbete, undervisning, arbetsträning eller annan verksamhet som kan motverka brott eller missbruk och som främjar möjligheterna för anpassning i samhället. Sådan sysselsättning är i princip såväl en rättighet som en skyldighet för den intagne och han eller hon skall få viss ersättning.⁸ En intagen skall också ges möjlighet till fysisk träning och utomhusvistelse minst en timme per dag. Om det är lämpligt och

⁵ Se 3–9 §§ KvaL

⁶ 7 § tredje stycket KvaL (7:3); alla häktade långtidsdömda män tas emot på Riksmottagningen på Kumlaanstalten för utredning av placering och villkor (motsvarande mottagning för kvinnor som avtjänar fängelsestraff på lägst två år finns på anstalten Hinseberg)

⁷ Se 10–24 §§ KvaL

⁸ 44 § KvaL och KVVFS 2001:5

under vissa villkor kan den intagne få vistas utanför anstalten för att bedriva arbete, studier eller annan sysselsättning (frigång). En intagen får i lämplig utsträckning även följa vad som händer i omvärlden genom tidningar, radio och teve. Om det kan ske utan olägenhet får han eller hon inneha personliga tillhörigheter och själv skaffa sig böcker och tidningar m.m.

Huvudregeln är att en intagen skall vistas tillsammans med andra intagna under arbetstid och fritid, men inte under dygnsvilan. Gemensamhet kan dock i vissa fall inskränkas under viss tid genom att en intagen hålls avskild (isolerad) från övriga. Det gäller t.ex. om det är nödvändigt av säkerhetsskäl eller för att förhindra spridning av berusningsmedel inom anstalten eller ofredande av andra intagna. Vidare kan isolering bli aktuellt i ett enskilt fall om det finns fara för rymning eller fritagning. En intagen som begått ett allvarligt brott kan i sådant fall placeras på en säkerhetsavdelning i stället för att isoleras. Isolering kan också användas om den intagne uppträder våldsam eller är drogpåverkad. Om det är oundgängligen nödvändigt får han eller hon i sådana fall beläggas med handfängsel och under högst två dygn placeras i allmänt häkte.

3.1.3 Kontakter med omvärlden⁹

En intagen har rätt att utan föregående granskning sända eller ta emot brev från en advokat, en svensk myndighet och vissa internationella organisationer.¹⁰ Andra brev och försändelser får granskas och hållas kvar om det behövs av säkerhetsskäl eller för undersökning av om de innehåller något otillåtet föremål. För den som är intagen på säkerhetsavdelning gäller att sådan granskning alltid skall göras. En granskning får inte vara mer ingripande än vad som är nödvändigt med hänsyn till dess syfte.

En intagen får ta emot besök i den omfattning det är lämpligt, om det inte äventyrar säkerheten i anstalten, motverkar den intagnes anpassning eller på annat sätt kan vara till skada för honom eller henne. Om det behövs för en sådan bedömning skall en kontroll göras av om besökaren har dömts eller är misstänkt för brott. Med hänsyn till säkerheten får besök av andra än en advokat vara bevakade och den som besöker en intagen kan i vissa fall också underkastas kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning. Den intagnes rätt till telefon-

⁹ Se 25–32 §§ KvaL

¹⁰ Ett brev som tas emot får dock granskas om det kan misstänkas att avsändaren är oriktig

samtal kan inskränkas eller samtalen avlyssnas under motsvarande förutsättningar och enligt de principer som gäller för besök.¹¹

En intagen kan enligt Kriminalvårdens närmare föreskrifter och under vissa villkor beviljas permission för att underlätta anpassningen i samhället (normalpermission) eller annars när det finns särskild anledning till det, t.ex. vid närståendes begravning (särskild permission).¹² Normalpermission får inte beviljas om det finns påtaglig fara för fortsatt brottslighet eller avsevärd fara för annan misskötsamhet.

3.1.4 Särskilda säkerhetsåtgärder¹³

Kriminalvårdslagen innehåller en generell bestämmelse om att sådana förmåner som en intagen har rätt till enligt lagen *tillfälligt* kan inskränkas, om det är nödvändigt för att upprätthålla ordning och säkerhet inom anstalten. Åtgärderna kan avse allt från att den intagne under kortare tid isoleras till att han eller hon tillfälligt inte får utöva planerat arbete eller annan sysselsättning.¹⁴

Därutöver finns det särskilda bestämmelser om kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en intagen för eftersökande av otillåtna föremål. Det får göras bl.a. när en intagen anländer till anstalten eller har haft oövevakat besök, i samband med stickprovskontroller eller vid en större undersökning som görs av säkerhetsskäl samt om det finns anledning att anta att den intagne innehar ett otillåtet föremål.

3.1.5 Övriga bestämmelser

Utöver vad som framgår av tidigare avsnitt innehåller kriminalvårdslagen ytterligare materiella bestämmelser om bl.a. sjukvård, omhändertagande av viss egendom, skyldighet att i vissa fall lämna blod-, urin- eller utandningsprov samt föreberedande åtgärder inför frigivning. Vidare finns det bestämmelser om handläggning av ärenden, behörighet att fatta beslut och rätt för intagna att överklaga beslut. Huvudregeln är att beslut enligt kriminalvårdslagen fattas av Kriminal-

---

¹¹ Intagna får dock inte använda mobiltelefoner på anstalt (4 kap. 3 § i KVVFS 2004:13)

¹² KVVFS 2004:13

¹³ Se 52–52 c §§ och 63 §

¹⁴ Enligt uppgift från Kriminalvården används bestämmelsen främst vid åtgärder som riktar sig mot grupper av intagna och tillämpas endast undantagsvis när omständigheter kräver det (vid särskilda åtgärder mot enskilda intagna tillämpas i stället t.ex. 20, 23 eller 50 §§ KvaL)

vården och att besluten, efter särskild omprövning av myndigheten, är överklagbara till allmän förvaltningsdomstol.¹⁵

3.2 Huvuddragen i Kriminalvårdskommitténs förslag till en ny kriminalvårdslag

I oktober 2002 beslutade regeringen att tillkalla en parlamentariskt sammansatt kommitté med uppdrag att utarbeta en ny kriminalvårdslag.¹⁶ Kommittén skulle dels göra en genomgripande översyn av regelverket i sak, dels se över den lagtekniska och språkliga utformningen. Förslaget till en ny lag skulle utgöra en samlad reglering av verkställigheten av samtliga kriminalvårdspåföljder, såväl fängelse som frivårdspåföljder.

I direktiven uttalades att kommittén särskilt skulle uppmärksamma frågor om hur verkställigheten kan anpassas så att den förebygger återfall i brott utan att kraven på säkerhet och samhällsskydd eftersätts. Mot den bakgrunden skulle kommitténs arbete inriktas bl.a. på att all form av drogmissbruk och kriminell gängbildning eller kriminell livsstil måste motverkas. Den skulle också uppmärksamma frågor om t.ex. de intagnas kontakter med omvärlden, möjligheter till placering i avskildhet och användande av tvångsmedel.

Kriminalvårdskommittén lämnade sitt betänkande Framtidens kriminalvård (SOU 2005:54) den 9 juni 2005. Kommittén föreslår en ny kriminalvårdslag där regler om såväl verkställighet av fängelsestraff som skyddstillsyn och samhällstjänst samlas. Som en allmän utgångspunkt för kommitténs arbete har gällt att individens egen motivation till förändring skall tas till vara utan att kravet på samhällsskydd eftersätts.

En viktig del i kommitténs förslag är att en individuell verkställighetsplan skall upprättas för samtliga som har dömts till en kriminalvårdspåföljd. I planen skall bland annat anges vad som förväntas av den dömda och vilka mål som han eller hon har att sträva efter under verkställigheten. För intagna i anstalt skall också ett särskilt förmånssystem införas och kopplas till verksamhetsplanen. Detta för att den intagnes egna motivation och ansvarstagande skall kunna tas tillvara. Förmånssystemet innebär bland annat att en intagen inledningsvis i verkställigheten får del av ett grundutbud av förmåner (grundnivån). Om den intagne följer verksamhetsplanen och även i

¹⁵ 58–60 §§ KvaL

¹⁶ Dir. 2002:90 (tilläggsdirektiv genom dir. 2004:33)

övrigt är skötsam skall han eller hon tilldelas särskilda förmåner genom uppflyttning till en förhöjd nivå i förmånssystemet. Om den intagne missköter sig och inte längre uppfyller de krav som ställs, skall han eller hon flyttas ned till grundnivån.

Förmånssystemet skall enligt kommitténs förslag i sin tur vara kopplat till den intagnes utslussning i samhället. Den som befinner sig på en förhöjd nivå i förmånssystemet skall efter att minst hälften av strafftiden har avtjänats kunna få vistas utanför anstalt enligt de former för utslussning som finns i dag och genom nya regler om utökad frigång och vistelse i av Kriminalvården kontrollerade boenden. Den villkorliga frigivningen, som normalt skall ske sedan två tredjedelar av strafftiden har avtjänats, föreslås bli fakultativ. Dömda som grovt misskött sig under verkställigheten skall efter en särskild prövning kunna få avtjäna hela den utdömda strafftiden i anstalt.

Kommittén föreslår också en förändring av det besluts- och överklagandesystem som gäller i dag, där beslut både fattas av och kan överklagas till flera olika instanser. I stället skall Kriminalvården fatta i princip samtliga beslut som första instans. Möjligheten att överklaga föreslås bli begränsad till mer ingripande beslut. För att åstadkomma ett enhetligt system som uppfyller kraven i Europakonventionen föreslår kommittén även att överklagbara beslut skall överklagas direkt till allmän förvaltningsdomstol.

Kriminalvårdskommitténs förslag har remissbehandlats.¹⁷ Regeringen har i februari 2006 lagt fram en lagrådsremiss rörande de delar av förslaget som avser utslussning i samhället och fakultativ frigivning.¹⁸ Förslagets övriga delar kommer att beredas vidare inom Regeringskansliet.

---

¹⁷ Remissammanställning, se RK:s dnr Ju 2005/5429/KRIM

¹⁸ Dnr Ju2005/5429/KRIM

4 Vissa internationella regler och överenskommelser m.m.

4.1 FN-konventioner

Sverige har genom sitt medlemskap i FN förbundit sig att vidta åtgärder för att främja den allmänna aktningen och respekten för mänskliga rättigheter och grundläggande friheter.¹ FN:s närmare intentioner och rekommendationer utvecklades år 1948 genom den allmänna förklaringen om mänskliga rättigheter. Där anges att ingen får utsättas för tortyr eller grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller för godtyckliga ingripanden i fråga om bl.a. privatliv och korrespondens.² Med denna allmänna deklaration om de mänskliga rättigheterna som utgångspunkt har ett antal juridiskt bindande konventioner utformats.

En av de grundläggande och övergripande konventioner som Sverige ratificerat är *FN:s internationella konvention om medborgerliga och politiska rättigheter* från år 1966.³ Av betydelse för frågor om frihetsberövande är bl.a. artikel 7, i vilken det slås fast att ingen skall utsättas för tortyr eller för grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning. Vidare anges i artikel 10 att envar som berövat sin frihet skall behandlas humant och med aktning för människans inneboende värde. Åtalade personer bör hållas åtskilda från dömda personer och de skall ges särskild behandling som är avpassad för icke dömda personer. Unga personer som är åtalade skall hållas åtskilda från vuxna och deras fall skall avgöras så skyndsamt som möjligt. Av artikel 14 framgår också att envar som anklagats för brottslig gärning skall ha rätt att betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen har fastställts.

I *FN:s konvention mot tortyr och annan grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning* från år 1984 utvecklas ytterligare

---

¹ FN-stadgan från år 1945, artiklarna 55 och 56

² Artiklarna 5 och 12

³ Undertecknad 1967, ratificerad 1971, i kraft 1976 (prop. 1971:125)

vissa frågor som rör frihetsberövade personer.⁴ Med tortyr avses enligt artikel 1 varje handling genom vilken en företrädare för det allmänna medvetet tillfogar någon allvarlig smärta eller svårt fysiskt eller psykiskt lidande, t.ex. för att straffa honom för en gärning som han har begått eller är misstänkt för att ha begått. Av artikel 16 framgår att konventionen är tillämplig även på andra handlingar som innebär grym, omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning utan att de är så allvarliga att de kan definieras som tortyr. Särskilt intresse har artikel 11 som slår fast att för att förhindra tortyr och liknande handlingar skall varje konventionsstat systematiskt se över bl.a. instruktioner, metoder, rutiner och procedurer för fängsligt förvar och behandling av personer som blir föremål för någon form av gripande, kvarhållande eller annat frihetsberövande.

Vid sidan av dessa bindande konventioner har FN också utfärdat resolutioner och andra rådgivande dokument som berör de aktuella frågorna. Bland annat antogs år 1955 en resolution om standardiserade minimiregler för behandling av fångar, som innehåller bestämmelser om inkvartering, sjukvård, disciplin, tvångsmedel, förvaring av ägodelar och rekreation m.m.

4.2 Europarådets konventioner och tortyrkommittén

Europarådet, som bildades år 1949, har inom flera områden antagit egna konventionstexter som till stora delar har sin motsvarighet i FN:s internationella konventioner. Detta gäller också i fråga om mänskliga rättigheter och förhindrande av tortyr.

Redan år 1950 undertecknade Sverige *Den europeiska konventionen angående skydd för de mänskliga rättigheterna och grundläggande friheterna (Europakonventionen)* från samma år.⁵ Genom konventionen, som var Europarådets första, slås FN:s allmänna förklaring om mänskliga rättigheter från år 1948 fast. Europakonventionen innehåller vissa generella bestämmelser som är av direkt intresse för behandlingen av frihetsberövade personer. I artikel 3 sägs att ingen får utsättas för tortyr eller omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning och i artikel 5 redogörs för de olika fall då någon får berövas sin frihet. Av artikel 6 följer bl.a. att var och en som blivit anklagad för brott skall betraktas som oskyldig till dess hans skuld lagligen har fastställts. Europakonventionen är sedan år 1995 svensk

---

⁴ Undertecknad 1985, ratificerad 1986, i kraft 1987 (prop. 1985/86:117)

⁵ Ratificerad 1952, i kraft 1953 (prop. 1951:165)

lag och enligt regeringsformen får ingen lag eller annan föreskrift meddelas i strid med konventionen.⁶

År 1987 antog Europarådet *Den europeiska konventionen till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (Tortyrkonventionen)*.⁷ Till skillnad från den i förra avsnittet nämnda FN-konventionen mot tortyr, innehåller Tortyrkonventionen ingen definition av eller närmare bestämmelser om vad som är tortyr m.m. Däremot anges att konventionen har antagits med beaktande av bestämmelserna i Europakonventionen och särskilt artikel 3 om förbud mot tortyr. Tortyrkonventionen innehåller administrativa regler för en särskilt inrättad kommitté till förhindrande av tortyr och omänsklig eller förnedrande behandling eller bestraffning (i dagligt tal och fortsättningsvis kallad tortyrkommittén).⁸ Enligt konventionen skall kommittén bl.a. ha rätt till fullständig information om platser där det finns frihetsberövade personer, obegränsat tillträde till dessa platser samt möjlighet till enskilda samtal med personer som berövats friheten.⁹ Efter varje besök skall kommittén avfatta och offentliggöra en rapport om vad som framkommit vid besöket.¹⁰

I Sverige finns en särskild lag med anledning av tillträdet till Tortyrkonventionen.¹¹ I den anges uttryckligen att den som ansvarar för en frihetsberövad person skall lämna tortyrkommittén det biträde som den behöver, vilket innebär att kommittén garanteras de rättigheter den har enligt konventionen. Sverige har hittills haft besök av kommittén år 1991, 1994, 1998 och 2003 och den har efter varje besök avgett en rapport.¹² Innehållet i rapporterna beträffande de två senaste besöken samt tortyrkommitténs där avgivna rekommendationer till Sverige beträffande häktade och användningen av restriktioner redovisas i avsnitt 6.3.

---

⁶ 2 kap. 23 § RF (SFS 1994:1219 och 1994:1468)

⁷ Undertecknad 1987, ratificerad 1988, i kraft 1989 (prop. 1987/88:133)

⁸ På engelska "European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment" (vanligtvis förkortat CPT)

⁹ Artikel 8

¹⁰ Artiklarna 10 och 11

¹¹ Lag (1988:695) med anledning av Sveriges tillträde till den europeiska konventionen mot tortyr m.m.

¹² CPT/Inf (92) 4, CPT/Inf (95) 5, CPT/Inf (99) 4 samt CPT (2003) 37

4.3 Europarådets fängelseregler

Europarådets Ministerkommitté antog år 1987 en *rekommendation om europeiska fängelseregler* i avsikt att åstadkomma en europeisk minimistandard för behandlingen av intagna i fängelser och häkten.¹³ De allmänna reglerna omfattar sådant som placering, inkvartering, sjukvård, användande av fängsel, kontakter med omvärlden och förvaring av tillhörigheter.

I ett tillägg till rekommendationen finns dessutom specifika regler för särskilda kategorier av frihetsberövade, däribland häktade. Dessa regler slår bl.a. fast att häktade skall tillåtas att genast meddela sina familjer om häktningen och i övrigt ges alla rimliga möjligheter att kommunicera med familj, vänner och andra personer som de har ett befogat intresse av att kontakta. Häktade skall också tillåtas att under humana förhållanden ta emot besök av sådana personer, med endast de inskränkningar och den övervakning som behövs med hänsyn till rättsskipningen samt ordningen och säkerheten på häktet. De skall under samma förutsättningar också tillåtas att skaffa sig böcker och tidningar m.m.

4.4 Lagstiftning inom EU

Inom EU pågår sedan några år tillbaka ett arbete med att ta fram ett rambeslut om vissa rättssäkerhetsgarantier i brottmål inom unionen och Kommissionen lämnade i april 2004 ett förslag till sådant rambeslut.¹⁴ Syftet med förslaget är att fastställa miniminormer för vissa rättssäkerhetsgarantier som skall gälla i brottmål inom hela unionen. Avsikten är inte att upprepa innehållet i Europakonventionens allmänna rättighetsartiklar, utan att främja en viss standard i den praktiska tillämpningen. De rättigheter som behandlas i förslaget är bland annat tillgång till juridisk rådgivning, tillgång till kostnadsfri tolkning och översättning, garantier för att personer som inte är kapabla att förstå eller följa ärendets gång visas särskild hänsyn, rätt för brottsmisstänkta utländska medborgare att meddela sig med konsulära myndigheter samt skriftlig information till misstänkta om deras rättigheter.

---

¹³ Europarådets Ministerkommittés Rekommendation Nr R(87)3

¹⁴ KOM (2004) 328 [slutlig]; Förslag till Rådets rambeslut om vissa rättssäkerhetsgarantier i brottmål i Europeiska unionen (Rådets beteckning: 9318/04 DROIPEN 17)

Sverige har i en faktapromemoria från Justitiedepartementet kommenterat Kommissionens förslag.¹⁵ Även om det inte i alla avseenden är helt klart vad som åsyftas med bestämmelserna i förslaget, ser Sverige positivt på att det skapas gemensamma miniminormer för rättssäkerhetsgarantier. Preliminärt är ståndpunkten att Sverige i allt väsentligt uppfyller huvuddelen av de krav som sätts upp i förslaget, främst genom befintliga bestämmelser i rättegångsbalken. Ett exempel på krav som Sverige emellertid inte uppfyller fullt ut i nuläget, är den föreslagna skyldigheten för medlemsländerna att se till att alla misstänkta informeras om sina grundläggande rättigheter genom ett skriftligt meddelande som skall finnas tillgängligt på de officiella gemenskapsspråken.¹⁶ På regeringens uppdrag har Rikspolisstyrelsen och Riksåklagaren tagit fram ett utkast till sådant informationsblad, men man avvaktar arbetet med en slutlig version till dess att rambeslutet är färdigförhandlat.

Under hösten år 2005 hölls inom EU ett antal möten med den aktuella rådsarbetsgruppen och fler möten kommer att hållas under år 2006.¹⁷ I skrivande stund är det därför oklart hur ett slutligt rambeslut kommer att vara utformat och när det kan träda i kraft.

4.5 Kort översikt av förhållandena för brottsmisstänkta häktade i Danmark, Norge och Finland

4.5.1 Danmark

De grundläggande häktningsreglerna i Danmark påminner om dem som gäller i Sverige. Under vissa förutsättningar kan den som är misstänkt för brott häktas om det föreligger flykt-, kollusions- eller recidivfara. Häktningsfrågan avgörs av domstol efter framställning av polis och domstolens beslut om häktning gäller i högst fyra veckor men kan förlängas. Om det föreligger kollusionsrisk kan domstolen på begäran av polis besluta att den som är häktad skall vara helt eller delvis isolerad, dvs. att kontaktmöjligheterna med andra begränsas. Tiden för sammanhängande isolering från andra intagna är inledningsvis begränsad till två veckor, men kan förlängas med fyra veckor i taget. Endast i verkliga undantagsfall kan isolering pågå i mer än tre

¹⁵ 2004/05:FPM24 (2004-11-11)

¹⁶ Enligt ett ändringsförslag från EU:s ordförandeskap (10880/5 DROIPEN 34) skall kravet på skriftlig information endast gälla när någon är "arrested or detained", medan det skall vara tillräckligt med muntlig information när någon är "placed in custody".

¹⁷ Se Justitiedepartementets rapporter 2005-10-11 (ang. möte 2005-10-03, DROIPEN 38) och 2005-12-05 (ang. möte 2005-11-22, DROIPEN 45)

månader. Polisen kan själv besluta att den häktade skall nekas besök, att brev skall undersökas och kvarhållas samt att den häktade inte skall få se på teve eller läsa tidningar. Polisens beslut om begränsningar beträffande besök, teve och tidningar kan på begäran av den häktade prövas av domstol.¹⁸

Europarådets tortyrkommitté besökte senast Danmark år 2002 och lämnade samma år en rapport.¹⁹ Kommittén konstaterade att en lagändring i Danmark år 2000 hade lett till att många av dess tidigare framförda krav angående häktade och restriktioner nu var uppfyllda. Särskilt gällde det att ett domstolsbeslut om att en häktad person skall hållas avskild från andra intagna (isolerad) numera måste motiveras. Lagstiftningen hade också lett till att andelen isolerade i häkte hade minskat från ca 11 procent år 1999 till ca 5 procent år 2001. Det var i och för sig sällsynt att isoleringstiden översteg tre månader, men det vore enligt kommittén ändå önskvärt med en lagreglerad maximigräns för hur länge isolering beslutad av domstol får pågå. Kommittén hade också synpunkter på att polisen fortfarande självständigt kunde fatta beslut om begränsning av rätten till besök, kontroll av post och förbud mot telefonsamtal. Någon regelmässig prövning i domstol av behovet av sådana restriktioner förekommer inte heller, även om besluten kan överklagas. Det konstaterades också att isolerade intagna var inlåsta i sina celler 23 timmar per dag och att tiden utanför cellerna inkluderade mycket lite mänskliga kontakter.

Sammanfattningsvis rekommenderade Tortyrkommittén danska myndigheter att omgående se till att isolerade intagna får mer kontakt med personal, möjlighet till arbete eller undervisning och rätt till samtal med präster, psykologer och andra, att polisen får detaljerade instruktioner om när restriktioner får tillgripas, att en skriftlig motivering alltid lämnas av polisen när restriktionsbeslut fattas samt att behovet av fortsatta restriktioner beslutade av polisen regelmässigt prövas särskilt av en domstol i samband med att denna omprövar behovet av fortsatt häktning.

4.5.2 Finland

Liksom i de andra nordiska länderna överensstämmer förutsättningarna för häktning i Finland med dem i Sverige. Det ankommer således på domstol att besluta om häktning av den som är misstänkt

---

¹⁸ Se Ds 1996:46, s. 31 f samt CPT/Inf (2002) 18

¹⁹ CPT/Inf (2002) 18 [punkterna 36–39]

för brott och den häktades frihet får begränsas bl.a. om syftet med häktningen kräver det. Placering sker vanligtvis i ett fängelse. Huvudregeln är dock att den häktade har rätt att ta emot besök, att skicka eller ta emot brev, att ha telefonkontakter samt att se på teve, lyssna på radio eller läsa tidningar. Dessa rättigheter kan helt eller delvis inskränkas, t.ex. om det behövs med hänsyn till pågående utredning. Sådana beslut fattas formellt av anstaltsledningen, även om undersökningsledarens önskemål om restriktioner brukar tillgodoses, och kan inte överklagas.²⁰

Efter ett besök i Finland år 2003 upprättade Europarådets tortyrkommitté år 2004 en rapport.²¹ Denna var i stora delar inriktad på sådana förhållanden i bl.a. fängelser och häkten som rörde problem med den fysiska miljön, överbeläggning, personalens uppträdande och våld bland intagna. Någon samlad redovisning av de särskilda förutsättningarna som gäller för häktning och restriktioner, motsvarande den som gjorts för Danmark och Norge, lämnades inte. Tortyrkommittén konstaterade dock att häktade som förvarades i polisarrest tillbringade nästan hela dygnet inlåsta utan möjlighet till särskilda aktiviteter och rekommenderade att förutsättningarna för aktiviteter förbättrades och att häktade på sikt inte skulle förvaras i polisarrester. Kommittén fann också indikationer på att undersökningsledarna i praktiken hade stor frihet att avgöra om en häktad skulle placeras i en cell med teve och få tillgång till tidningar. Vidare noterade kommittén att ett lagstiftningsarbete nyligen hade påbörjats i syfte att ta fram detaljerade bestämmelser om när restriktioner får påföras häktade och om att restriktionerna skall prövas ex officio av den domstol som beslutar om häktning.

4.5.3 Norge

Även i Norge påminner häktningsförfarandet om det svenska. Den som är misstänkt för brott kan häktas om det föreligger flykt-, kollusions- eller recidivfara. Beslut om häktning fattas av domstol efter framställning av åklagare och får gälla högst fyra veckor, men kan förlängas. Huvudregeln är att den som är häktad inte skall vara underkastad särskilda inskränkningar, men kontakterna med omvärlden kan begränsas om det behövs för förundersökningens bedrivande. Sådana beslut fattas av domstol och kan avse avskildhet från andra

²⁰ Se Ds 1996:46, s. 33 f

²¹ CPT/Inf (2004) 20 [punkterna 24, 25 och 30–32]

intagna, förbud eller kontroll av besök och kommunikation via brev eller telefon samt förbud mot tillgång till tidningar, radio eller teve.²²

Norge hade i oktober 2005 besök av Europarådets tortyrkommitté, men det finns i skrivande stund ingen rapport upprättad över detta besök. Kommitténs senaste rapport beträffande Norge är från år 2000 och avser ett besök år 1999.²³ Kommittén konstaterade inledningsvis att frågan om restriktioner för häktade hade varit en återkommande fråga under många år. I tidigare rapporter hade kommittén rekommenderat ett antal åtgärder för att garantera att restriktioner påförs endast när det är absolut nödvändigt av utredningsskäl och att de inte upprätthålls för länge. Det konstaterades att efter det att en domstol godkänt en ansökan från åklagare om att få påföra restriktioner för en given period, t.ex. fyra veckor, var det helt upp till åklagarmyndigheten (i praktiken polisen) att under den tidsperioden avgöra om och hur restriktionerna skulle lättas. Kommittén hade också fått signaler om att polisen – i strid med tydliga riktlinjer från åklagarmyndigheten – rutinmässigt använde sig av denna sin rätt att häva restriktioner som ett påtryckningsmedel för att få intagna att lämna information. Det noterades vidare att många intagna med restriktioner tillbringade upp till 23 timmar ensamma i sina celler och att de i praktiken aldrig fick tillåtelse av polisen att umgås med andra intagna.

Tortyrkommittén rekommenderade sammanfattningsvis att de norska myndigheterna skulle se till *att* en översyn görs av tillämpningen av riktlinjerna för ansökan och påförande av restriktioner, *att* ansvaret för beslut om vilka intagna med restriktioner som får umgås med andra intagna läggs på domstolarna *samt att* fångvårdspersonalen fortsätter sina ansträngningar för att erbjuda intagna med restriktioner aktiviteter och lämpliga mänskliga kontakter.

---

²² Se Ds 1996:46, s. 32 f samt CPT/inf (2000) 15

²³ CPT/inf (2000) 15 [punkterna 37–47]

5 Överväganden om en ny häkteslag

I detta kapitel redovisar vi de allmänna överväganden som ligger till grund för förslaget till en ny häkteslag. Inledningsvis redogör vi för vår syn på vilken övergripande lagstiftningsteknik som bör tillämpas. Därefter går vi igenom de överväganden som vi anser bör ligga till grund för dels den nya häkteslagens tillämplighet med avseende på personkategorier och förvaringslokaler, dels de materiella bestämmelsernas innehåll. Avslutningsvis redogör vi för våra överväganden i fråga om Kriminalvårdens och andra berörda myndigheters allmänna beslutsbefogenheter samt reglerna för överklagande. Särskilda överväganden beträffande åklagarrestriktioner finns i kapitel 6 och beträffande möjligheterna till tvångsåtgärder vid rättspsykiatriska undersökningsenheter m.m. i kapitel 7.

5.1 Lagstiftningsteknik

Vårt förslag: Bestämmelser om behandlingen av häktade och vissa andra frihetsberövade personer skall samlas i en särskild lag (*häkteslagen*) med en översiktlig och ändamålsenlig struktur. Språket skall moderniseras och i möjligaste mån anpassas till den av Kriminalvårdskommittén föreslagna kriminalvårdslagen.

Häkteslagen skall innehålla principiella riktlinjer för verksamheten och de grundläggande materiella bestämmelser som rör intagnas rättigheter, inskränkningar i dessa samt tvångsåtgärder. Detaljreglering skall ske i förordning eller i myndighetsföreskrifter.

5.1.1 Modernisering av språk och struktur

Lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. är i det närmaste trettio år gammal. Ett i vissa avseenden ålderdomligt språk i kombination med en bristfällig struktur till följd av ett fler-

tal ändringar och tillägg som har gjorts genom åren, har lett till att lagen i dag är svårtillgänglig. Som exempel kan nämnas att för att uppnå en samlad bild av lagens tillämpningsområde, dvs. vilka personer som kan omfattas av regleringen, måste en jämförelse göras mellan fyra paragrafer som är utspridda i lagen. Enligt vår uppfattning är det nödvändigt med en genomgripande språklig och strukturell modernisering.

Enligt utredningens direktiv skall ett nytt lagförslag vara utformat så att det antingen kan utgöra en särskild lag eller vara en del i en ny kriminalvårdslag. Vi har mot bakgrund av Kriminalvårdskommitténs förslag¹ till en sådan lag övervägt det sistnämnda alternativet, men funnit att flera skäl talar mot en sådan lösning. För det första måste hänsyn tas till att de personer som kommer att omfattas av en ny kriminalvårdslag är dömda för brott. De personer på vilka en ny häkteslag enligt vårt förslag främst kommer tillämpas skall där emot betraktas som oskyldiga till dess de har fällt till ansvar genom en dom (se vidare i avsnitt 5.2). För det andra är den föreslagna kriminalvårdslagen anpassad till anstaltsmiljö och bygger i stora delar på de möjligheter som finns eller kan ges där. Häktena är annorlunda utformade inte minst lokalmässigt, bl.a. beroende på att flertalet personer placeras där förhållandevis tillfälligt. För det tredje ställer situationen i ett häkte helt andra krav när det gäller möjligheten att inskränka de intagnas kontakter med omvärlden, eftersom hänsyn ofta måste tas till pågående förundersökningar.

Vi har därför stannat för att de regler som gäller behandlingen av häktade även fortsättningsvis bör hållas samman i en egen lag med tillhörande förordning. På det sättet undviker man de svårigheter som skulle uppstå om bestämmelserna språkligt och strukturellt måste passa in i ett större regelverk. Vi har dock strävat efter att så långt det är möjligt och lämpligt anpassa språk, struktur och begrepps- bildning till den nya kriminalvårdslag som har föreslagits av Kriminalvårdskommittén.

För att göra den nya häkteslagen överskådlig föreslår vi att den kapitelindelas så att första kapitlet avhandlar lagens tillämpningsområde och vissa övergripande bestämmelser. Det andra kapitlet reglerar vilka rättigheter de intagna har och under vilka förutsättningar dessa rättigheter kan inskränkas av ordnings- eller säkerhetsskäl. I ett tredje kapitel samlas alla bestämmelser som avser särskilda kontroll- och tvångsåtgärder mot intagna och besökare. De bestämmelser som reg-

---

¹ Se betänkandet Framtidens kriminalvård (SOU 2005:54)

lerar åklagares möjlighet att under pågående förundersökning eller brottmålsprocess ålägga vissa intagna restriktioner tas in i ett fjärde kapitel. Bestämmelser om beslut och överklagande samt vissa övriga frågor samlas i ett femte kapitel.

Ända sedan den nu gällande lagen om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. trädde i kraft 1977 har den allmänt kallats häkteslagen (eller i vissa sammanhang behandlingslagen). Detsamma gällde den tidigare lagen med samma namn. Det absoluta flertalet personer som i dag omfattas och direkt berörs av häkteslagens regler är också just de som är häktade. Detta kommer enligt vårt förslag att gälla också den nya häkteslagen (se närmare om detta i avsnitt 5.2). Även om lagen liksom tidigare kommer att gälla även för personer som är anhållna eller gripna och för vissa andra antalsmässigt mindre grupper, föreslår vi därför att lagen nu formellt får den sedan länge allmänt vedertagna och språkligt behändigare benämningen *häkteslagen*.

5.1.2 Författningsnivå – lag eller förordning

En utgångspunkt bör vara att en ny häkteslag inte skall belastas med detaljreglering som ofta behöver revideras med hänsyn till ändrade förhållanden. Lagen bör främst innehålla de principiella riktlinjer som skall gälla för verksamheten och de viktiga grundläggande materiella bestämmelser som direkt rör de intagnas rättigheter och villkor för inskränkningar i dessa. Även tvångsåtgärder som riktar sig mot enskilda intagna bör självfallet regleras i lag. Detsamma gäller grundläggande bestämmelser om möjligheterna att överklaga beslut.

Detaljreglering bör ske i förordning eller, vilket i många fall kan vara det mest lämpliga, i föreskrifter utfärdade av den myndighet som regeringen bestämmer. Bestämmelser som lämpar sig väl för reglering i författningar av lägre dignitet än lag är t.ex. sådana som avgör ersättningsnivåer för intagnas arbete eller som närmare anger vilken egendom intagna får förfoga över eller vilken teknisk utrustning de får ha tillgång till under vistelsen i häkte.

5.2 Lagens tillämplighet och övergripande principer för behandlingen av intagna

5.2.1 Vilka personer skall omfattas av en ny häkteslag?

Vårt förslag: Häkteslagen skall ha samma grundläggande tillämpningsområde som dagens lagstiftning. Den skall alltså vara tillämplig främst på personer som är häktade, anhållna eller gripna på grund av misstanke om brott eller som av annan anledning är placerade i häkte eller polisarrest (intagna).

Beträffande intagna som överförs för psykiatrisk tvångsvård skall häkteslagen endast gälla i vissa delar.

I dag är häkteslagen fullt ut tillämplig främst på personer som är häktade, anhållna eller gripna på grund av misstanke brott, oavsett om de är placerade i polisarrest eller i häkte. Lagen är därutöver direkt tillämplig också på ett antal andra kategorier. Det gäller personer som är häktade av annan orsak än misstanke om brott, personer som har tagits in eller är kvar i häkte eller arrest för att förpassas till kriminalvårdsanstalt eller ungdomshem, personer som är placerade i anstalt men tillfälligt är intagna i häkte och personer som har omhändertagits i avvaktan på att beslut om undanröjande av skyddstillsyn vinner laga kraft. Häkteslagen är också delvis tillämplig på personer som av andra orsaker tas i förvar i en polisarrest eller som av andra skäl än verkställighet av påföljd för brott tas in i häkte eller kriminalvårdsanstalt. Till de sistnämnda hör t.ex. personer som tas i förvar enligt utlänningslagstiftningen. Det rör sig alltså om ett stort antal kategorier som är berörda av dagens häkteslagstiftning. De kan förvaras i främst polisarrester eller häkten, men det kan också förekomma att de tillfälligt vistas på kriminalvårdsanstalter, på rättspsykiatriska vårdavdelningar eller undersökningsenheter eller på vanliga sjukvårdsinrättningar (en närmare redogörelse för vilka som omfattas av lagen finns i avsnitt 2.3).

En grundläggande fråga är nu om alla dessa frihetsberövade personer bör omfattas av reglerna i en ny häkteslag. Inledningsvis kan konstateras att det för samtliga berörda finns behov av någon form av regelverk som behandlar frågor om deras rättigheter och vilka tvångsåtgärder de kan underkastas. Om man utesluter vissa grupper som i dag omfattas av häkteslagen från tillämpningen av en ny lag, måste man även noga överväga hur en sådan annan reglering i stället skall se ut. Eftersom vårt uppdrag är begränsat till en allmän översyn

av häkteslagen, är det inte aktuellt att nu lägga fram förslag som skulle kräva större ingrepp också i annan lagstiftning.

Personer misstänkta för brott och vissa andra häktade

De flesta som omfattas av häkteslagstiftningen är gripna, anhållna eller häktade på grund av misstanke om brott. Gripna och anhållna förvaras normalt i någon av de polisarrester som polismyndigheterna ansvarar för och då endast under kortare tid. En häktesperiod är däremot ofta betydligt längre och den som är häktad förvaras nästan alltid på något av Kriminalvårdens häkten. Häkteslagen har alltså – och skall självfallet även i fortsättningen ha – sin klart största tillämpning på icke dömda personer som är häktade på grund av misstanke om brott.

Inte heller när det gäller personer som är frihetsberövade till följd av att de har gripits eller anhållits som misstänkta för brott finns det anledning att frånga den ordning som gäller i dag. Att dessa personer ofta befinner sig i polisarrester och inte i häkte har inte någon större betydelse i sammanhanget.

Vi anser också att det mycket begränsade antal personer som är häktade av andra orsaker än misstanke om brott bör omfattas av samma huvudsakliga regelverk som andra häktade personer, oavsett om de är tillfälligt placerade i polisarrest eller häkte.

Fängelsedömda

En förhållandevis stor grupp på landets häkten utgörs av personer som har dömts till fängelse, men som av olika skäl inte vistas i anstalt. I de fall en fängelsedom inte är verkställbar på grund av att den inte har vunnit laga kraft eller att nöjdförklaring inte har lämnats, skall de dömda behandlas på samma sätt som häktade som inte är dömda. Enligt kriminalvårdspersonalens erfarenheter förekommer det visserligen att häktade som döms till fängelse avstår från nöjdförklaring eller överklagar mot bättre vetande för att så långt det är möjligt få avtjäna sitt straff på ett häkte. Anledningen kan vara t.ex. att häktet ligger närmare hemorten än den anstalt som kan komma i fråga för verkställighet av straffet eller att möjligheten till telefonsamtal och andra kontakter med utomstående är generösare på häktet. Detta bidrar givetvis till den platsbrist som tidvis uppkommer på häktena.

Även de som är dömda skall emellertid betraktas som oskyldiga till dess domen är verkställbar och det är av principiella skäl olämpligt att låta dem omfattas av samma regelverk som gäller för personer placerade i kriminalvårdsanstalt. Praktiska skäl talar också mot detta. En häktad kan ju efter överklagande bli helt frikänd eller få straffet ändrat på ett sätt som påverkar verkställigheten.

Det kan däremot finnas anledning att närmare överväga situationen för dem som är fängelsedömda och för vilka domen är verkställbar, antingen på grund av nöjdförklaring eller för att den har vunnit laga kraft. Framst rör det sig om personer som avvaktar anstaltsplacering, men det kan också vara anstaltsintagna som av olika skäl tillfälligt placerats på häkte. För samtliga dessa skulle ett alternativ till häkteslagstiftningens tillämplighet kunna vara att de i stället omfattades av den lagstiftning som gäller för dem som är placerade och befinner sig på anstalt, dvs. lagen (1974:203) om kriminalvård i anstalt eller i framtiden eventuellt den av Kriminalvårdskommittén föreslagna nya kriminalvårdslagen. En sådan lösning erbjuder emellertid betydande problem, eftersom de yttre förhållandena i många avseenden skiljer sig åt mellan häkten och anstalter. Framför allt är häkteslokaler inte utformade på ett sådant sätt att det skulle vara möjligt att uppfylla alla de krav på t.ex. möjligheter till arbete och annan sysselsättning som generellt ställs i anstaltslagstiftningen. Kriminalvårdskommittén har heller inte föreslagit en sådan lösning.²

De problem som kan uppstå när dömda personer som borde vara placerade på anstalt i stället är intagna i häkte, bör enligt vår uppfattning inte lösas genom att man tillämpar skilda regelverk på verksamheten i häktena beroende på om de intagna är dömda genom en laga-kraftvunnen dom eller inte. Målsättningen måste i stället vara att det inom Kriminalvården vidtas åtgärder för att korta ner den tid under vilken dessa personer vistas på häkte. Fördröjningen av anstaltsplacering kan ibland uppgå till flera månader. Detta kan bero på att placeringen måste utredas för att den dömda har ett stort skyddsbehov på grund av brottets natur (t.ex. sexualbrott) eller är svårplacerad av individuella orsaker. Det kan också vara platsbrist på Riksmottagningen, där intagna som har dömts till långa fängelsestraff initialt skall placeras för utredning om anstaltsplacering. Slutligen kan fördröjningar bero på att det rent allmänt råder platsbrist på anstalterna till följd av överbeläggning. Förhållandena kommer förhoppningsvis

---

² A.a. s. 223

att lösa sig på sikt genom nybyggnationer och andra åtgärder som planeras inom Kriminalvården för att råda bot på platsbristen.

Övriga grupper i häkte, kriminalvårdsanstalter eller polisarrester

Återstående personkategorier som omfattas av häkteslagstiftningen utgör en förhållandevis liten grupp. För häktenas, och i vissa fall kriminalvårdsanstalternas, del rör det sig främst om personer som är tagna i förvar enligt utlänningslagstiftningen. I polisarrester kan det gälla personer som tillfälligt tas om hand av polisen av exempelvis ordningsskäl, på grund av berusning eller efter avvikelser från psykiatrisk tvångsvård (i Stockholm kan personer som tillfälligt omhändertagits av polisen även placeras på Kronobergshäktet). I de allra flesta fall gäller häkteslagen beträffande dessa kategorier endast i "tillämpliga delar" med beaktande av anledningen till intagningen och dess varaktighet.

För de personer som omhändertas tillfälligt av polisen synes det inte medföra några problem att relevanta regler i häkteslagstiftningen tillämpas.

Däremot kan man ifrågasätta det lämpliga i att tillämpa häkteslagstiftningen på vissa av dem som är tagna i förvar enligt utlänningslagstiftningen och av olika skäl placeras på ett häkte eller en kriminalvårdsanstalt. Dessa kan i likhet med dem som är häktade på grund av misstanke om brott vara frihetsberövade under lång tid. Problemet som vi ser det är emellertid inte i första hand att de omfattas av häkteslagens regler, utan att så pass många av dem över huvud taget är placerade i häkte eller kriminalvårdsanstalt. I vissa fall kan det, när Migrationsverkets lokaler inte uppfyller de säkerhetskrav som måste ställas, i och för sig vara nödvändigt att av säkerhetsskäl tillgripa en häktesplacering. Under senare år har emellertid antalet sådana placeringar ökat i en omfattning som upplevs betungande av häktespersonalen. Många av dessa förvarstagna är dessutom i dåligt psykiskt skick, vilket gör häktmiljön extra olämplig. I en promemoria som överlämnades till Justitiedepartementet i november 2005 föreslås vissa åtgärder för att minimera antalet förvarstagna i landets häkten.³ Där pekas också på ett i september 2005 framlagt förslag av Europeiska kommissionen rörande omhändertagandet av tredjelandsmedborgare som vistas olagligt i något av EU:s medlemsländer. Detta kan, om

³ Rapport av generaldirektören Lena Häll Eriksson, Översyn av vissa frågor som rör förvarstagna utlännningar, 2005-11-01

det antas, komma att påverka den svenska ordningen. Vi anser mot denna bakgrund att det inte nu finns anledning att för denna kategori föreslå ändringar i häkteslagstiftningen. Det är emellertid viktigt att man så långt det är möjligt vidtar åtgärder för att underlätta vistelsen i häkte för de förvarstagna som placeras där.

Rättspsykiatrisk vård och undersökning

För intagna som har överförts till en särskild rättspsykiatrisk sjukvårdsinrättning eller undersökningsenhet gäller inte häkteslagen, med undantag för bestämmelserna om åklagarrestriktioner. I stället tillämpas vissa bestämmelser om tvångsåtgärder i lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård och i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, oavsett om psykiatrisk vård bedrivs frivilligt eller med tvång eller – i fråga om undersökningsenheter – om ingen vård alls förekommer. Denna ordning har beträffande främst undersökningsfallen medfört vissa problem. Dessa frågor behandlas särskilt i kapitel 7.

5.2.2 Övergripande regler för behandlingen av intagna

Vårt förslag: I häkteslagen skall vissa grundläggande rättsliga principer uttryckligen slås fast. Intagna skall behandlas med respekt och förståelse. Proportionalitetsprincipen skall vara allmänt tillämplig och det skall särskilt anges att den gäller vid användande av kontroll- och tvångsåtgärder.

När en person tas in i ett häkte eller en annan förvaringslokal och därigenom omfattas av häkteslagens regler, skall han eller hon omgående informeras om sina rättigheter och skyldigheter enligt lagstiftningen.

I verksamhet med behandling av häktade och andra tillfälligt frihetsberövade personer finns det vissa övergripande principer om grundläggande rättigheter som är självklara i en demokrati och som vi anser uttryckligen bör framgå av lagstiftningen. Redan i dag finns vissa sådana bestämmelser i häkteslagen, men vi anser att dessa bör kompletteras, utvecklas och förtydligas i en ny häkteslag. Ett sådant förslag ligger också i linje med vad Kriminalvårdskommittén föreslår för en ny kriminalvårdslag.

För det första bör det i den nya häkteslagen klart anges att varje intagen skall behandlas med aktning för sitt människovärde och bemötas med förståelse för de svårigheter som kan vara förenade med ett frihetsberövande. Den intagne skall också behandlas så att skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. Möjliga och lämpliga åtgärder skall vidtas för att ge honom eller henne det stöd och den hjälp som han eller hon är i behov av och själv önskar. Detta måste vara den självklara utgångspunkten för alla samhällsliga frihetsberövanden. Eftersom vistelsen i ett häkte eller en annan lokal som regleras av häkteslagen, till skillnad från anstaltsvistelse, inte är ett straff, är det särskilt viktigt att lokal- och levnadsförhållandena är så goda som omständigheterna medger.

För det andra bör en proportionalitetsprincip uttryckligen slås fast i en ny häkteslag. I dag anges det i häkteslagen att den som är intagen inte får underkastas mer omfattande inskränkningar i sin frihet än vad ändamålet med frihetsberövandet eller ordning och säkerhet kräver. Denna bestämmelse bör vara kvar och dessutom kompletteras med en särskild precisering avseende kontroll- och tvångsåtgärder, eftersom dessa ofta kan uppfattas som särskilt kränkande för de intagna eller besökare som utsätts för dem. Sådana åtgärder skall således få användas endast om de står i rimlig proportion till syftet. Dessutom bör det av lagstiftningen uttryckligen framgå att mindre ingripande åtgärder alltid skall användas om det är tillräckligt med sådana.

Till de grundläggande rättigheterna hör enligt vår uppfattning också att den som är frihetsberövad är väl införstådd med varför detta har skett och vad som gäller under vistelsetiden. Det bör därför finnas ett uttryckligt krav på att intagna omedelbart vid intagningen i förvaringslokalen skall informeras om sina rättigheter och skyldigheter enligt häkteslagstiftningen.⁴ Självklart skall upplysningar också lämnas om de lokala regler som gäller på t.ex. häktet. Informationen bör om möjligt tillhandahållas skriftligen och vara enhetligt utformad. Skriftlig information på de vanligast förekommande språken bör anslås i lokalerna och göras tillgänglig för anhöriga m.fl. Till den som inte är läskunnig eller som har svårigheter att läsa skall informationen också lämnas muntligen. Även i andra fall bör personalen förvissa sig om att den intagne har förstått innebörden i informationen.

---

⁴ Den avsedda informationen om häkteslagstiftningen skall inte förväxlas med sådan information om grundläggande rättigheter som, enligt ett förslag från Rådet om rambeslut beträffande rättssäkerhetsgarantier i brottmål inom EU, skall lämnas till den som grips eller frihetsberövas på annat sätt (se om detta i avsnitt 4.4)

Det bör åligga regeringen eller den myndighet som regeringen bestämmer att meddela närmare föreskrifter om hur informationen skall utformas.

Det kan också vara betydelsefullt för intagna att information lämnas även om andra väsentliga rättigheter som har nära anknytning till frihetsberövandet. För utlänningar kan t.ex. i vissa fall information lämnas om att det kan finnas möjlighet att få verkställigheten av ett eventuellt fängelsestraff överfört till ett annat land. Sådan och annan liknande information måste givetvis utformas försiktigt och på ett sådant sätt att ingen intagen får intryck av att vara dömd på förhand.

Oavsett arten av information bör den om möjligt lämnas på den intagnes modersmål. I de fall detta krav inte rimligen kan tillgodoses omgående skall den intagne snarast möjligt få väsentlig information på ett sådant sätt att han eller hon kan ta den till sig. Ansvariga för informationen bör vara huvudmännen för de olika förvaringslokalerna, dvs. i första hand Kriminalvården för intagna i häkte och polismyndigheterna för intagna i polisarrester.

Frågan om information till frihetsberövade har i ett vidare sammanhang uppmärksamats av Europarådet i ett förslag till rambeslut om vissa rättighetsgarantier i brottmål (se avsnitt 4.3).

5.3 Intagnas rättigheter och inskränkningar i dessa

Vårt förslag: Av häkteslagen skall det tydligt framgå vilka konkreta rättigheter de intagna har och under vilka förutsättningar dessa kan inskränkas. Bestämmelser om inskränkningar i rättigheter på grund av ordnings- eller säkerhetsskäl skall tydligt skiljas från bestämmelser om särskilda kontroll- och tvångsåtgärder och om restriktioner.

Det materiella innehållet i bestämmelserna om rättigheter och inskränkningar i dessa skall i huvudsak överensstämma med vad som gäller i dag. Vissa förändringar bör dock göras, bl.a. en anpassning av lagstiftningens innehåll till den tekniska utvecklingen och i tillämpliga delar till Kriminalvårdskommitténs förslag till en ny kriminalvårdslag.

Dagens häkteslagstiftning är i många avseenden svårtillgänglig, inte minst på grund av att bestämmelser om vilka rättigheter de intagna har och under vilka förutsättningar dessa kan inskränkas blandas

med bestämmelser om särskilda kontroll- och tvångsåtgärder. Regler om när inskränkningar i rättigheter kan beslutas av ordnings- eller säkerhetsskäl blandas dessutom med regler för när särskilda åklagarrestriktioner kan åläggas de intagna. Sammantaget är det svårt såväl för en tillämpande myndighet som för intagna som berörs av lagstiftningen att få klarhet i vad som gäller. Det finns därför anledning att på ett tydligt sätt klargöra vilka rättigheter de intagna har. Det bör också klart och på ett logiskt sätt framgå när dessa kan inskränkas och av vilken anledning. Bestämmelser om intagnas rättigheter och inskränkningar i dessa av ordnings- eller säkerhetsskäl bör för tydlighetens skull regleras i ett eget kapitel, skilt från bestämmelser om särskilda kontroll- och tvångsåtgärder och om restriktioner (se vidare i avsnitt 5.4 och 5.5).

5.3.1 Placering och gemensam vistelse

Vårt förslag till förändringar: Nya bestämmelser skall införas om att unga intagna inte bör vistas med intagna över tjuogoett år samt att intagna får placeras eller vistas med intagna av motsatt kön endast om det är lämpligt och de som berörs har samtyckt till det. Nuvarande bestämmelse om att kvinnor kan få ha spädbarn hos sig skall göras könsneutral.

Gemensam vistelse – översyn av lagändringen år 1999

År 1999 genomfördes en mer omfattande lagteknisk och i vissa avseenden materiell förändring av häkteslagen. En av de mer centrala frågorna i samband med den översynen gällde restriktioner för häktade (se kapitel 6) och i det sammanhanget diskuterades också frågor om den generella möjligheten för tillfälligt frihetsberövade personer att vistas tillsammans med andra intagna.

Tidigare var huvudregeln enligt häkteslagen att om en häktad ville vistas tillsammans med en eller flera andra häktade skulle han eller hon beredas tillfälle till det *i skälig utsträckning, om lokalförhållandena medgav det*.⁵ Ändringen innebar att huvudregeln numera är att en häktad som vill vistas tillsammans med en eller flera andra häktade *skall ges tillfälle till det*. Skälet till ändringen var dels att det tydligare skulle framgå att gemensam vistelse är det normala och att det

⁵ 3 § häkteslagen före den 1 januari 1999

är den häktades eget önskemål som skall vara avgörande, dels att rätten till gemensam vistelse inte längre skulle vara beroende av lokalförhållandena.⁶ Liksom tidigare kan denna rätt till gemensam vistelse emellertid fortfarande inskränkas av säkerhetsskäl eller om den häktade har påförts restriktioner. Av förarbetena framgår att reformen skulle vara möjlig att genomföra i praktiken genom de då aktuella ombyggnaderna av nästan samtliga häkten i landet och genom ökade personalresurser.⁷ Regeringen aviserade också att effekten av ändringen skulle följas upp och utvärderas, något som vi enligt våra direktiv nu har i uppdrag att genomföra.⁸

Europarådets tortyrkommitté har i en rapport efter ett besök i Sverige år 1991 rekommenderat att tiden för gemensamhet bör uppgå till minst åtta timmar om dagen.⁹ Ett besök av kommittén år 1998 utmynnade bl.a. i en rekommendation om att Sverige, i linje med detta uttalande, skulle vidta åtgärder för att avsevärt utöka den tid som häktade utan restriktioner tillbringar utanför cellen.¹⁰ Efter ett uppföljande besök år 2003 upprepade tortyrkommittén rekommendationen att Sverige bör arbeta mot ett mål som innebär att alla häktade tillbringar en rimlig tid av dagen utanför sina celler och att de är engagerade i meningsfulla aktiviteter av olika slag.¹¹

Från Kriminalvården har vi inhämtat information om de riktlinjer som gäller för planering av nya häkten. När det gäller utformningen av lokaler i större häkten har utgångspunkten i huvudsak varit att en tredjedel av lokalerna byggs för häktade i gemensamhet, en tredjedel för häktade med åklagarrestriktioner och en tredjedel för att kunna användas flexibelt utifrån behov. Vid planering av mindre häkten med färre antal platser har utgångspunkten varit att hälften av lokalerna planeras för häktade i gemensamhet och hälften för häktade med restriktioner. Enligt uppgift har alla häkten som byggts efter år 1990 utformats enligt dessa principer. Dessutom har om- och tillbyggnader gjorts vid flertalet äldre häkten i syfte att tillskapa gemensamhetslokaler. Resultatet av dessa har varit varierande beroende på de ursprungliga lokalernas utformning. Ofta har lokalytan som stått till förfogande för utformning av gemensamhetslokaler varit relativt begränsad, eftersom äldre häkten byggts i en tid utan samma krav på gemensamhetsutrymmen. Situationen kommer i vart fall under

---

⁶ Prop. 1997/98:104, s. 58 ff

⁷ A.prop. s. 64

⁸ A.prop. s. 64 f samt dir. 2005:5 (jfr också bet. 2003/04:JuU18, s. 19 f)

⁹ CPT/Inf (92) 4 [punkt 62]

¹⁰ CPT/Inf (99) 4 [punkt 51]

¹¹ CPT (2003) 37 [punkt 56]

en tid sannolikt att förvärras, eftersom Kriminalvården på grund av platsbrist måste ta över ett antal arrestlokaler att använda som häkten, trots att de inte är anpassade för gemensamhet.

Vi har gjort studiebesök vid de största häktena i landet, dvs. Kronoberg, Huddinge, Göteborg och Malmö, vilka har mer än 100 platser, samt vid det mindre häktet i Umeå som har 30 platser. Vi har därutöver i en enkät ställt frågor till landets alla häkten om hur lokalförhållandena ser ut i dag när det gäller möjligheterna till gemensamhet för intagna och om förhållandena har förbättrats sedan lagändringen år 1999. Lite drygt 60 procent av de häkten som besvarat enkäten anser att lokalerna är utformade så att de intagna i enlighet med huvudregeln i häkteslagen kan ges tillfälle till gemensam vistelse när de önskar det.¹² Den vanligaste förklaringen bland de häkten som ansåg att förhållandena inte var tillfredsställande var att lokalerna är underdimensionerade. Mer än hälften av häktena har angett att förhållanden har blivit bättre sedan år 1999, i huvudsak genom ombyggnad av lokalerna.

Det är inte möjligt att dra några säkra slutsatser av den information vi tagit del av från landets häkten, men mycket tyder på att lagändringen år 1999 har haft effekt genom att särskilda insatser har gjorts och att de intagnas möjligheter till gemensamhet påtagligt har förbättrats. Det måste dock noteras att de knappt 40 procent av häktena som inte anser att förhållandena är tillfredsställande svarar för närmare hälften av det totala antalet intagna. Det finns med andra ord mycket kvar att göra innan de svenska häktena kan garantera alla intagna full möjlighet till gemensamhet när det inte finns särskilda hinder mot det, t.ex. på grund av restriktioner eller säkerhetsskäl. Denna brist torde till stor del kunna tillskrivas det faktum att vissa häkten, däribland Kronobergshäktet i Stockholm som är landets största, är mer eller mindre konstant överbelagda. Frågor om överbeläggning och platsbrist ligger emellertid inte inom ramen för vårt uppdrag. Vi kan inte heller se några skäl för att i sak ändra innebörden av den huvudregel i häkteslagen som ger intagna rätt till gemensam vistelse med andra intagna. Vi nöjer oss i stället med att konstatera att förbättringar har skett i enlighet med intentionerna bakom lagändringen år 1999, men att det krävs ytterligare åtgärder för att uppnå det eftersträvade resultatet.

---

¹² 28 av 30 häkten besvarade enkäten

Bestämmelser i häkteslagen om placering och gemensam vistelse

Mot den ovan redovisade bakgrunden anser vi att det materiella innehållet om placering och gemensam vistelse som gäller i dag enligt 3 § häkteslagen i sak bör vara detsamma i en ny häkteslag. I vissa fall kan emellertid innebörden av gällande bestämmelser utläsas endast mot bakgrund av förarbetsuttalanden. Bestämmelserna bör nu förtydligas direkt i lagen.

Vi föreslår således att det uttryckligen anges som huvudregel att en intagen skall placeras i eget rum, men att undantag i vissa fall kan göras. Först och främst skall gemensam placering med en eller flera andra intagna i samma rum (s.k. samsittning) vara möjligt om det är lämpligt och samtliga de berörda intagna samtycker till det. Även i andra fall bör sådan placering kunna bli aktuell, om det är synnerligen påkallat av utrymmesskäl eller av annan särskild anledning. Det måste dock ställas krav på att cellen är utformad så att den lämpar sig för dubbelbeläggning. Enligt kungörelsen (1958:215) med vissa föreskrifter om häkten och polisarrester skall golvytan i en cell vara minst sex kvadratmeter. Vidare har Miljööverdomstolen i en dom år 2005, som rörde häktet i Trelleborg, slagit fast att endast *en* intagen fick förvaras i ett befintligt utrymme med en golvyta om ca sju kvadratmeter.¹³ I vissa något större utrymmen ansågs dubbelbeläggning likaledes medföra olägenhet för människors hälsa och fick förekomma där endast under en tid av två dagar, om det var synnerligen påkallat av utrymmesskäl eller annan särskild anledning. Som exempel på sådana situationer angav domstolen massgripanden i samband med upplopp eller liknande.

Från huvudregeln om ensamhet vid placering bör man skilja dagens bestämmelser om rätten till gemensam vistelse. Oavsett om en intagen är placerad i ett rum ensam eller tillsammans med andra, bör huvudregeln i det avseendet även fortsättningsvis vara att den intagne skall få vistas tillsammans med andra intagna om han eller hon önskar det. Samsittning kan alltså inte ersätta rätten till gemensam vistelse, även om det kan medföra en viss lättnad för de intagna när lokalsituationen inte medger gemensamhet i önskad omfattning. Rätten till gemenskap måste emellertid kunna inskränkas och den intagne avskiljas från andra om det behövs av säkerhetsskäl. Liksom i dag bör det också vara möjligt med avskiljande på grund av lokalförhållandena när den intagne är placerad i en annan lokal än ett häkte, t.ex. i en polisarrest.

---

¹³ Miljööverdomstolens dom 2005-06-29, mål nr M3304-4

I dag förekommer det mycket sällan att män och kvinnor vistas gemensamt på landets häkten och i vart fall inte utan att de har samtyckt till detta. Så bör det enligt vår mening också vara. Någon bestämmelse som uttryckligen reglerar detta förhållande finns inte i gällande lag. Av häktesförordningen framgår endast att om män och kvinnor är intagna i samma förvaringslokal skall de ha skilda sovrum, något som självklart bör gälla även i fortsättningen och eventuellt anges i förordning eller föreskrift.¹⁴ Vi anser emellertid att det finns skäl för att i en ny häkteslag införa en uttrycklig och könsneutral bestämmelse som innebär att intagna inte får placeras eller vistas tillsammans med intagna av motsatt kön, annat än om det är lämpligt och berörda intagna samtycker till det.

Vi anser vidare att yngre intagna i princip inte skall placeras tillsammans med äldre sådana. Särskilt viktigt är detta när det gäller unga under arton år. Ungdomsbrottsutredningen har i ett betänkande år 2004 föreslagit att det i häkteslagen införs en bestämmelse som innebär att förhållandena för unga under arton år skall vara anpassade till deras särskilda behov och att de unga under vistelsen skall bli föremål för särskilda insatser i syfte att underlätta deras situation.¹⁵ Som exempel på sådana insatser nämns skolverksamhet och olika typer av programverksamhet. I den mån det är möjligt, främst i storstadhäktena, bör enligt Ungdomsbrottsutredningen också särskilda avdelningar inrättas för dem under tjuogoett år.

Enligt vad vi har inhämtat eftersträvar alla häkten att i möjligaste mån undvika en sammanblandning mellan väldigt unga häktade och äldre kriminellt belastade personer. Tyvärr framstår det inte som realistiskt att kräva att alla, eller ens flertalet av landets häkten, skall ha garanterad tillgång till särskilda ungdomsavdelningar. Av de större häktena har endast Kronoberg en sådan avdelning medan de saknas i Huddinge, Göteborg och Malmö, där de unga dock kan placeras i mindre grupper. Det förekommer också situationer då unga intagna inte bör vistas tillsammans med varandra, t.ex. när de har anknytning till gängkriminalitet eller grov brottslighet. Lagen bör därför utformas så att det uttryckligen anges att den som är under tjuogoett år inte bör placeras eller vistas tillsammans med intagna över tjuogoett år, om det inte kan anses vara till hans eller hennes bästa. Det bör också markeras att detta är särskilt viktigt beträffande intagna som är under arton år. Vi vill också framhålla det olämpliga i att mycket unga personer över huvud taget vistas i häkte. Även om det ibland kan vara

¹⁴ 5 § häktesförordningen

¹⁵ SOU 2004:122, s. 104, 539 ff och 703 f

nödvändigt bör andra alternativ alltid övervägas. Ungdomsbrottsutredningen har också räknat med att antalet häktade ungdomar minskar om de övriga förslag som utredningen lämnat genomförs.

Som en genomgående princip för placeringen bör på samma sätt som i dag gälla att placering och gemensam vistelse alltid skall utformas så att man förhindrar eller försvårar förbindelser mellan intagna som kan antas påverka varandra i mål eller ärenden. I övrigt bör placering och gemensam vistelse utformas så att intagna inte utsätts för olämpligt inflytande av andra intagna, något som är särskilt viktigt för dem som är under tjuogoett år. Om det på grund av någon av dessa omständigheter finns skäl för det bör med andra ord rätten till gemensamhet helt eller delvis kunna inskränkas.

Liksom i dag bör det finnas en bestämmelse om rätt för en intagen att ha sitt spädbarn hos sig i förvaringslokalen. En sådan bestämmelse bör till skillnad från i dag vara könsneutral, även om den i praktiken främst aktualiseras beträffande kvinnor under amningstiden. Eftersom ett häkte sällan är den lämpligaste vistelseplatsen för ett barn, även om en förälder vistas där, skall det i lagen klart markeras att det inte främst är den intagnes vilja som skall vara vägledande, utan att barnets bästa alltid skall sättas i förgrunden. Tillstånd skall kunna ges endast om det bedöms vara förenligt med barnets bästa och först efter att socialtjänsten har getts möjlighet att yttra sig i frågan.

5.3.2 Särskild sysselsättning och utomhusvistelse

Vårt förslag till förändringar: Vid sidan av arbete skall en intagen om möjligt erbjudas utbildning eller annan jämförbar verksamhet. Om inte ordning och säkerhet hindrar det skall han eller hon uttryckligen ha rätt att utöva sin religion eller livsåskådning. När det är lämpligt och samtycke finns skall en intagen ges tillfälle att i samråd med Kriminalvården förbereda och planera vistelse i anstalt eller verkställighet av annan påföljd.

Enligt 5 § häkteslagen skall intagna i dag erbjudas arbete eller annan jämförbar sysselsättning om det är möjligt. Denna rätt att i möjligaste mån erbjudas en meningsfull tid under frihetsberövandet bör framgå även av en ny häkteslag. En lämplig form av sysselsättning kan vara utbildning av olika slag, t.ex. för personer med läs- och skrivsvårigheter. Som regel kan det dock främst bli fråga om att diagnostisera eventuella utbildningsbehov som sedan kan tillgodoses i eller

utanför anstalt. Biblioteksverksamhet och besök av representanter för olika organisationer, som t.ex. Röda Korset, fackföreningar eller religiösa samfund, fyller en viktig funktion för att på olika sätt engagera de intagna i positiv riktning.

I vilken omfattning ansvariga myndigheter kan erbjuda de intagna arbete är beroende av såväl yttre omständigheter på arbetsmarknaden och specifika förhållanden i förvaringslokalerna som häktningstidens längd och intagnas individuella förutsättningar. Om en intagen själv kan ordna lämpligt arbete bör detta därför även fortsättningsvis tillåtas, om det kan ske utan olägenhet för verksamheten i övrigt. Frågor om ersättning för utfört arbete eller annan sysselsättning skall regleras i förordning eller myndighetsföreskrifter.

I en ny häkteslag bör det uttryckligen anges att intagna vid sidan av annan sysselsättning skall ges möjlighet att utöva sin religion eller livsåskådning, t.ex. genom att de får tillfälle till bön i avskildhet eller till studier av religiösa eller andra skrifter. En förutsättning måste dock vara att det är möjligt med hänsyn till ordning och säkerhet i förvaringslokalen.

I dag har alla intagna enligt 8 § häkteslagen rätt att dagligen vistas utomhus under minst en timme, om det inte finns synnerliga hinder mot detta. Vi anser i och för sig, liksom Europarådets tortyrkommitté, att alla intagna borde ges möjlighet till längre utevistelse än så, men har vid våra häktesbesök kunnat konstatera att detta med hänsyn till lokaliteter, beläggning och personalsituationen inte alltid är möjligt i nuläget. Den minimiregel som gäller i dag bör därför föras över till en ny häkteslag, dock med tillägget att intagna bör ges tillfälle att vistas utomhus så mycket som möjligt. Ambitionen på sikt måste också vara att förbättra möjligheterna till utomhusvistelse.

I förordningen (1974:248) om kriminalvård i anstalt sägs att det för varje intagen skall upprättas en behandlingsplan för att främja hans eller hennes anpassning i samhället. Enligt Kriminalvårdskommitténs förslag till ny kriminalvårdslag skall en motsvarande verkställighetsplan framöver utarbetas i samråd med den dömde.

För den som är häktad kan det underlätta en övergång till vistelsen i anstalt om arbetet med att ta fram en sådan plan påbörjas redan under tiden i häktet. I första hand kan detta bli aktuellt för dem vars dom vunnit laga kraft men som av olika skäl är kvar i häkte i avvaktan på anstaltsplacering. Det kan emellertid vara till fördel för den intagne om verkställighetsplaneringen kan förberedas redan innan domen är verkställbar och ibland även innan någon dom har meddelats. Framför allt gäller det utredningar om drogproblem och liknande

som är av väsentlig betydelse för en kommande anstaltsplacering eller vid bedömningen av lämplig påföljd, t.ex. om det finns förutsättningar för kontraktsvård.

Många av de intagna har drogproblem och de större häktena torde vara några av landets största avgiftningsinrättningar. I samband med avgiftningen bedrivs också utredning och motivationsarbete för fortsatt drogfrihet. I tämligen stor omfattning används inom kriminalvården dels en strukturerad intervjuetod för att bedöma den intagnes behov inom olika livsområden (ASI), dels en efterföljande intervjuetod i syfte att ta reda på hur motiverad en missbrukare är att påbörja förändringsarbete inom de områden som ASI utvisat (MAPS). Det finns enligt dagens häkteslag inga egentliga hinder mot att ett förberedande arbete med verkställighetsplanering utförs i häktet, under förutsättning att den intagne samtycker till det och Kriminalvården finner att det är lämpligt. För att markera förekomsten av denna möjlighet anser vi emellertid att den bör komma till uttryck i en ny häkteslag.

5.3.3 Tidningar, radio och teve m.m.

Vårt förslag till förändringar: Rätten att få information genom tidningar, radio och teve skall utökas till att också omfatta elektroniska nätverk, om lämplig datorutrustning tillhandahålls i förvaringslokalen.

På samma sätt som framgår av 6 § häkteslagen i dag bör intagna även fortsättningsvis ha rätt att skaffa sig information och följa vad som händer i omvärlden genom tidningar, radio och teve. Med hänsyn till de möjligheter som nu finns att få åtkomst till nyheter och annan information på i stort sett alla världens språk genom Internet och andra elektroniska nätverk, t.ex. intranät inom Kriminalvården som särskilt anpassats för de intagna, bör det uttryckligen i en ny häkteslag anges att även sådan informationsinhämtning skall kunna tillåtas. Eftersom det vid ett okontrollerat användande av främst Internet är möjligt att inhämta mer eller mindre olämplig information eller underhållning av i stort sett vilket slag som helst och då det också finns funktioner för kommunikering med omvärlden, bör intagna dock endast få använda datorutrustning och dataprogram som tillhandahålls och har anpassats av Kriminalvården (jfr också avsnitt 5.3.6 om elektronisk kommunikation med utomstående).

5.3.4 Skriftliga handlingar och andra försändelser

Vårt förslag till förändringar: En intagen skall som regel genast underrättas om han eller hon förvägras sända eller ta emot en försändelse. Paket och andra försändelser än skriftliga handlingar skall få granskas utan medgivande från den intagne, om det är synnerligen påkallat av säkerhetsskäl.

Intagnas rätt enligt 9 och 10 §§ häkteslagen att kommunicera med omvärlden genom brev och andra skriftliga handlingar eller andra försändelser, bör vara densamma även fortsättningsvis. För att underlätta förståelsen av bestämmelserna anser vi att begreppet brev kan utgå och istället innefattas i det mer övergripande begreppet skriftliga handlingar. Det bör noteras att meddelanden i form av e-post i dag inte omfattas av de aktuella bestämmelserna och att de inte heller bör göra det fram över. Sådana elektroniska meddelanden regleras i stället enligt vårt förslag gemensamt med bestämmelserna om telefonsamtal (se avsnitt 5.3.6).

I dag får inga försändelser granskas utan medgivande från den intagne. Vi anser dock att andra försändelser än skriftliga handlingar i vissa fall bör få granskas även utan sådant medgivande. Det kan uppstå situationer när det misstänks att paket, kuvert eller andra försändelser – klädesplagg och blombuketter e.d. – som skickas till en intagen innehåller föremål eller ämnen som är farliga för säkerheten på häktet, t.ex. explosiva eller giftiga substanser. I dessa situationer är det kanske inte tillräckligt att hindra att försändelsen vidarebefordras till den intagne, utan det krävs också en undersökning. Det bör därför av lagen framgå att sådana försändelser får undersökas även om den intagne inte medger det, om det är synnerligen påkallat av säkerhetsskäl. Skriftliga handlingar som finns i ett kuvert får dock inte granskas utan medgivande.

I den nya häkteslagen bör det tas in en bestämmelse som klargör att huvudregeln när en skriftlig handling eller någon annan försändelse inte vidarebefordras till eller från den intagne, är att han eller hon skall underrättas om kvarhållandet. I vissa situationer kan det emellertid finnas särskilda skäl för att *stoppa* en skriftlig handling eller en annan försändelse utan den intagnes vetskap. Detta skall då vara möjligt. Som framgår ovan skall det dock inte vara tillåtet att med stöd av häkteslagen *granska* en skriftlig handling utan att den intagne har informerats om kvarhållandet och gett sitt medgivande.

5.3.5 Besök

Vårt förslag till förändringar: Särskilt anpassade besöksrum som är utformade så att föremål inte kan överlämnas skall kunna användas vid besök i de fall då ett besök annars inte skulle tillåtas eller som ett alternativ till att ett besök övervakas av personal. Vid bedömningen av i vilken utsträckning det är lämpligt att en intagen tar emot besök skall särskild hänsyn tas till om besökaren är minderårig och står under den intagnes vårdnad eller på annat sätt har särskild anknytning till honom eller henne. Om en besökare medger det skall han eller hon under besöket få låsas in tillsammans med den intagne.

Liksom är fallet i dag anser vi att den grundläggande huvudregeln skall vara att intagna får ta emot besök i den utsträckning det är lämpligt, om inte säkerhetsskäl talar mot det. Det är inte möjligt att generellt slå fast vad som avses med besök i lämplig utsträckning, eftersom detta är beroende av flera faktorer, som t.ex. den intagnes uppförande och personliga förhållanden, personalsituationen och vem besökaren är. Detta måste i stället avgöras från fall till fall. Särskilt viktigt är det dock att besök av egna barn inte förhindras mer än nödvändigt, främst om den intagne är vårdnadshavare men även i andra fall. Det kan i vissa fall också vara viktigt att intagna kan behålla kontakten med t.ex. styvbarn eller barnbarn som de har en nära relation till. Det bör därför av en ny häkteslag uttryckligen framgå att vid bedömningen av vad som är besök i lämplig utsträckning, skall särskild hänsyn tas till om besökaren är minderårig och står under den intagnes vårdnad eller på annat sätt har särskild anknytning till honom eller henne. En sådan bestämmelse är i enlighet med artikel 9 i FN:s s.k. barnkonvention. Där föreskrivs att rätten för ett barn som är skilt från en förälder att upprätthålla ett personligt förhållande till och ha direkt kontakt med båda föräldrarna, skall respekteras utom då det strider mot barnets bästa.

Dagens bestämmelser i 11 § om besök hos intagna i förvaringslokalen tillåter endast två egentliga alternativa utformningar av besök, nämligen helt obevakade eller med personal närvarande. Det kan finnas många olika skäl för att ett besök skall vara bevakat, inte minst när det är nödvändigt för att förhindra att narkotika eller andra otillåtna varor lämnas över till den intagne. I flera av dessa situationer är det emellertid inte av andra skäl nödvändigt att personal finns med vid besöket. Ofta kan bevakade besök vara besvärande och krän-

kande såväl för den intagne som för besökaren. Bevakade besök är dessutom personalkrävande och tar resurser från andra aktiviteter, som t.ex. intagnas gemensamhet med andra intagna.

Ett alternativ till bevakade besök, som förslagits av Kriminalvårdskommittén,¹⁶ är användandet av besöksrum som har utformats så att det omöjliggör överlämnande av föremål, t.ex. genom en glasruta som skiljer den intagne och besökaren åt. Vid våra besök på häkten har personalen uttalat önskemål om att få inrätta sådana besöksrum även i häkteslokalerna. Vi är medvetna om de negativa effekter ett sådant förfarande kan ha, inte minst känslomässigt i samband med besök av barn. Icke desto mindre uppstår det i dag situationer då säkerheten inte fullt ut kan garanteras genom att personal är närvarande. Användandet av särskilda besöksrum skulle då kunna utgöra ett alternativ till att ett besök inte alls tillåts. Vidare kan det tänkas att såväl intagna som besökare i vissa fall skulle föredra ett besök med avskärmande glasruta framför att bevakas av närvarande personal. Även för personalen kan det vara besvärande att tvingas avlyssna eller bevittna möten och samtal av intim natur när bevakningen är påkallad av andra skäl än att förhindra muntliga meddelanden. Det skulle också kunna innebära att intagna som inte får ha obevakade besök kan ta emot besök oftare än vad som annars skulle vara möjligt av personalresursskäl. Det är självfallet viktigt att sådana särskilt utformade besöksrum aldrig används som alternativ till ett helt obevakat besök. Särskilt utformade besöksrum skall därför få användas endast i tre fall, nämligen när det av säkerhetsskäl inte är tillräckligt att personal är närvarande eller när den intagne eller besökaren själv begär det.

Vidare föreslår vi, efter mönster av Kriminalvårdskommittén, att en besökare som medger det skall få låsas in tillsammans med den intagne. Bestämmelsen kan få tillämpning vid obevakade besök av någon närstående i ett särskilt besöksutrymme.

5.3.6 Telefonsamtal och andra elektroniska meddelanden

Vårt förslag till förändringar: Rätten att ringa eller ta emot telefonsamtal skall utökas till att också kunna omfatta andra elektroniska meddelanden (t.ex. e-post). Intagna skall endast få använda telefoner eller annan kommunikationsutrustning som tillhandahålls i förvaringslokalen. Vid bedömningen av i vilken utsträckning

¹⁶ SOU 2005:54 s. 519 ff

det är lämpligt att en intagen kommunicerar med en utomstående skall särskild hänsyn tas till om denne är minderårig och står under den intagnes vårdnad eller på annat sätt har särskild anknytning till honom eller henne. Om avlyssning sker skall både den intagne och mottagaren i förväg informeras om detta.

Den rätt som intagna i dag har enligt 12 § häkteslagen att ringa eller ta emot telefonsamtal bör med hänsyn till den tekniska utvecklingen utökas till att också avse kommunikation genom andra elektroniska meddelanden, t.ex. e-post. Med elektroniska meddelanden avser vi, liksom Kriminalvårdskommittén, detsamma som telemmeddelanden enligt 27 kap. 18 och 19 §§ rättegångsbalken.¹⁷ Av säkerhetsskäl måste det ställas krav på att informationen förmedlas med hjälp av teknisk utrustning som tillhandahålls av Kriminalvården. Det kan inte komma i fråga att intagna med egen datorutrustning ordnar uppkopplingar och anslutningar för att meddela sig med utomstående (jfr avsnitt 5.3.3 om informationssökning på Internet). Mot bakgrund av den tekniska utvecklingen inom mobiltelefoni m.m. och de utökade kommunikationsmöjligheter som finns i dag, är det både rimligt och nödvändigt att motsvarande begränsning av vilken utrustning som får användas gäller också för andra elektroniska meddelanden, alltså även för telefonsamtal.

I likhet med vad vi i föregående avsnitt förslår i fråga om besök, bör huvudregeln vara att intagna får sända eller ta emot telefonsamtal och andra elektroniska meddelanden i den utsträckning det är lämpligt, om inte säkerhetsskäl talar mot det. Även när det gäller denna form av kommunikation är det särskilt viktigt att kontakter med främst egna barn inte försvåras eller förhindras i onödan (jfr avsnitt 5.3.5). Det bör därför i fortsättningen uttryckligen framgå av lagen att vid bedömningen av vad som är lämplig utsträckning, skall särskild hänsyn tas till om den som den intagne vill meddela sig med är minderårig och står under hans eller hennes vårdnad eller på annat sätt har särskild anknytning till honom eller henne.

Liksom hittills skall telefonsamtal, och enligt vårt förslag även andra elektroniska meddelanden, kunna avlyssnas om det är nödvändigt av säkerhetsskäl, utom när det gäller samtal eller meddelanden mellan den intagne och hans eller hennes försvarare. I motsats till vad som gäller nu skall även mottagaren, och inte bara den intag-

¹⁷ A.a. s. 526 (jfr också SOU 2005:38, Tillgång till elektronisk kommunikation i brottsutredningar m.m.)

ne, informeras innan avlyssningen. Detta överensstämmer med vad Kriminalvårdskommittén har föreslagit skall gälla för anstaltsintagna.

5.3.7 Permission, pengar och sjukvård m.m.

Vårt förslag till förändringar: Kriminalvården skall efter regeringens bemyndigande få meddela föreskrifter om ekonomiskt bidrag till intagna. När en intagen får permission skall han eller hon alltid stå under bevakning. En intagen med restriktioner skall inte beviljas permission utan åklagarens medgivande.

När det gäller intagnas rättigheter i fråga om permissioner, innehav av pengar och annan egendom samt sjukvård, vilka i dag regleras i 4, 7 och 13 §§ häkteslagen, bör i huvudsak samma regler gälla även i fortsättningen. Det finns emellertid anledning att göra vissa mindre ändringar.

I dag gäller att om en intagen beviljas permission skall han eller hon bevakas, om inte en sådan tillsyn av särskilda skäl kan antas vara onödig. Det är dock svårt att se i vilka situationer det är rimligt att en person som sitter tillfälligt frihetsberövad på de grunder som anges i häkteslagen kan eller bör få permission utan bevakning. Om sådan bevakning är onödig finns det enligt vår uppfattning inte skäl för att personen i fråga över huvud taget skall vara frihetsberövad på de grunder som gäller för vistelsen i häkte. Undantaget om att permission kan beviljas utan bevakning bör därför tas bort.

Formellt kan åklagare i dag besluta om restriktioner beträffande permissioner, dvs. att en häktad inte får beviljas permission utan åklagarens medgivande. I praktiken hanteras dock inte permissioner på det viset. Åklagares restriktionsbeslut omfattar enligt den standardiserande blankett som används för att informera häktena vanligtvis inte frågan om möjliga permissioner. Det är däremot självklart att en häktad med restriktioner inte bör beviljas permission av Kriminalvården utan att åklagaren först hörs. Det bör därför av en ny häkteslag framgå att en intagen som har restriktioner i någon form aldrig får beviljas permission utan att åklagaren medger det (se närmare om detta i avsnitt 5.5).

Kriminalvårdskommittén har föreslagit att intagna i anstalt endast skall få inneha de betalningsmedel som Kriminalvården tillhandahåller. Enligt vad vi erfarit finns det inte anledning att införa en motsvarande reglering om kontantlösa häkten. En sådan bestämmelse

bör därför inte införas i en ny häkteslagstiftning. Däremot kan det ibland för häktade, liksom beträffande intagna i anstalt, uppstå behov av ekonomiskt bidrag för t.ex. fickpengar eller ekonomisk hjälp till akut tandvård eller till glasögon. Sådana bidrag betalas i dag ut med stöd av Kriminalvårdens egna föreskrifter, allmänna råd och anvisningar, men det saknas ett övergripande författningsstöd för dessa ibland nödvändiga åtgärder. Det bör därför av en ny häkteslag framgå att rätten för regeringen, eller den myndighet som regeringen bestämmer, att meddela närmare föreskrifter om innehav av pengar m.m. även omfattar föreskrifter om ekonomiskt bidrag till intagna.

5.4 Särskilda kontroll- och tvångsåtgärder

Vårt förslag: Av häkteslagen skall det tydligt framgå vilka särskilda kontroll- och tvångsåtgärder som får vidtas mot de intagna och besökare till dem.

Det materiella innehållet i bestämmelserna skall i huvudsak överensstämma med vad som gäller i dag. Vissa förändringar bör dock göras, bl.a. skall lagstiftningens innehåll i tillämpliga delar anpassas till Kriminalvårdskommitténs förslag till en ny kriminalvårdslag.

Dagens häkteslagstiftning rörande särskilda kontroll- och tvångsåtgärder kan te sig svåröverskådlig eftersom de inte tydligt skiljs från allmänna bestämmelser om under vilka förutsättningar intagnas rättigheter kan inskränkas. Kontroll- och tvångsåtgärder innebär ofta att intagna eller besökare till dessa utsätts för kränkande och integritetskänsliga ingrepp. Det är därför viktigt att lagstiftningen är tydlig med vad som gäller. Bestämmelser om sådana åtgärder bör därför regleras i ett eget kapitel, skilt från bestämmelser om rättighetsinskränkningar och restriktioner (jfr avsnitt 5.3 och 5.5).

5.4.1 Kroppsvisitation och kroppsbesiktning av intagna m.m.

Vårt förslag till förändringar: Kroppsvisitation enligt häkteslagen skall få företas först när en intagen har anlänt till förvaringslokalen. Begreppet ytlig kroppsvisitation utmönstras och ersätts av en särskild regel om kroppsvisitation för eftersökande av vapen eller andra farliga föremål. Bestämmelser om vem som skall få

utföra kroppsvisitation eller kroppsbesiktning görs könsneutrala, dvs. att om undersökning utförs av annan än läkare eller sjuksköterska skall huvudregeln vara att män undersöker män och kvinnor undersöker kvinnor. Det skall dock bli tillåtet även för den som inte är läkare eller sjuksköterska att utföra vissa mindre ingripande och i lagen närmare specificerade tvångsåtgärder på en intagen av motsatt kön.

Det materiella innehållet i 2, 2 a och 2 b §§ häkteslagen om kroppsvisitation och kroppsbesiktning av intagna bör i huvudsak föras över till en ny häkteslag. Detsamma gäller bestämmelserna i 15 § om användande av fängsel på intagna. Det finns emellertid anledning att föreslå vissa förändringar.

Enligt den nu gällande häkteslagen skall en intagen kroppsvisiteras för eftersökande av otillåtna föremål *senast* när han eller hon ankommer till förvaringslokalen. För dem som är häktade, anhållna eller gripna innebär detta att de kan utsättas för kroppsvisitation med stöd av häkteslagen redan innan de har kommit till polisstationen eller häktet, t.ex. direkt i samband med att de omhändertas av polis. Beträffande övriga som kan omfattas av häkteslagen, bl.a. förvarstagna enligt utlänningslagstiftningen och de som placeras i arrest efter omhändertagande enligt polislagen, är kroppsvisitation med stöd av häkteslagen däremot tillåten först när de har anlänt till förvaringslokalen. Denna skillnad är en följd av att bestämmelserna om häkteslagens tillämplighet är olika utformade beroende på vilken personkategori som avses. För häktade, anhållna och gripna gäller lagen utan någon särskild koppling till förvaringslokalen, medan den för övriga är tillämplig endast då någon faktiskt har t.ex. *tagits in i* eller *placerats i* häkte eller polisarrest.¹⁸ Kroppsvisitation av dessa senare personer direkt i samband med ett polisingripande får i stället utföras med stöd av den generella bestämmelsen om sådan visitation i 19 § polislagen. Den bestämmelsen tillåter kroppsvisitation endast för eftersökande av vapen eller andra farliga föremål eller för fastställande av identitet, medan häkteslagen tillåter motsvarande visitation för eftersökande av alla föremål som är otillåtna enligt häkteslagstiftningen (t.ex. narkotika eller mobiltelefoner). Enligt häkteslagen är det under vissa förutsättningar dessutom tillåtet med kroppsbesiktning i stället för kroppsvisitation.

¹⁸ För den som omhändertas enligt 28 kap. 11 § BrB i avvaktan på ett beslut om undanröjande av skyddstillsyn vinner laga kraft är häkteslagen dock tillämplig redan fr.o.m. omhändertagandet

Vi anser att det kan ifrågasättas om det finns ett behov av att häkteslagens mer långtgående bestämmelser om kroppsvisitation m.m. är tillämpliga innan en person faktiskt tas in i häkte eller polisarrest. Syftet med häkteslagen kan och bör inte vara att ge polisen tillgång till tvångsmedel utöver vad som behövs främst för att säkerställa ordningen och säkerheten i förvaringslokalen. Vid ett ingripande ”på gatan” bör polisen i stället använda sig av de generella bestämmelser om kroppsvisitation som finns i 19 § polislagen och, när det finns anledning att anta att ett brott har begåtts, i 28 kap. 11 § rättegångsbalken. Sådan visitation torde utifrån häkteslagens syften också vara tillräcklig av säkerhetsskäl innan en omhändertagen person anländer till förvaringslokalen. Ett ytterligare argument för en sådan ordning är att olika regler i dag gäller för dokumentation av utförd kroppsvisitation, beroende på om den utförs med stöd av polislagen eller rättegångsbalken eller med stöd av häkteslagen. Enligt 28 kap. 9 och 13 §§ rättegångsbalken samt 27 § polislagen skall protokoll alltid föras över vad som förekommit vid kroppsvisitation, medan motsvarande krav inte finns enligt häkteslagstiftningen. Beroende på situationen skulle en polisman således i viss mån kunna ”välja” enligt vilken lag kroppsvisitation utförs och därigenom påverka dokumentationsskyldigheten.

Mot denna bakgrund bör häkteslagens bestämmelser om kroppsvisitation vara tillämpliga först när en person anländer till förvaringslokalen, medan eventuell tidigare skyddsvisitation eller annan undersökning således får utföras med stöd av polislagens och rättegångsbalkens bestämmelser. Därigenom får en ny häkteslag en mer enhetlig tillämpning utan att det, så vitt vi kan bedöma, medför att polisens befogenheter och möjligheter att använda tvångsmedel försämrats eller förändras på ett icke önskvärt sätt.

I dag anges i häkteslagen att intagna också i vissa andra uttryckligen angivna situationer får kroppsvisiteras för eftersökande av otillåtna föremål, bl.a. när det finns anledning att anta att ett sådant föremål skall påträffas på den intagne. Därutöver får s.k. yttlig kroppsvisitation företas även i andra icke specificerade fall för att eftersöka vapen eller andra farliga föremål, om det bedöms vara nödvändigt av säkerhetsskäl. Sådan i vissa fall mindre ingripande kroppsvisitation regleras inte i rättegångsbalken, utan används endast i viss speciallagstiftning. Vid undersökning av vad en person bär på sig har detta begrepp emellertid ingen annan innebörd än vanlig kroppsvisitation. Kriminalvårdskommittén föreslår därför att begreppet yttlig kroppsvisitation

helt utmönstras i den nya kriminalvårdslagen.¹⁹ Vi delar denna uppfattning och anser att det inte heller finns anledning att ha kvar begreppet i häkteslagstiftningen. En ny häkteslag bör således inte innefatta andra begrepp i aktuellt hänseende än de som förekommer i rättegångsbalken och kriminalvårdslagstiftningen. Om det bedöms vara nödvändigt av säkerhetsskäl skall kroppsvisitation – utan att betecknas som ytlig sådan – liksom hittills få företas även i andra fall än de i lagen särskilt uppräknade för att söka efter vapen eller andra farliga föremål.

Kriminalvårdskommittén föreslår att det i en ny kriminalvårdslag uttryckligen framgår att i de fall kroppsbesiktning får göras i stället för kroppsvisitation, skall i första hand mindre ingripande s.k. ytlig kroppsbesiktning användas om detta är tillräckligt. Undantag görs dock för de fall då det finns anledning att anta att ett otillåtet föremål skall hittas på den intagne. En sådan uttrycklig reglering om att den mindre ingripande formen av kroppsbesiktning skall användas i första hand finns inte i häkteslagen i dag. Vi anser inte heller att det behövs i en ny häkteslag. Det följer redan av den allmänna proportionalitetsprincip som vi föreslår skall komma till klart uttryck i lagen och som innebär dels att en särskild kontroll- och tvångsåtgärd skall få användas endast om den står i rimlig proportion till dess syfte, dels att en mindre ingripande åtgärd alltid skall användas om det är tillräckligt (se avsnitt 5.2.2).

Enligt gällande häkteslag är huvudregeln att kroppsvisitation eller kroppsbesiktning av en kvinna inte får utföras eller bevittnas av en man som inte är läkare eller sjuksköterska. Undantag görs dock för ytlig kroppsvisitation med syfte att söka efter vapen och för visitation med metalldetektor e.d. Vi anser att huvudprincipen bör gälla även fortsättningsvis men att vissa ytterligare undantag skall göras. Således bör en man utan begränsningar även kunna utföra eller bevittna både kroppsvisitation som endast innebär att föremål som en intagen bär med sig undersöks och kroppsbesiktning i form av blodprov eller utandningsprov. Detta gäller redan i dag enligt rättegångsbalken och kriminalvårdslagen och föreslås av Kriminalvårdskommittén gälla även i en ny kriminalvårdslag.²⁰

En fråga som varit föremål för diskussion är om en bestämmelse som den nyss avhandlade bör vara könsneutralt utformad, dvs. om en kvinna som inte är läkare eller sjuksköterska som huvudregel skall vara förhindrad att utföra eller bevittna kroppsvisitation eller kropps-

¹⁹ SOU 2005:54, s. 538

²⁰ 28 kap. 13 § RB och 52 c § KVAL (samt SOU 2005:54, s. 548 f)

besiktning av en man. Kriminalvårdskommittén fann emellertid, liksom i ett tidigare sammanhang också regeringen, att en sådan könsneutral regel inte skulle vara praktiskt genomförbar på kriminalvårdsanstalterna.²¹ Anledningen sades vara att den helt övervägande delen av intagna i anstalt är män, medan en stor andel av de anställda inom kriminalvården är kvinnor. Personalsituationen skulle därmed inte tillåta en könsneutral regel som innebär att endast män får kontrollera män. Kriminalvårdskommittén påpekade också att män ändå har ett visst skydd, bl.a. genom uttalanden från JO om att det bör undvikas att manliga intagna undersöks av kvinnliga tjänstemän.

Vi kan för vår del konstatera att relationen mellan andelen kvinnor och män i landets häkten, i fråga om både intagna och anställda, i stort är densamma som i landets anstalter. Enligt vad vi erfarit är det emellertid inte så vanligt förekommande med ingripande kroppsvisitationer eller kroppsbesiktningar på landets häkten, att det är praktiskt omöjligt att i förekommande fall ordna så att en manlig intagen blir undersökt av manlig personal. Då det många gånger kan röra sig om kontroller som är känsliga och integritetskränkande anser vi att den aktuella bestämmelsen bör vara könsneutral.

5.4.2 Kontroll av besökare

Vårt förslag till förändringar: Möjligheten att före besök hos en intagen kontrollera besökare genom registerförfrågningar m.m. skall utökas till att också avse personer som den intagne vill tala med i telefon eller annars meddela sig med på elektronisk väg. En besökare skall som villkor för att få besöka en intagen kunna åläggas att visa legitimation eller genomgå kroppsvisitation eller yttlig kroppsbesiktning, om det behövs av bl.a. säkerhetsskäl. Beslut om allmän inpasseringskontroll skall kunna gälla tills vidare eller för viss tid.

De bestämmelser om kontroll av besökare som i dag återfinns i 11 och 11 a §§ häkteslagen bör föras över till en ny häkteslag. Det finns dock anledning att i ett par avseenden utöka möjligheterna till kontroll.

Personalen vid ett häkte eller en annan förvaringslokal kan i dag göra vissa kontroller av en anmäld besökare som ett led i bedöm-

²¹ SOU 2005:54, s. 549 f och prop. 2003/04:3, s. 33 f

ningen dels av om den intagne alls skall få ta emot den aktuella besökaren, dels av om besöket i så fall skall vara bevakat. Sådan kontroll omfattar främst olika registerkontroller för att få veta om besökaren har dömts eller är misstänkt för brott. Från Kriminalvårdens sida har det framförts önskemål om att en sådan motsvarande kontroll av säkerhetsskäl skall kunna göras också för att bedöma om en intagen skall få ringa eller ta emot ett telefonsamtal till eller från en bestämd person och om ett sådant eventuellt samtal skall avlyssnas.²² Denna möjlighet finns i dag vid prövningen av rätt till telefonsamtal för dem som är intagna i anstalt och Kriminalvårdskommittén har föreslagit att möjligheten skall utökas till att också avse andra elektroniska meddelanden.²³

Behovet av en sådan kontroll torde många gånger vara lika stort när det gäller samtal till eller från intagna i häkte. Det bör därför i den nya häkteslagen införas en bestämmelse som tillåter att man i förväg kontrollerar om den som en intagen vill tala med i telefon eller annars meddela sig med på elektronisk väg har dömts eller är misstänkt för brott samt, i den utsträckning det behövs, kontrollerar hans eller hennes personliga förhållanden i övrigt.

Kriminalvården har i dag direktåtkomst till Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister för prövning av en fråga enligt bl.a. häkteslagen. Häktena kan alltså själva inhämta registerinformation när det behövs för att kunna utföra kontroller inför besök och telefonsamtal.²⁴ Vi föreslår nu att även huvudmannen för en rättspsykiatrisk sjukvårdsinrättning eller en undersökningsenhet skall kunna besluta om motsvarande kontroller beträffande besökare till intagna som befinner sig på en sådan sjukvårdsinrättning eller undersökningsenhet (se avsnitt 5.6.1 och kapitel 7). Redan i dag förekommer det att personalen där genom kontakter med Kriminalvården inhämtar viss information i samband med att en intagen vill ta emot besök. Vi anser att man bör vara restriktiv med att tillåta direktåtkomst till misstanke- och belastningsregistren. Besökskontroll bör därför ske genom att personalen på en rättspsykiatrisk sjukvårdsinrättning eller undersökningsenhet vänder sig till Kriminalvården, som då får göra registerslagningarna och lämna informationen vidare. Den intagne är ju fortfarande inskriven i ett häkte under vistelsen på sjukvårdsinrättningen eller undersökningsenheten, även om an-

²² Se Kriminalvårdens skrivelse till Justitiedepartementet 2005-03-30 (KV:s dnr 9808-0111, 02-2005-2477)

²³ 30 § KvaL (jfr också SOU 2005:54, s. 527 ff)

²⁴ 4 § 3 och 6 § förordningen (1999:1135) om misstankeregister samt 10 § första stycket 10 och 19 § förordningen (1999:1134) om belastningsregister

svaret för beslut om besökskontroll eller kontroll inför telefonsamtal tillfälligt är förflyttat till en annan myndighet än Kriminalvården.

En sådan ordning kräver vissa ändringar i den lagstiftning som reglerar Kriminalvårdens rätt till uppgifter från och direktåtkomst till misstanke- och belastningsregistren. Bestämmelserna om Kriminalvårdens rätt att ta del av uppgifter måste således innefatta motsvarande rätt också när uppgifterna skall förmedlas till huvudmannen för en rättspsykiatrisk sjukvårdsinrättning eller undersökningsenhet, dvs. när det är denne och inte Kriminalvården som fattar beslut om kontroll av besökare m.fl. När det gäller belastningsregistret är en sådan ändring av bestämmelserna också nödvändig från sekretessynpunkt, med hänsyn till de särskilda begränsningar för utlämnande av uppgifter ur registret som gäller enligt sekretesslagen (1980:100).²⁵

För att kontrollen av besökare skall vara effektiv krävs vidare att Kriminalvården och andra beslutsfattare, i likhet med vad Kriminalvårdskommittén föreslagit skall gälla på anstalter, kan undersöka om en besökare faktiskt är den som han eller hon uppger sig vara.²⁶ Enligt den nya häktesregleringen skall det därför vara möjligt att ålägga besökare att legitimera sig, om det behövs av säkerhetsskäl eller för att den intagne har ålagts restriktioner av åklagare.

Man kan enligt häkteslagen i dag också föreskriva att en besökare underkastar sig kroppsvisitation, om det behövs av säkerhetsskäl eller om den intagne är ålagd restriktioner av åklagare. För besök till intagna i anstalt gäller att besökare kan åläggas att genomgå inte bara kroppsvisitation utan även s.k. ytlig kroppsbesiktning. Denna mindre ingripande form av kroppsbesiktning kan vara motiverad även för att upptäcka försök att föra in otillåtna föremål eller ämnen på ett häkte. Kriminalvårdskommittén övervägde ett förslag om att även vanlig kroppsbesiktning skulle tillåtas, men fann att flera skäl starkt talade mot detta.²⁷ Vi anser att det finns anledning att samordna bestämmelserna som gäller för besök i häkte med de som gäller för besök i anstalt och föreslår att motsvarande möjlighet till ytlig kroppsbesiktning införs i en ny häkteslag.

Kriminalvårdskommittén har föreslagit att de år 2004 införda bestämmelserna om allmän inpasseringskontroll skall ändras beträffande anstalterna så att det, till skillnad mot vad som gäller i dag, inte längre skall vara nödvändigt att fatta tidsbegränsade beslut som gäller

---

²⁵ 7 kap. 17 § sekretesslagen

²⁶ SOU 2005:54, s. 515

²⁷ A.a. s. 514

i högst tre månader.²⁸ Besluten skall i stället kunna antingen gälla tills vidare eller vara begränsade med en giltighetstid som får överstiga tre månader. Som skäl anges att kontrollerna bidrar till säkerheten och att det på platser med särskilt hög säkerhet borde vara en självklarhet att alla som passerar in skall kunna kroppsvisiteras rutinmässigt.

Allmän inpasseringskontroll förekommer huvudsakligen på landets fyra säkerhetshäkten, men där anses behovet av sådan kontroll vara konstant. På andra häkten är det sällan aktuellt annat än under kortare perioder. Mot denna bakgrund förefaller det inte motiverat att kräva omprövning av alla beslut var tredje månad och vi ansluter oss därför till Kriminalvårdskommitténs förslag i denna del.

5.5 Åklagarrestriktioner

Vårt förslag: Av häkteslagen skall det på ett enkelt och tydligt sätt gå att utläsa dels vilka inskränkningar i kontakterna med omvärlden för brottsmisstänkta intagna (restriktioner) som kan åläggas genom beslut av undersökningsledare eller åklagare, dels förutsättningarna för dessa.

Den befogenhet som åklagare enligt gällande lagstiftning har att som enskild restriktion besluta om särskilda inskränkningar av möjligheten till permission för intagna, skall ersättas med en bestämmelse om att intagna med restriktioner inte får beviljas permission utan åklagarens medgivande. Restriktioner skall vidare kunna omfatta även begränsningar i rätten till informationsinhämtning på elektroniska nätverk och till kommunikation med utomstående genom andra elektroniska meddelanden än telefonsamtal.

Gällande häkteslag är svårläst även när det gäller att klargöra vilka restriktioner i kontakterna med omvärlden som en intagen kan åläggas genom beslut av undersökningsledare och åklagare. En ny häkteslag bör utformas så att det på ett klart och tydligt sätt går att utläsa i vilka fall restriktioner får meddelas och vilka olika former av restriktioner som är möjliga. Dessa bestämmelser bör därför redovisas i ett eget kapitel i lagen.

²⁸ A.a. s. 561 ff

Åklagare och undersökningsledare kan i dag besluta om restriktioner beträffande bl.a. permissioner, dvs. att en häktad inte får beviljas permission utan särskilt medgivande. Detta är alltså en enskild restriktionsform bland övriga. Enligt vad vi erfarit är det ytterst sällsynt att åklagares restriktionsbeslut formellt omfattar denna restriktionsform. Den finns inte heller angiven i den standardiserande informationsblankett som används av åklagare när de redovisar till häktena vilka restriktioner som har beslutats. I de sällsynta fall då en intagen med restriktioner ansöker om permission torde emellertid alltid åklagaren höras innan sådan beviljas. Bestämmelsen i 13 § häkteslagen om permission är dessutom utformad endast som en *möjlighet* för intagna i vissa särskilt angivna undantagssituationer. Det är med andra ord inte en grundläggande *rättighet* på samma sätt som exempelvis tillgången till tidningar, besök eller telefonsamtal.

Det finns mot denna bakgrund anledning att ifrågasätta nödvändigheten av att åklagare eller undersökningsledare beträffande alla intagna som åläggs restriktioner måste överväga behovet av att besluta om ytterligare inskränkningar i möjligheterna till just permission. Särskilt påtagligt blir detta med vårt förslag att åklagaren beträffande dem som är häktade skall begära rättens tillstånd för varje enskild form av restriktion som han eller hon anser befogad (se avsnitt 6.5). Till detta kommer att permissioner allmänt sett är mycket ovanliga, oavsett om de intagna har restriktioner eller inte. I en ny häkteslag bör inskränkningar i permissionsrätten därför upphöra att vara en särskild restriktionsform. Åklagares eller undersökningsledares möjlighet att påverka rätten till permission för den som gripen, anhållen eller häktad på grund av misstanke om brott, bör i stället utformas så att han eller hon med bindande verkan kan motsätta sig ett sådant beslut av Kriminalvården. Dock bör en åklagare beträffande dem som är häktade inte på detta sätt kunna påverka möjligheterna till permission om en domstol funnit att det över huvud taget saknas skäl att medge åklagaren rätten att meddela restriktioner i någon form. Det bör således av häkteslagen framgå en att intagen *för vilken restriktioner har beslutats* aldrig får beviljas permission utan att åklagaren eller undersökningsledaren har lämnat sitt medgivande till det.

När det gäller den materiella innebörden av övriga enskilda restriktioner har vi inte funnit något grundläggande behov av förändringar. Vi föreslår emellertid att intagnas rättigheter i fråga om kontakterna med omvärlden skall kunna utökas i vissa avseenden (se avsnitt 5.3.3 och 5.3.6). Bestämmelserna om restriktioner måste givetvis anpassas

till dessa förändringar. Åklagarens eller undersökningsledarens beslut skall följaktligen kunna omfatta även informationsinhämtning via elektroniska nätverk och kommunikation med utomstående genom andra elektroniska meddelanden än telefonsamtal. Restriktionsfrågor behandlas närmare i kapitel 6.

5.6 Beslutsbefogenheter och andra processuella bestämmelser m.m.

Vårt förslag: Häkteslagens processuella regler skall utformas på ett tydligare och mer sammanhållet sätt än i dag. Det skall uttryckligen framgå vilka myndigheter som fattar beslut beträffande olika kategorier av intagna. Beslut i särskilda fall rörande enskilda skall kunna överklagas till allmän förvaltningsdomstol, i vissa fall efter omprövning. Andra beslut skall inte vara överklagbara.

5.6.1 Kriminalvårdens och andra myndigheters beslutsbefogenheter m.m.

I dag finns bestämmelser om beslutsbefogenheter samt om överklagande och omprövning av beslut i 16 och 18–21 §§ häkteslagen. När det gäller beslutsbefogenheter är det i huvudsak vad som gäller för Kriminalvården som regleras. Med undantag för beslut om åklagarrestriktioner framgår enligt häkteslagen endast att Kriminalvården meddelar beslut beträffande den som är intagen i en förvaringslokal som står under myndighetens tillsyn, dvs. ett häkte eller en kriminalvårdsanstalt. Däremot saknas motsvarande reglering av beslutsbefogenheter beträffande dem som är intagna i polisarrest eller som har förts över till en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk tvångsvård eller till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet. Vid tillkomsten av ovan nämnda bestämmelser om Kriminalvårdens beslut uttalade regeringen att man inte hade för avsikt att gå ifrån den dåvarande uppdelningen av beslutsbefogenheter mellan Kriminalvårdsstyrelsen, Rikspolisstyrelsen och Socialstyrelsen.²⁹ Att bestämmelser infördes såvitt avser Kriminalvårdsstyrelsen berodde på att man samtidigt införde en särskild ordning för överklagande av den myndighetens beslut, vilket krävde en reglering också av beslutsbefogenheterna. Däremot menade regeringen att frågan om behov av motsvarande ordning

²⁹ Prop. 1980/81:201, s. 39 och 48

för intagna i polisarrest och på rättspsykiatriska kliniker fick tas upp i ett annat sammanhang.

När vi nu föreslår en ny häkteslag finns det anledning att förtydliga gränsdragningen mellan de berörda myndigheternas befogenheter att fatta förvaltningsbeslut, dvs. beslut i särskilda fall som rör enskilda personer (se avsnitt 5.6.2 om s.k. normbeslut). Det saknas skäl att frångå tidigare bedömningar om att en myndighet skall fatta beslut endast beträffande personer som är intagna i lokaler som står under myndighetens ansvar, vilket i praktiken innebär att det normalt är den intagnes placering som är avgörande. Liksom i dag bör därför *Kriminalvården* fatta beslut enligt den nya häkteslagen beträffande personer som är intagna i häkte eller anstalt. För personer intagna i polisarrest bör det ankomma på den aktuella *polismyndigheten* att fatta motsvarande beslut. När intagna har förts över till en sjukvårdsinrättning för rättspsykiatrisk vård eller till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet bör ansvaret att fatta beslut enligt häkteslagen ankomma på *huvudmannen för inrättningen eller enheten* där den intagne befinner sig. I sistnämnda fall kommer alltså beslutsbefogenheterna beträffande en intagen, som det ser ut i dag, att ligga antingen på Rättsmedicinalverket eller på ett landsting. Beslut om enskilda restriktioner för intagna som är misstänkta för brott skall liksom i dag fattas av *undersökningsledare eller åklagare*.

Ett problem med gränsdragningen av beslutsbefogenheter mellan de olika myndigheterna kan vara att begreppet intagen inte är definierat. Det är också osäkert hur detta begrepp förhåller sig till begreppet inskriven, som i dag används i häkteslagen vid bestämmandet av rätt forum vid överklagande till allmän förvaltningsdomstol (se avsnitt 5.6.2). Exempel på situationer där gränsdragningsproblem kan uppstå är när en intagen i häkte på grund av lokalbrist tillfälligt placeras i polisarrest eller när den som anhålls och tas in i polisarrest tillfälligt flyttas och i stället placeras i en cell i det angränsande häktet. Det är inte helt klart om dessa personer då är intagna i häktet eller i polisarresten eller i båda. Ett annat exempel är att en intagen i häkte tillfälligt förs över till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet. Personen kan då fortfarande vara inskriven i häktet medan han eller hon befinner sig på undersökningsenheten.

Den helt övervägande majoriteten intagna som omfattas av häkteslagen står under Kriminalvårdens ansvar och det är därför naturligt att de allra flesta besluten enligt lagen fattas av den myndigheten. Vår uppfattning är att Kriminalvården i princip alltid skall fatta beslut avseende den som är intagen eller inskriven i häkte, oavsett

tillfällig placering eller vistelse utanför häktet, t.ex. i polisarrest eller på sjukhus. Kriminalvården bör också alltid ha beslutanderätten beträffande den som är placerad i ett häkte, även om han eller hon samtidigt skulle kunna anses vara intagen också i någon annan förvaringslokal. Det enda undantaget bör vara när en intagen i häkte förs över till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet eller en rättspsykiatrisk sjukvårdsinrättning, eftersom det då av praktiska skäl bör vara huvudmannen för den enheten eller inrättningen som fattar beslut enligt häkteslagen beträffande den intagne under vistelsen där (se mer om detta i kapitel 7).

En polismyndighets beslutsbefogenheter enligt häkteslagen bör således omfatta endast den som förvaras i en polisarrest utan att formellt vara intagen eller inskriven i häkte eller kriminalvårdsanstalt, dvs. huvudsakligen den som är gripen eller anhållen eller som är tillfälligt omhändertagen enligt polislagen eller lagen om omhändertagande av berusade personer.

Vem som fattar beslut hos respektive myndighet bör i vanlig ordning framgå av myndigheternas instruktioner eller andra tillämpningsförfordningar samt av de interna arbetsordningarna.

5.6.2 Omprövning och överklagande av beslut

I dag kan Kriminalvårdens beslut enligt häkteslagen överklagas endast när de i särskilda fall rör enskilda intagna, dvs. förvaltningsbeslut. Sådana beslut som myndigheten fattar enligt lagen och som har generell tillämpbarhet, t.ex. ordningsregler eller allmänna föreskrifter, är sedan den 1 januari 2006 inte längre överklagbara. Denna princip om att s.k. normbeslut inte skall kunna överklagas bör gälla även för beslut enligt den nya häkteslagstiftningen. Eftersom vi föreslår att alla inblandade myndigheters – och alltså inte enbart Kriminalvårdens – befogenheter att fatta förvaltningsbeslut uttryckligen skall regleras i lagen, bör överklagandeförbudet beträffande normbeslut följaktligen gälla oavsett vilken myndighet som fattat ett sådant beslut (se avsnitt 5.6.1). Vilka myndigheter som skall vara behöriga att fatta olika normbeslut – t.ex. Kriminalvården, Rikspolisstyrelsen, Rättsmedicinalverket och Socialstyrelsen – behöver och bör mot den bakgrunden inte framgå av den nya häkteslagen, utan kan regleras i förordning.

Sedan den 1 januari 2006 gäller att alla Kriminalvårdens beslut enligt häkteslagen måste omprövas särskilt av myndigheten innan de

får överklagas. Denna ordning, som infördes med anledning av kriminalvårdens omorganisation till en enda myndighet, bör gälla även i fortsättningen.

En bestämmelse i lag om att beslut som rör enskilda får överklagas innebär inte med nödvändighet att samtliga beslut som i särskilda fall fattas av berörda myndigheter är överklagbara. Överklagbarheten begränsas till följd av vissa allmänna principer som har utvecklats i praxis och kan vara beroende av t.ex. vilken verkan beslutet har på enskilda.³⁰ Exempelvis bör beslutet vara skriftligt avfattat och av inte allt för obetydlig vikt för parter eller andra. Ett formellt beslut om att avslå en begäran från en intagen utan restriktioner att få ta emot ett besök är därmed överklagbart, medan det motsatta torde gälla för ett beslut om att av säkerhetsskäl tillfälligt avskilja en intagen i samband med störande uppträdande. Kriminalvårdskommittén har mot den bakgrunden föreslagit att en ny kriminalvårdslag mer noggrant skall reglera vilka beslut rörande enskilda intagna som skall kunna överklagas.³¹ I kommitténs lagförslag finns följaktligen en uttömmande uppräkningslista av de olika beslut i enskilda fall som kan anses särskilt ingripande eller begränsande och som därför skall vara överklagbara.

En uttrycklig avgränsning mellan överklagbara och icke överklagbara beslut är naturligtvis klargörande och ägnat att hålla ner antalet överklaganden som inte är meningsfulla. En sådan ordning är emellertid också förenad med vissa risker, bl.a. med hänsyn till de krav på domstolsprövning som uppställs i artikel 6 i Europakonventionen. Vi kan inte se att det finns något direkt behov av en motsvarande avgränsning av överklagbara beslut i en ny häkteslag. Detta beror främst på att de beslut som fattas med stöd av häkteslagen – till skillnad från beslut inom verksamheten på kriminalvårdsanstalter – enligt vad vi erfarit överklagas mycket sällan. Mot den bakgrunden och med särskild hänsyn till att en lagstiftningsteknik som innebär att man gör en detaljerad uppräkningslista med anspråk på att vara uttömmande inte är riskfri, bör det även i fortsättningen vara en fråga för förvaltningsdomstolarna att i sista hand ta ställning till om ett beslut beträffande en enskild är överklagbart.

Enligt häkteslagen skall sedan den 1 januari 2006 Kriminalvårdens beslut i särskilda fall överklagas till den länsrätt inom vars domkrets den förvaringslokal är belägen där den intagne var inskriven när det

---

³⁰ Prop. 1997/98:101, s. 50 ff

³¹ SOU 2005:54, s. 877 ff

första beslutet fattades.³² Denna forumregel bör gälla också i fortsättningen, men utan inskränkning till att avse endast Kriminalvårdens förvaltningsbeslut. När en polismyndighet eller huvudmannen för en sjukvårdsinrättning eller undersökningsenhet fattar ett sådant beslut saknar emellertid hänvisningen till var den intagne var inskriven vid det *första beslutet* praktisk betydelse, eftersom dessa myndigheters beslut enligt vårt förslag inte skall omprövas särskilt i den ordning som gäller för Kriminalvårdens beslut. Det innebär att i de fall en polismyndighet eller t.ex. chefen för en rättspsykiatrisk undersökningsenhet fattar ett beslut enligt häkteslagen, skall bestämmelsen tolkas som att beslutet skall överklagas till den länsrätt inom vars domkrets polisarresten eller undersökningsenheten är belägen.

---

³² Prop. 2004/05:176

6 Restriktioner för häktade

Enligt regeringsformen är varje svensk medborgare gentemot det allmänna skyddad mot frihetsberövande och mot påtvingade ingrepp, som t.ex. undersökning av brev och avlyssning av telefonsamtal.¹ Dessa fri- och rättigheter får begränsas genom lag. Bestämmelser på området finns i bl.a. rättegångsbalken och häkteslagen. Vårt uppdrag innefattar en översyn av bestämmelserna om inskränkningar i möjligheterna till kontakter med omvärlden (restriktioner) för dem som är frihetsberövade på grund av misstanke om brott.

Häkteslagen har sedan sin tillkomst år 1976 undergått flera förändringar i fråga om restriktioner. Bland annat genomfördes den 1 januari 1999 vissa ändringar efter att Sverige fått kritik av Europarådets s.k. tortyrkommitté². Trots detta har Sverige efter besök av tortyrkommittén år 2003 fått förnyad kritik. Vi skall mot den bakgrunden se över och utvärdera effekterna av de lagändringar som genomfördes år 1999 och särskilt beakta vikten av att regler om restriktioner bygger på en lämplig avvägning mellan å ena sidan en human behandling och hänsyn till personlig integritet och å andra sidan möjligheterna att utreda och lagföra brott.

6.1 Rättegångsbalkens och häkteslagens regler om restriktioner för gripna, anhållna och häktade

I rättegångsbalken finns grundläggande bestämmelser om straffprocessuella tvångsmedel, däribland gripande, anhållande och häktning på grund av misstanke om brott. Balken innehåller också bestämmelser som gäller restriktioner för häktade, men inte för gripna och anhållna. I häkteslagen finns ytterligare bestämmelser om restriktioner som gäller även för gripna och anhållna.

---

¹ 2 kap. 6, 8 och 12 §§ RF

² The European Committee for the Prevention of Torture and Inhuman or Degrading Treatment or Punishment (CPT)

6.1.1 Rättegångsbalkens grundläggande regler om frihetsberövande vid misstanke om brott

Grundläggande regler om frihetsberövande av personer misstänkta för brott finns i 24 kap. rättegångsbalken. För att en person skall kunna *häktas* krävs enligt huvudregeln att han eller hon är på sannolika skäl misstänkt för ett brott för vilket är föreskrivet fängelse i ett år eller mer.³ Därutöver krävs att det finns en risk för att den misstänkte avviker eller på något annat sätt undandrar sig lagföring eller straff (flyktsfara), genom att undanröja bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning (kollusionsfara) eller fortsätter sin brottsliga verksamhet (recidivfara).

Även om de angivna omständigheterna föreligger får den misstänkte inte häktas om det kan antas att han eller hon kommer att dömas endast till böter. Om det däremot är fråga om ett allvarligt brott för vilket det är föreskrivet minst två års fängelse, *skall* den misstänkte häktas om det inte är uppenbart att skäl till häktning saknas.⁴ Som en allmän regel gäller att häktning får ske endast om skälen för åtgärden uppväger det intrång eller men i övrigt som åtgärden innebär för den misstänkte eller något annat motstående intresse (den s.k. proportionalitetsprincipen). Beslut om häktning fattas av domstol efter framställan av åklagare.⁵

I vissa fall får en person som på *sannolika skäl* är misstänkt för brott häktas oavsett brottets svårhetsgrad, nämligen om han eller hon är okänd och vägrar legitimera sig eller saknar hemvist inom riket och det finns en flyktrisk.⁶ Den som är *skäligen misstänkt* för brott, dvs. en lägre grad av misstanke än sannolika skäl, kan häktas om övriga grunder för häktning är uppfyllda och det är av synnerlig vikt att den misstänkte tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning om brottet.⁷

Om det finns häktningsskäl får den misstänkte *anhållas* i avvaktan på rättens beslut om häktning. Även om det inte finns fulla skäl för häktning får en skäligen misstänkt person anhållas om det är av synnerlig vikt att han eller hon tas i förvar i avvaktan på ytterligare utredning. Ett beslut om anhållande fattas av åklagare.⁸ En polisman får även utan anhållningsbeslut *gripa* någon om det finns skäl

---

³ 24 kap. 1 § RB

⁴ S.k. obligatorisk häktning

⁵ 24 kap. 5 § RB

⁶ 24 kap. 2 § RB

⁷ S.k. utredningshäktning; 24 kap. 3 § RB

⁸ 24 kap. 6 § RB

att anhålla honom eller henne.⁹ Om någon har gripits skall det skyndsamt anmälas till åklagaren, som omedelbart efter förhör skall besluta om den gripne skall anhållas eller inte.¹⁰ En person som har gripits kan normalt hållas kvar för förhör i högst sex timmar, om inte åklagaren dessförinnan fattar ett anhållningsbeslut.¹¹ Efter ett anhållningsbeslut skall åklagaren, om beslutet inte hävs, utan dröjsmål och senast klockan tolv den tredje dagen efter anhållandet göra en framställning hos rätten om häktning.¹² En häktningsförhandling skall hållas senast fyra dygn efter att den misstänkte greps eller anhållningsbeslutet verkställdes.¹³

Om rätten beslutar om häktning är huvudregeln att åklagaren skall väcka åtal inom två veckor från det att beslutet fattades, men rätten kan besluta om förlängning av tiden.¹⁴ Om åtal inte väcks inom två veckor skall rätten hålla ny förhandling i häktningsfrågan (omhäktning). Så länge den misstänkte är häktad och åtal inte har väckts skall rätten därefter kontinuerligt ompröva häktningsfrågan med högst två veckors mellanrum. Rätten skall omedelbart häva ett häktningsbeslut om inte åtal har väckts inom utsatt tid eller om det inte längre finns skäl för beslutet.¹⁵ Innan åtal har väckts får även åklagaren häva ett häktningsbeslut. När åtal har väckts beträffande den som är häktad skall rätten hålla huvudförhandling inom en vecka – om inte uppskov är nödvändigt på grund av att rätten beslutar att förundersökningen skall fullständigast eller att vissa andra åtgärder skall vidtas i bevishänseende – och när denna är avslutad meddela dom inom en vecka om inte synnerligt hinder möter.¹⁶ Om den misstänkte döms för brottet skall rätten pröva om han eller hon skall stanna kvar i häkte till dess domen vinner laga kraft.¹⁷ Denna prövning skall göras mot bakgrund av de grundläggande bestämmelser om häktning som redovisas inledningsvis i detta avsnitt, t.ex. om det föreligger kollusionsfara.

---

⁹ 24 kap. 7 § RB

¹⁰ 24 kap. 8 § RB

¹¹ 23 kap. 9 § RB (om det finns synnerliga skäl kan den gripne hållas kvar i ytterligare sex timmar, dvs. totalt tolv timmar)

¹² 24 kap. 11 och 12 §§ RB

¹³ 24 kap. 13 § RB

¹⁴ 24 kap. 18 § RB

¹⁵ 24 kap. 20 § RB

¹⁶ 45 kap. 11, 12 och 14 §§ samt 30 kap. 7 § RB

¹⁷ 24 kap. 21 § RB

6.1.2 Häkteslagens och rättegångsbalkens regler om restriktioner

Häkteslagens allmänna regler

I häkteslagen finns allmänna bestämmelser om restriktioner, dvs. inskränkningar i kontakterna med omgivningen, avseende den som med stöd av rättegångsbalken är gripen, anhållen eller häktad på grund av misstanke om brott.¹⁸ Beslut om restriktioner fattas av undersökningsledaren eller åklagaren. En förutsättning är att restriktionerna är påkallade med hänsyn till risken för att bevis undanröjs eller att en brottsutredning på annat sätt försvåras, dvs. kollusionsfara. De restriktioner som kan komma i fråga enligt häkteslagen är inskränkningar i den gripnes, anhållnes eller häktades rätt

- att vistas tillsammans med eller förvaras i samma rum som andra,¹⁹
- att sända eller ta emot brev eller andra försändelser (med den misstänktes medgivande får granskning ske av brev som annars inte skulle ha fått skickas eller tas emot, men rätten att skicka brev till svenska myndigheter och vissa internationella organ eller till den offentlige försvararen får inte på något sätt inskränkas),²⁰
- att ta emot besök (den misstänkte har dock alltid rätt att ta emot besök från den offentlige försvararen),²¹
- att ringa eller ta emot telefonsamtal (med den misstänktes medgivande får avlyssning ske av telefonsamtal som annars skulle ha vägrats, dock inte av samtal med den offentlige försvararen),
- att ha tillgång till tidskrifter, tidningar, radio eller teve,²² eller
- att lämna förvaringslokalen (t.ex. för att besöka en sjuk anhörig eller närvara vid en anhörigs begravning).²³

Möjligheterna att meddela restriktioner gäller som nämnts för personer som är gripna, anhållna eller häktade. I likhet med övriga personkategorier som omfattas av häkteslagen förvaras dessa personer vanligtvis i polisarrest eller i något av kriminalvårdens häkten. Den som är häktad *skall* omgående föras till ett häkte.²⁴ Till skillnad från häkteslagen i övrigt är bestämmelserna om restriktioner därutöver

---

¹⁸ 16 § och 23 § första stycket 1 häkteslagen

¹⁹ 3 § första stycket häkteslagen

²⁰ 9 och 10 §§ häkteslagen

²¹ 11 § häkteslagen och 21 kap. 9 § RB

²² 6 § tredje stycket häkteslagen

²³ 13 § häkteslagen

²⁴ 24 kap. 22 § RB

tillämpliga också på personer som är frihetsberövade på grund av misstanke om brott och som har förts över till en sjukvårdsavdelning för rättspsykiatrisk vård eller till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet.²⁵

Det är viktigt att notera att även om en intagen har ålagts restriktioner, innebär det inte nödvändigtvis att den eller de rättigheter som berörs är helt inskränkta. En åklagare kan således i ett beslut om restriktioner för besök ange som ett allmänt villkor att ett besök inte får tillåtas innan det har prövats av åklagaren, eller mer konkret att den intagne får ta emot besök från t.ex. vissa närstående men inte av andra. Vidare kan restriktioner för teve och tidningar begränsas så att de endast omfattar t.ex. lokaltidningar och regionala nyhetsprogram. Det är också vanligt att åklagaren efter förfrågan från Kriminalvårdens personal eller personal inom rättspsykiatrin i särskilda fall medger undantag från beslutade restriktioner och exempelvis tillåter att en intagen umgås med vissa andra intagna eller att han eller hon får ringa vissa telefonsamtal. Ett restriktionsbeslut behöver med andra ord inte vara absolut.

Rättegångsbalkens regler om restriktioner för den som är häktad

För den som är gripen eller anhållen finns utöver kollusionsfaran och den allmänna proportionalitetsbedömningen²⁶ inga särskilda krav som skall vara uppfyllda innan restriktioner kan meddelas. För den som är häktad gäller däremot att restriktioner får meddelas endast om han eller hon med stöd av bestämmelser i rättegångsbalken får underkastas inskränkningar i kontakterna med omvärlden.²⁷

När en tingsrätt beslutar att häkta någon – eller förordnar att någon ska kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal – skall den på åklagarens begäran pröva om den häktades kontakter med omvärlden skall få inskränkas.²⁸ Ett sådant generellt tillstånd kan tingsrätten lämna endast om det finns risk för att den häktade undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar brottsutredningen, dvs. han eller hon skall vara häktad på grund av kollusionsfara. Huvudregeln enligt rättegångsbalken är alltså att en åklagare måste ha rättens tillstånd för att kunna meddela en häktad restriktioner.

²⁵ 26 § första stycket häkteslagen

²⁶ 1 § häkteslagen (den enskilde får inte underkastas mer omfattande inskränkningar i sin frihet än vad ändamålet med frihetsberövandet kräver)

²⁷ 16 § andra stycket häkteslagen

²⁸ 24 kap. 5 a § RB

tioner enligt häkteslagen. Däremot tar rätten inte ställning till *vilka* restriktioner åklagaren får meddela. Om ett generellt tillstånd saknas, och det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt, får åklagaren meddela restriktioner ändå, men skall i sådana fall senast dagen efter beslutet begära rättens prövning av tillstånd till åtgärden. Ett tillstånd till restriktioner förfaller automatiskt om rätten inte medger fortsatt sådant i samband med att den förordnar att någon skall kvarbli i häkte eller medger förlängning av tiden för att väcka åtal. Rätten skall alltså pröva frågan om generellt tillstånd varje gång den tar ställning i häktningsfrågan.

Vid prövningen av en begäran om tillstånd att meddela restriktioner skall åklagaren ange de omständigheter som yrkandet grundas på.²⁹ Tingsrättens beslut om generellt tillstånd till restriktioner får överklagas särskilt till hovrätten.³⁰

Åklagare eller undersökningsledare – vem beslutar om restriktioner?

Som framgår av den tidigare redovisningen kan beslut enligt häkteslagen om restriktioner för den som är gripen, anhållen eller häktad på grund av misstanke om brott fattas av *åklagaren* eller av *undersökningsledaren*. Undersökningsledaren är vanligtvis antingen en allmän åklagare eller en polisman och i praktiken blir det den som är förundersökningsledare som fattar restriktionsbeslut.³¹ Enligt särskilda regler och under vissa förutsättningar kan också *Justitiekanslern* eller *Justitieombudsmannen* leda en förundersökning i egenskap av särskild åklagare.³²

Beslut om att inleda en förundersökning fattas antingen av en åklagare, som då normalt blir förundersökningsledare, eller av en polismyndighet.³³ Om beslutet har fattats av en polismyndighet skall en åklagare överta ledningen av förundersökningen så snart någon skäligen kan misstänkas för brottet, om inte saken är av enkel beskaffenhet.³⁴ Huvudregeln är alltså att en åklagare skall ta

---

²⁹ 24 kap, 14 § häkteslagen

³⁰ 49 kap. 5 § 6 RB

³¹ Jfr prop. 1975/76:90, s. 53

³² Se 6 § lagen (1986:765) med instruktion för Riksdagens ombudsmän och 5 § lagen (1975:1339) om Justitiekanslerns tillsyn

³³ Även Tullverket och Kustbevakningen kan inleda förundersökning (tjänstemän inom dessa myndigheter har i vissa fall polisinsatsbefogenhet avseende bl.a. gripande)

³⁴ 23 kap. 3 § RB (Rikspolisstyrelsen och den tidigare myndigheten Riksåklagaren har i samråd utfärdat allmänna råd om fördelningen av ledarskap i förundersökning, RÅFS 1997:12 och FAP 403-5)

över ledningen av förundersökningen senast när det blir aktuellt att gripa någon, men en polismyndighet kan ibland fortsätta att leda förundersökningen även efter ett gripande. Den polisman som är undersökningsledare får då fatta beslut om restriktioner för den frihetsberövade. En åklagare skall dock som regel träda in som undersökningsledare senast när det erfordras åtgärd av domstol eller när han eller hon fattar beslut om att anhålla någon.

I praktiken torde det ytterst sällan förekomma att en polismyndighet fattar beslut om restriktioner för någon som är anhållen eller häktad. Restriktioner beslutade av en annan undersökningsledare än åklagare blir alltså som regel aktuella endast under den korta tidsperioden från gripandet av en skäligen misstänkt person i en förundersökning som leds av en polismyndighet fram till åklagarens beslut om anhållande eller övertagande av förundersökningsledningen av annat skäl.³⁵

Rätten att klaga på åklagarens beslut om enskilda restriktioner

Ett beslut av åklagaren eller undersökningsledaren att meddela restriktioner skall omprövas så ofta det finns anledning till det.³⁶ Ett beslut av åklagaren kan också överprövas av en högre åklagare som ett led i dennes tillsynsfunktion. Utöver detta har den som är gripen eller anhållen inga formella möjligheter att överklaga eller på annat sätt få till stånd en särskild prövning av åklagarens eller undersökningsledarens beslut om restriktioner.³⁷

Den som är häktad kan däremot begära tingsrättens prövning av ett beslut enligt häkteslagen att ålägga honom eller henne någon eller några av de i lagen angivna restriktionerna.³⁸ Rätten skall pröva en sådan begäran från den häktade i samband med att den prövar frågan om tillstånd till restriktioner enligt rättegångsbalkens regler. Åklagaren skall alltid ges tillfälle att yttra sig innan rätten fattar beslut. Tingsrättens beslut får inte överklagas.

---

³⁵ Som exempel kan nämnas att en polisman som är undersökningsledare nekar en gripen person rätten att ringa eller ta emot besök på grund av risken för att utredningen annars skulle försvåras (formellt har undersökningsledaren då fattat ett beslut om restriktioner enligt 16 § första stycket 1 häkteslagen)

³⁶ 16 § tredje stycket häkteslagen

³⁷ Som framgår av avsnitt 6.1.1 kan en misstänkt dock hållas i förvar endast under en kort tid (högst fyra dygn) om det inte finns ett häktningsbeslut

³⁸ 17 § häkteslagen

6.2 Tidigare reformer av restriktionsförfarandet

Vid häkteslagens tillkomst år 1977 fanns alla bestämmelser om restriktioner för gripna, anhållna och häktade samlade i den lagen. I huvudsak var det materiella innehållet detsamma som i dag, dvs. att åklagare eller undersökningsledare, när det fanns risk för kollusion, kunde meddela restriktioner som inskränkte den frihetsberövades rätt att vistas tillsammans med eller förvaras i samma rum som andra, att sända eller ta emot brev eller andra försändelser, att ta emot besök, att ringa eller ta emot telefonsamtal, att lämna förvaringslokalen samt att ha tillgång till tidskrifter, tidningar, radio eller teve (se redovisningen av häkteslagens allmänna regler i avsnitt 6.1.2).

Det fanns vid denna tidpunkt inga regler om att åklagaren behövde rättens tillstånd för att meddela restriktioner för dem som var häktade. I förarbetena till lagen uttalades dock att om domstolen i sitt häktningsbeslut inte funnit att kollusionsfara förelåg, så hade åklagaren att rätta sig efter detta.³⁹ Tanken var alltså att häktade inte skulle åläggas restriktioner om tingsrätten funnit att det inte fanns risk för att bevis kunde undanröjas eller brottsutredningen på annat sätt försvåras. Det fanns emellertid inga lagliga hinder mot att åklagaren under sådana förutsättningar ändå meddelade restriktioner. I propositionen uttalades att detta kunde vara motiverat om det under brottsutredningens gång skulle uppstå förändringar i utredningssituationen som inte hade kunnat beaktas i det aktuella domstolsbeslutet.⁴⁰

Ursprungligen fanns det inte heller några bestämmelser i häkteslagen om möjligheten för en häktad att få domstolsprövning av åklagarens beslut att meddela enskilda restriktioner. En överprövning kunde däremot ske inom ramen för dåvarande statsåklagares och Riksåklagarens tillsyn över lägre åklagare.⁴¹

6.2.1 Överväganden under 1970- och 80-talen

Under 1970- och 80-talen utreddes vid flera tillfällen diverse frågor som rörde frihetsberövande av personer misstänkta för brott. I olika sammanhang fördes det också fram förslag om förändringar av förfarandet med restriktioner i samband med häktningsbeslut.

---

³⁹ Prop 1975/76:90, s. 54

⁴⁰ Ibid.

⁴¹ Jfr SOU 1977:50, s. 194

1974 års häktesutredning lämnade i ett betänkande år 1977 ett förslag om ändring av den då helt nya häkteslagen, som innebar att en häktad hos den domstol som fattat häktningsbeslutet skulle kunna begära prövning av åklagarens beslut om restriktioner.⁴² Förslaget ledde inte till lagstiftning, eftersom möjligheterna till överprövning av restriktionsbeslut av statsåklagare och Riksåklagaren bedömdes vara tillräckliga.⁴³ Regeringen ansåg också att förfarandet skulle vara betungande och kostnadskrävande samt att det i praktiken knappast skulle fylla någon funktion, eftersom åklagarens beslut ofta skulle hinna ändras innan de prövades av rätten.

1983 års häktesutredning diskuterade införandet av en rätt att överklaga tingsrättens skäl för ett häktningsbeslut.⁴⁴ Bakgrunden var bl.a. att åklagarens möjlighet att meddela restriktioner var beroende av om tingsrätten i sina skäl för häktningsbeslutet funnit att det förelåg kollusionsfara eller inte. Utredningen ansåg dock att det inte fanns skäl att införa sådana överklagandemöjligheter. Regeringen uttalade att det fanns starka skäl att behålla den då oreglerade kopplingen mellan domstolens ställningstagande i häktningsbeslutet om kollusionsfara och åklagarens möjlighet att meddela restriktioner.⁴⁵ Med hänsyn till att åklagaren enligt tidigare förarbetsuttalanden hade rätt att besluta om restriktioner när nya omständigheter inträffade, trots att domstolen funnit att kollusionsfara inte föreligger, ansåg inte heller regeringen att det var befogat att införa en möjlighet att överklaga domstolens häktningsskäl.

Lagstiftningsarbetet under 1970- och 80-talen resulterade alltså inte i några förändringar av reglerna om restriktioner för häktade.

6.2.2 Reformen år 1994

Under början av 1990-talet blev frågor om häktningsförfarandet återigen aktuella. År 1991 besökte Europarådets tortyrkommitté Sverige och granskade bl.a. häktesverksamheten. I en rapport efter besöket berörde kommittén frågor om restriktioner för häktade och rekommenderade att restriktioner skulle begränsas till ett minimum och att de regelbundet omprövades. Vidare ansåg man att restriktioner borde kunna överklagas till en oberoende instans.⁴⁶

---

⁴² SOU 1977:50, s. 34, 191 ff och 216 f

⁴³ Prop. 1980/81:201, s. 27 och 39

⁴⁴ SOU 1985:27, s. 170 f

⁴⁵ Prop. 1986/87:112, 61 ff

⁴⁶ CPT/Inf (92) 4 [jfr prop. 1993/94:24, s. 63]

I en rapport från Justitiedepartementet år 1992 lämnades förslag till en reformering av hanteringen av restriktionsbeslut, mot bakgrund bl.a. av att Sveriges behandling av anhållna och häktade hade uppmärksammats i anslutning till svenska internationella åtaganden.⁴⁷ Utgångspunkten i förslaget var att när en person häktas på grund av kollusionsfara, skall åklagaren också behöva domstolens uttryckliga tillstånd för att kunna besluta om restriktioner. Där emot ansågs det att en rätt för häktade att överklaga de beslut om restriktioner som åklagaren fattar efter att ha fått rättens tillstånd skulle medföra allt för mycket detaljarbete i domstolarna.⁴⁸

I den efterföljande propositionen konstaterade regeringen att en häktad, förutom att vända sig till en överordnad åklagare, saknade möjligheter att angripa en åklagares beslut om restriktioner. Rätt att överhuvudtaget få frågan om restriktioner prövad av domstol fanns endast indirekt genom bedömningen av kollusionsfara i samband med att domstolen prövar häktningsfrågan.⁴⁹ Regeringen föreslog därför införandet av de särskilda bestämmelser i rättegångsbalken om restriktioner som i huvudsak gäller i dag.⁵⁰ Sedan år 1994 måste alltså åklagaren enligt huvudregeln ha rättens tillstånd för att få besluta om restriktioner och ett sådant tillstånd får ges endast om den misstänkte häktas på grund av kollusionsfara. Om ändrade utredningsförhållanden kräver det kan åklagaren dock ålägga en häktad restriktioner utan rättens tillstånd. Rättens beslut om tillstånd kan överklagas särskilt. I propositionen angavs i detta sammanhang uttryckligen att det alltjämt bör ankomma på åklagaren att besluta om den närmare arten och omfattningen av restriktioner och det infördes inte någon möjlighet för häktade att överklaga åklagarens beslut om en enskild restriktion.⁵¹

6.2.3 Reformen år 1999

År 1994 besökte Europarådets tortyrkommitté återigen Sverige för att bl.a. granska häktningsförfarandet. I en efterföljande rapport konstaterade kommittén att de senaste lagändringarna (se föregående avsnitt om reformen år 1994) inte hade lett till någon påvisbar minskning av antalet häktade med restriktioner och att de inte

---

⁴⁷ Ds 1992:8 (jfr prop. 1993/94:24, s. 62)

⁴⁸ A.a. s. 46 ff

⁴⁹ Prop. 1993/94:24, s. 66

⁵⁰ 24 kap. 5 a § och 49 kap. 5 § RB

⁵¹ Prop. 1993/94:24, s. 70

haft någon nämnvärd effekt i fråga om arten av restriktioner eller den tid under vilken häktade är ålagda sådana. Kommittén upprepade därför sin tidigare rekommendation att häktade bör ha rätt att i domstol eller något annat oberoende organ få en effektiv omprövning av åklagares beslut om enskilda restriktioner.⁵² Vidare anförde kommittén att svensk lagstiftning inte innehåller en rimlig avvägning mellan behovet av en effektiv brottsutredning och behovet att ålägga den misstänkte restriktioner.⁵³

Inom Justitiedepartementet upprättades år 1996 en promemoria i vilken det föreslogs vissa ändringar i rättegångsbalkens regler om förfarandet med tillstånd till restriktioner. Huvudförslaget var att tingsrätten vid sin prövning av om åklagaren skall få tillstånd att meddela restriktioner också skall besluta om vilka restriktioner som omfattas av tillståndet.⁵⁴ Vidare föreslogs att åklagaren uttryckligen skulle vara skyldig att för rätten ange de omständigheter som en begäran att få meddela restriktioner grundar sig på. Åklagaren skulle härigenom vara tvungen att redovisa skälen för varje form av restriktion som han hade för avsikt att meddela den häktade. Slutligen föreslogs att rätten omedelbart skulle vara skyldig att häva ett beslut om tillstånd till restriktioner i de avseenden det inte längre fanns skäl för tillståndet. Tillståndet skulle alltså kunna upphävas för en eller flera av de olika restriktionsformer som åklagaren tidigare fått rätt att utnyttja sig av. Efter att olika för- och nackdelar hade diskuterats i promemorian avfärdades ett möjligt alternativ till de nämnda förslagen, nämligen en rätt för den häktade att överklaga åklagarens restriktionsbeslut till domstol.⁵⁵

Promemorians huvudförslag fick varierande kritik från remissinstanserna. Regeringen valde därför att i stället föreslå en lösning som innebar att den som är häktad skall ha rätt att begära rättens prövning av åklagarens beslut att meddela enskilda restriktioner.⁵⁶ Promemorians huvudförslag förkastades med motiveringen dels att det skulle kunna leda till att ansvarsfördelningen mellan åklagare och domstol i fråga om restriktioner blev mindre tydlig, dels att det fanns en risk för att förslaget inte skulle tillgodose den rekommendation om överprövning som Europeiska tortyrkommittén hade lämnat. Regeringen menade att det är åklagaren som har de bästa förutsättningarna att fortlöpande bedöma behovet av restriktioner

⁵² CPT/Inf (95) 5 [jfr prop. 1997/98:104, s. 25]

⁵³ Se Ds 1996:46, s. 18

⁵⁴ Ds 1996:46, s. 12 ff, 74 ff och 85 ff

⁵⁵ A.a. s. 69 ff

⁵⁶ Prop. 1997/98:104, s. 35 ff och 65 ff

under förundersökningens gång och att denna ordning därför borde bestå. Det framhölls vidare att det fanns risk för att en överprövningsrätt i domstol av åklagarens restriktionsbeslut skulle kunna leda till en samtidig rättslig prövning av samma omständigheter i olika instanser, särskilt som det rörde sig om temporära åtgärder för vilka omständigheterna fortlöpande förändrades. För att minska denna risk begränsades rätten till domstolsprövning till en instans.

Den ändring av häkteslagen som trädde i kraft den 1 januari 1999 innebar således i huvudsak att häktade som ålagts restriktioner gavs rätt att begära tingsrättens prövning av åklagarens beslut.⁵⁷ En sådan prövning skall rätten göra när den prövar frågan om tillstånd till restriktioner enligt rättegångsbalken. Den som är anhållen och har restriktioner kan alltså få frågan prövad redan i samband med den första häktningsförhandlingen. Därefter kan en prövning av beslutade restriktioner göras samtidigt som rätten prövar frågan om någon ska kvarbli i häkte (omhäktning) eller om förlängning av tiden för att väcka åtal skall medges. Tingsrättens beslut med anledning av en prövning enligt häkteslagen av åklagarens beslut om enskilda restriktioner är, till skillnad från ett beslut enligt rättegångsbalken om generellt tillstånd till sådana restriktioner, inte överklagbart.

Lagändringen innebar också att rättegångsbalkens regler förtydligades så att det numera framgår att rätten skall pröva frågan om generellt tillstånd för åklagaren att meddela restriktioner vid varje tillfälle som häktningsfrågan prövas. Ett tidigare meddelat tillstånd förfaller om rätten vid denna prövning inte meddelar fortsatt tillstånd till restriktioner.⁵⁸ Vidare är åklagaren numera uttryckligen skyldig att ange de omständigheter som yrkandet om ett tillstånd till restriktioner grundas på.⁵⁹

Genom samtidiga ändringar i häktesförordningen markerades att åklagaren omedelbart skall underrätta både den intagne och häktet när han eller hon fattar beslut om användande av restriktioner.⁶⁰ Åklagaren skall även dokumentera de omständigheter som föranleder beslutet och den häktade skall få del av dokumentationen i den utsträckning det kan ske utan men för brottsutredningen.⁶¹

---

⁵⁷ 17 § häkteslagen

⁵⁸ 24 kap. 5 a § tredje stycket RB

⁵⁹ 24 kap. 14 § andra stycket RB

⁶⁰ 19 a § häktesförordningen

⁶¹ 19 b § häktesförordningen (Riksåklagaren skall enligt bestämmelsen meddela närmare föreskrifter om dokumentation och underrättelse, men sådana föreskrifter är inte utfärdade)

6.3 1999 och 2003 års rapporter från Europarådets tortyrkommitté m.m.

Som framgår av tidigare avsnitt besökte Europarådets tortyrkommitté Sverige år 1991, 1994, 1998 och 2003. År 2004 besöktes Sverige av Europarådets särskilda kommissarie för mänskliga rättigheter. Vid samtliga besök aktualiserades frågan om restriktioner.

6.3.1 1999 års rapport

Efter besöket i Sverige i februari 1998 lämnade tortyrkommittén en rapport i februari 1999.⁶² Kommittén konstaterade att det fortfarande var en stor andel av de häktade som var ålagda restriktioner, särskilt bland de nyinskrivna.⁶³ I likhet med situationen år 1994 var restriktioner avseende brev, besök och telefonsamtal vanliga, medan det mer sällan var fråga om begränsningar i rätten att ha tillgång till tidningar, radio och teve. Även om det fanns positiva tecken på att den sammanlagda tid som häktade hade restriktioner var kortare, så hölls merparten av de häktade isolerade under i vart fall ett inledningskede av häktningstiden.

I rapporten hänvisade tortyrkommittén till vissa rekommendationer som den hade framfört med anledning av sitt senaste besök år 1994. Kommittén konstaterade bland annat att åklagaren trots rekommendationerna inte hade ålagts skyldighet att inför en ansökan hos tingsrätt om generellt tillstånd till restriktioner ange vilka enskilda restriktioner som han eller hon hade för avsikt att använda sig av. Det fanns inte heller något formellt krav på åklagaren att ange grunder och skäl för behovet av restriktioner när tillstånd till sådana söktes hos domstolen. De dokument som kommittén undersökte innehöll inte i något fall de närmare skälen för varför restriktioner behövdes, utan den skriftliga ansökan till domstolen bestod av en blankett där åklagaren kryssat i en ruta om att restriktioner önskades.⁶⁴

Tortyrkommittén noterade att regeringen hade för avsikt att inom kort till riksdagen lämna en proposition om ett reformerat

---

⁶² CPT/Inf (99) 4 av den 25 februari 1999 [punkterna 34–42], dnr UD 1998/11456

⁶³ Ca 40–50 % av det totala antalet häktade och 75 % eller mer av de nyinskrivna (besök gjordes på Häktet i Malmö och på Kronobergshäktet i Stockholm)

⁶⁴ Även informationen till de häktade om påförda restriktioner bestod av en förtryckt blankett, där aktuella restriktioner kunde utläsas genom ikryssade rutor

restriktionsförfarande.⁶⁵ Kommittén såg positivt på att avsikten med lagförslaget var dels att åklagaren vid en ansökan om generellt tillstånd till restriktioner skulle bli skyldig att inför rätten ange skälen till att dessa behövs, dels att en häktad skulle få möjlighet att begära rättens prövning av åklagarens restriktionsbeslut i ett enskilt fall.

Kommittén ansåg dock att åklagaren inför en domstolsprövning borde vara skyldig att förse rätten med ett ordentligt skriftligt underlag, för att den skall ha förutsättningar att göra en rimlig avvägning mellan å ena sidan behovet av brottsutredningar och å andra sidan det intrång som restriktioner innebär. Det formella förfarandet borde klargöras genom kommande tillämpningsföreskrifter från Riksåklagaren. Kommittén noterade också att avsikten var att de häktade inte skulle kunna överklaga tingsrättens prövning av åklagarens beslut om enskilda restriktioner. Detta ansåg kommittén vara en allvarlig brist, inte minst med hänsyn till att det ofta skulle kunna bli fråga om att samma domare som skall döma i målet också beslutar om häktning, beviljar generellt tillstånd till restriktioner och prövar åklagarens beslut om meddelande av enskilda restriktioner. Kommittén rekommenderade därför att de häktade skulle garanteras en effektiv möjlighet att överklaga när en tingsrätt efter prövning beslutar att restriktioner som beslutats av en åklagare skall bestå.

6.3.2 2003 års rapport

Tortyrkommitténs synpunkter och rekommendationer

Efter besöket Sverige i januari och februari 2003 lämnade Europarådets tortyrkommitté i juli samma år en rapport till regeringen. I rapporten behandlas bl.a. frågor om åklagares beslut om restriktioner för häktade.⁶⁶ Kommittén inleder med konstaterandet att denna fråga har varit föremål för en pågående dialog mellan kommittén och Sverige i mer än ett decennium och att det nu lett till ett antal ändringar i svensk lagstiftning.

Tortyrkommittén noterade liksom vid besöket år 1998 att andelen häktade som var föremål för restriktioner var hög, särskilt för nyintagna, och att de vanligaste restriktionerna främst avsåg brev,

---

⁶⁵ Prop. 1997/98:104 lämnades till riksdagen den 19 mars 1998 och lagändringarna trädde i kraft den 1 januari 1999 (se avsnitt 6.3.3)

⁶⁶ CPT (2003) 37 av den 4 juli 2003 [punkterna 40–49], dnr UD 2003/39954/FMR. Se också kommitténs senare skrivelse den 4 maj 2005, dnr UD 2005/27416/FMR

besök och telefonsamtal.⁶⁷ Det var däremot fortfarande ovanligt med begränsningar i rätten att ha tillgång till tidningar, radio och teve.

Kommittén konstaterade i rapporten att åklagaren numera i domstol måste presentera grunderna för en framställning om generellt tillstånd att meddela restriktioner, men att detta endast görs muntligen och utan angivande av vilka specifika restriktioner åklagaren vill använda sig av. Kommittén fann att åklagare i praktiken inte ens uppfyllde det begränsade kravet att skriftligen upplysa häktet och den häktade om vilka skälen varit för att meddela enskilda restriktioner.⁶⁸ Man framhöll att syftet med de upprepade krav som man ställt på att åklagare skriftligt skall presentera grunderna för specifika restriktioner inför domstol, är att restriktioner endast bör få användas när åklagaren kan övertyga domaren om att det verkligen finns ett behov av dem. Bristen på angivande av skäl och skriftlig dokumentation innebär att häktade och deras försvarare har svårt att effektivt angripa ett beslut om restriktioner. Kommittén noterade också att beslut som en tingsrätt fattar enligt häkteslagen vid prövningen av åklagarens restriktionsbeslut inte kan överklagas. Detta utgör, menade man, en allvarlig brist i förfarandet. Mot bakgrund av vad som observerats vid besöket rekommenderade tortyrkommittén sammanfattningsvis:

- att ytterligare åtgärder vidtas för att säkerställa att åklagaren, varje gång en domstolsförhandling påkallas för att tillstånd att ålägga eller förlänga restriktioner skall medges, uttryckligen är skyldig att inför domstolen lämna en redogörelse för de specifika restriktioner som han eller hon har för avsikt att använda sig av samt motiverade skäl för sin begäran i det aktuella fallet,
- att åklagare instrueras att blanketten ”Anvisningar angående gripen/anhållen/häktad” i varje ärende skall utformas så att motiverade skäl för beslutet om enskilda restriktioner klart framgår,
- att det bör övervägas att införa lagstiftning som kräver att en domstols beslut att ge åklagaren tillstånd att besluta om restriktioner skall vara individualiserat och innehålla en fullständig motivering, samt

---

⁶⁷ Besök gjordes bl.a. på Häktet i Göteborg och på Häktet i Umeå och kommittén noterade stora regionala skillnader (63 % av de häktade i Göteborg var föremål för restriktioner medan andelen i Umeå vid tillfället endast uppgick till drygt 10 %)

⁶⁸ Efter en granskning av ”flera hundra” blanketter om *Anvisningar angående gripen/anhållen/häktad* som getts in till Häktet i Göteborg

- att personer som inte hos domstol haft framgång med en begäran enligt häkteslagen om ändring av åklagarens beslut om enskilda restriktioner skall ges möjlighet att överklaga domstolens beslut.

Sveriges officiella svar och kommentarer till tortyrkommittén

Efter att ha inhämtat synpunkter från Riksåklagaren, vissa regionala åklagarmyndigheter, Kriminalvårdsstyrelsen och Ekobrottsmyndigheten lämnade Sverige – genom Justitiedepartementet och Utrikesdepartementet – i december 2003 ett officiellt svar på tortyrkommitténs rapport.⁶⁹ Ytterligare kommentarer har lämnats i en skrivelse till kommittén i juli 2005.

Från svensk sida markerades att det i jämförelse med andra medlemsländer är relativt få personer i Sverige som är häktade i avvaktan på rättegång samt att häktningstiderna är förhållandevis korta. En utvärdering av häktningsförfarandet som gjordes år 1997 visade att kollusionsfara utgjorde grund för häktning i ca 60 procent av fallen och att det för många av dessa häktade över huvud taget inte skulle ha varit aktuellt med häktning om det hade saknats grund för restriktioner.⁷⁰ Detta ansågs förklara varför en stor andel av de häktade hade ålagts sådana.

Vidare anförde Sverige i sitt svar att det i och för sig är riktigt att blanketten ”Häktningsframställning” som åklagaren lämnar till tingsrätten inte specificerar vilka restriktioner som kan komma i fråga om rätten ger åklagaren tillstånd till sådana. Åklagaren måste emellertid muntligt inför rätten redovisa skälen för varför skilda restriktioner behövs, helt i enlighet med huvudprincipen för svensk processrätt. Också när en häktad hos tingsrätten begär prövning enligt häkteslagen av åklagarens restriktionsbeslut, måste åklagaren redovisa de omständigheter som restriktionerna grundar sig på. Enligt de svenska kommentarerna kommer domstolen därför att ha tillgång till den information som är nödvändig för att kunna göra en meningsfull bedömning av om restriktionerna behövs i det enskilda fallet eller inte. Om åklagaren inte lämnar tillräcklig information, kommer rätten inte att tillåta att de aktuella restriktionerna består.

---

⁶⁹ Utrikesdepartementets skrivelse den 29 december 2003, dnr UD 2003/39954/FMR (jämte Justitiedepartementets tidigare kommentarer den 3 mars 2003 till tortyrkommitténs preliminära utlåtande)

⁷⁰ Domstolsverkets rapport 1997:6

Slutligen hänvisade Sverige till de lagstiftningsåtgärder som trädde i kraft år 1999 – dvs. kravet enligt 24 kap. 14 § rättegångsbalken att åklagaren skall ange de omständigheter som ligger till grund för ett yrkande om tillstånd till restriktioner samt möjligheten för häktade att enligt 17 § häkteslagen begära domstolsprövning av åklagarens beslut om enskilda restriktioner – och till tidigare uttalanden om att någon ytterligare förändring av lagstiftningen i detta avseende inte är aktuellt förrän effekterna av nämnda lagstiftningsåtgärder har utvärderats.

6.3.3 Rapport år 2004 från Europarådets kommissarie för mänskliga rättigheter

Vid sidan av de nämnda besöken av Europarådets tortyrkommitté hade Sverige i april 2004 också besök av Europarådets särskilda kommissarie för mänskliga rättigheter. I en efterföljande rapport redogjorde kommissarien för sina iakttagelser angående behandlingen av häktade och användandet av restriktioner.⁷¹ Kommissarien hade, liksom tortyrkommittén, fått information från Justitiedepartementet om att det relativt frekventa användandet av restriktioner beror på att det i Sverige ställs höga krav för att frihetsberöva någon och att man ansåg att tidigare undersökningar gav stöd för påståendet att många av de häktade inte skulle ha häktats över huvud taget om det inte förelegat kollusionsfara (och följaktligen skäl att använda restriktioner).

Detta kunde enligt kommissarien delvis förklara problemet, men inte rättfärdiga ett till synes nästan automatiskt användande av restriktioner. Han fann det svårt att undgå slutsatsen att restriktioner som borde användas i undantagsfall i praktiken används nästan regelmässigt. Kommissarien rekommenderade därför att Sverige vidtar ytterligare åtgärder för att garantera att restriktioner endast används när det är absolut nödvändigt, såväl i fråga hur ofta de används som hur strängt de utformas.

---

⁷¹ "Report by Mr Alvaro Gil-Robles, Commissioner for Human Rights, on his visit to Sweden 21–23 april 2004", CommDH(2004)13 [punkterna 3–7 avseende besök vid Häktet Kronoberg]

6.4 Vår utvärdering av reformen år 1999

Vår bedömning: Häktesreformen år 1999 – som bl.a. innebar att åklagaren uttryckligen blev skyldig att för tingsrätten ange grunderna för ett yrkande om tillstånd till restriktioner och att häktade fick rätt att begära tingsrättens prövning av åklagarens beslut om enskilda restriktioner – har inte haft någon påtaglig effekt på andelen häktade som åläggs restriktioner.

För att kunna utvärdera effekterna av den reform med överprövning av restriktionsbeslut och förtydliganden av rättegångsbalken som infördes år 1999 har vi gått igenom den statistik som framställs inom Kriminalvården, gjort ett antal studiebesök på häkten samt gjort en enkätförfrågan till landets samtliga häkten, till tio tingsrätter och till tio åklagarkammare.⁷²

Någon säker statistik som visar under hur lång tid häktade är påförda restriktioner finns inte tillgänglig centralt hos Kriminalvården. Det har inte heller varit praktiskt möjligt att få fram sådana statistiska uppgifter från de enskilda häktena. Den information vi tagit del av tyder dock på att det stora flertalet häktade har restriktioner under relativt kort tid, från någon vecka till några månader. Ett fåtal kan ha restriktioner i mer än sex månader och i yttersta undantagsfall i ett år eller mer.

Vad vi däremot mer säkert kan konstatera är att ingen påtaglig förändring har skett under de senaste åren när det gäller hur stor andel av de häktade som har restriktioner. Ett ungefärligt genomsnitt beräknat på situationen i samtliga häkten ger, enligt såväl vår enkät som Kriminalvårdens statistik för hela år 2004,⁷³ vid handen att i genomsnitt ca 40 procent av de häktade i Sverige har restriktioner. Vid de större häktena – Kronoberg, Göteborg, Huddinge och Malmö – hade vid tidpunkten för vår enkät 54, 56, 26 respektive 35 procent av de häktade restriktioner. Motsvarande siffror beräknat som genomsnitt för år 2004 var 42, 56, 44 respektive 51 procent.⁷⁴ Förhållandena var generellt sett inte påfallande annorlunda vid de mindre häktena. Ett undantag var Umeå där endast 9 procent (2 av 23 häktade) hade restriktioner vid tiden för vår

⁷² Tingsrätterna i Göteborg, Jönköping, Kalmar, Luleå, Malmö, Norrköping, Stockholm, Sundsvall, Umeå och Örebro samt åklagarkammarna i Göteborg (1:a), Jönköping, Kalmar, Malmö (1:a), Norrköping, Stockholm (City och Internationella), Sundsvall, Umeå och Örebro

⁷³ Vår enkät avsåg situationen på häktena den 1 juni 2005

⁷⁴ För år 2003 var motsvarande siffror för dessa fyra häkten 39, 56, 37 resp. 52 procent

enkät och i genomsnitt 28 procent under år 2004, vilket synes bekräfta vad även tortyrkommittén iakttagit vid besöket i Sverige år 2003 om att restriktioner är mindre vanligt förekommande i detta häkte. Vår undersökning ger också visst stöd för kommitténs iakttagelse att restriktioner skulle vara särskilt vanliga i Göteborg, i vart fall mer vanligt förekommande än vid de i storlek jämförbara häktena Kronoberg, Huddinge och Malmö.

Enligt vad vi erfarit är, som man kunde förvänta, andelen häktade med restriktioner bland dem som ännu inte blivit dömda i tingsrätt betydligt högre än bland häktade generellt, ungefär 65 procent mot ovan nämnda 40 procent.

I likhet med vad som visats i andra undersökningar förefaller i princip alla häktade med restriktioner ha inskränkningar i rätten att kommunicera med omvärlden genom gemensam vistelse med andra intagna, besök, telefon och brev, medan det är mycket ovanligt med restriktioner beträffande rätten till information genom teve, radio, tidningar och tidskrifter. Under vårt arbete har vi inte heller i övrigt erfarit någonting som tyder på att det har skett några påtagliga förändringar i fråga om restriktioner de senaste åren.

Det mesta tyder alltså på att restriktioner tillämpas i ungefär samma omfattning och form i dag som före år 1999. Om detta beror på att de aktuella lagändringarna sammantaget inte har haft någon dämpande effekt på användandet av restriktioner eller på att eventuella positiva effekter har uppvägs av att brottsligheten blivit svårare, med större behov av restriktioner som följd, kan man inte generellt uttala sig om. Däremot står det tämligen klart att användandet av restriktioner som ett instrument i åklagarnas brottsutredningar varierar inom landet. Att vissa åklagarkammare beslutar om restriktioner oftare än andra visar sig bl.a. genom att andelen häktade med restriktioner regelmässigt varierar avsevärt mellan olika häkten. Självfallet skiljer sig brottsligheten åt mellan olika delar av landet, men detta kan inte fullt ut förklara variationerna. Sannolikt förekommer det också, vilket har antytts vid våra häktesbesök, skillnader mellan hur enskilda åklagare inom en och samma åklagarkammare beslutar om restriktioner, utan att det till fullo kan förklaras av målets beskaffenhet.

När det gäller den i 17 § häkteslagen införda rättigheten för häktade att begära rättsens prövning av åklagarens beslut om enskilda restriktioner, kan vi slå fast att den eftersträvade effekten inte har uppnåtts. Det är vid samtliga tillfrågade tingsrätter ytterst sällsynt att ärenden anhängiggörs med stöd av bestämmelsen. Som

exempel kan nämnas att alla brottsmålsavdelningar vid Stockholms tingsrätt har uppgett att det under år 2004 inte förekom någon enda ansökan om prövning av enskilda restriktioner. Denna möjlighet används således nästan aldrig av de häktade. Orsaken till detta kan vi inte uttala oss om med någon säkerhet, men det är tydligt att införandet av bestämmelsen i fråga inte har lett till att domstolar i någon omfattning av betydelse överprövar åklagares beslut eller på annat sätt uttalar sig om behovet av enskilda restriktioner.

Vi kan också konstatera att bestämmelsen i 24 kap. 14 § rättegångsbalken, om att åklagare för tingsrätten måste ange de omständigheter som ligger till grund för en begäran om tillstånd till restriktioner, inte heller har haft den önskade effekten. Resultatet av vår enkät visar att åklagare och domare är överens om att detta krav inte har lett till att åklagare blivit mer restriktiva med att begära sådant tillstånd. Det finns också en gemensam uppfattning att åklagare i stort sett aldrig, eller i vart fall mycket sällan, motiverar en begäran om tillstånd till restriktioner särskilt. Tvärtom är de återopade skälen för restriktioner regelmässigt desamma som de skäl som återopas för att det föreligger kollusionsfara. Det är också ovanligt att åklagare för rätten uppger vilka former av enskilda restriktioner som det kan bli aktuellt att tillämpa beträffande den misstänkte.

Sammanfattningsvis är vår bedömning att reformen år 1999 inte har haft någon påtaglig inverkan på vare sig i vilken omfattning häktade åläggs restriktioner eller i vilken utsträckning frågor om enskilda restriktioner kommer under rättens prövning. Allt talar i stället för att situationen i praktiken är densamma i dag som den var före år 1999.

6.5 Behovet av förändrade regler

Vårt förslag: När åklagaren enligt 24 kap. 5 a § rättegångsbalken begär rättens prövning av om den häktades kontakter med omvärlden skall få inskränkas, skall åklagaren ange vilka enskilda restriktioner han eller hon vill meddela samt, i den mån det inte skulle vara till men för sakens utredning, skälen för dessa. Tingsrättens beslut skall omfatta vilka enskilda restriktioner som åklagaren får meddela och beslutet skall vara överklagbart.

Med detta förslag finns det inte anledning att i den nya häkteslagen införa någon motsvarighet till den nuvarande 17 § häkteslagen om rätt för häktade att begära tingsrättens prövning av åklagarens beslut om enskilda restriktioner.

Att det av utredningsskäl kan vara nödvändigt att den som är gripen, anhållen eller häktad som misstänkt för brott åläggs vissa restriktioner har inte ifrågasatts. Det har inte heller behovet av den typ av enskilda restriktioner som kan meddelas. Av skäl som redovisas under avsnitt 5.5 har vi emellertid föreslagit att permissionsförbud som restriktion skall utmönstras i den nya häkteslagen och i stället ersättas av ett generellt förbud mot att utan åklagarens tillstånd medge permission för den som har ålagts någon form av restriktion.

När det gäller gripna och anhållna kan vi inledningsvis konstatera att inget tyder på att det förekommer några egentliga problem beträffande åläggande av restriktioner. Detta beror främst på att det rör sig om korta tider. Det finns därför ingen anledning för oss att föreslå några förändringar i restriktionshänseende för dessa personkategorier. Det bör dock framhållas att ansvariga beslutsfattare alltid måste se till att den gripne eller anhållne omgående får tillfälle att själv underrätta sina anhöriga om frihetsberövandet eller att detta sker genom polisens försorg, utom i det fåtal fall då det skulle vara till skada för utredningen.

Däremot finns det skäl att överväga behovet av förändringar av gällande lagstiftning beträffande restriktioner för dem som är häktade. Det är allmänt omvittnat att den isolering från omvärlden som restriktioner medför är mycket påfrestande, särskilt naturligtvis om det rör sig om längre häktetider. Ett ansträngt personalläge har också medfört att häktespersonalens möjlighet att ägna sig åt dem som isoleras på detta sätt i nuläget är mycket begränsad. Att restriktioner rent allmänt används mycket restriktivt och inte tillgrips eller bibehålls slentrianmässigt framstår därför som synnerligen angeläget. Som framgår av avsnitt 6.4 förekommer det svår-förklarliga variationer mellan olika åklagarkammare när det gäller andelen häktade som åläggs restriktioner. Det är visserligen svårt att ha någon bestämd uppfattning om vad detta beror på, men det kan inte uteslutas att enskilda restriktioner i vissa fall tillgrips i onödan eller – vilket möjligen är vanligare – bibehålls längre än vad som är motiverat av utredningen.

Enligt vad vi har erfarit är det inte ovanligt att restriktioner hävs eller lättas upp genom att försvarare, häktespersonal eller personal vid rättspsykiatriska undersökningsenheter ingriper med en sådan begäran till åklagaren. Däremot utnyttjas ytterst sällan den nuvarande möjligheten för häktade att efter ansökan enligt 17 § häkteslagen få frågan om enskilda restriktioner prövade av tings-

rätten. Det kan enligt vår mening i viss mån vara förståeligt om en sådan ansökan uppfattas som utsiktslös, eftersom både åklagaren och domaren ofta är desamma som vid den första häktningförhandlingen och beslutet inte går att överklaga till hovrätten.

Mot den bakgrunden finns det anledning att återigen överväga det förslag som år 1996 lades fram i den inom Justitiedepartementet upprättade promemorian (se avsnitt 6.2.3). Förslaget innebar bl.a. att rättegångsbalkens regler om förfarandet med tillstånd till restriktioner ändras på så sätt att tingsrätten vid sin prövning av om åklagaren skall få tillstånd att meddela restriktioner också skall besluta om vilka restriktioner som omfattas av tillståndet.⁷⁵ Till skillnad från den ordning som gäller i dag med prövning endast efter ansökan enligt häkteslagen skulle en sådan förändring innebära att behovet av enskilda restriktioner regelmässigt blir föremål för prövning av tingsrätt varje gång domstolen fattar beslut om häktning eller omhäktning på grund av kollusionsfara. Detta skulle enligt vår mening vara ägnat att förhindra såväl att restriktioner åläggs slentrianmässigt som att det fattas beslut om andra enskilda restriktioner än sådana som framstår som nödvändiga.

Regeringens motivering till att inte genomföra förslaget var att det kunde leda till att ansvarsfördelningen mellan åklagare och domstol i fråga om restriktioner blev mindre tydlig.⁷⁶ Åklagaren ansågs ha de bästa förutsättningarna att fortlöpande bedöma behovet av restriktioner under förundersökningens gång och den gällande ordningen borde därför bestå. Regeringen var också tveksam till om förslaget skulle tillgodose den rekommendation om överprövning som Europarådets tortyrkommitté då hade lämnat.

Mot bakgrund av tortyrkommitténs uttalanden efter det senaste besöket och vår egen utvärdering av reformen år 1999, delar vi inte den bedömning som regeringen då gjorde. Även om det skulle krävas ett domstolstillstånd för varje enskild restriktion i stället för att som i dag domstolen enbart meddelar ett generellt tillstånd, är det fortfarande åklagaren som har initiativet och som kan agera i det enskilda fallet inom ramen för det medgivna tillståndet. Vi kan inte se någon risk för att åklagarens möjligheter att besluta om nödvändiga restriktioner på något relevant sätt skulle försämrats på grund av att tingsrätten vid en häktningförhandling skall ta ställning till vilket behov som kan finnas av enskilda restriktioner. Det finns inte skäl att tro att en domstol skulle vägra åklagaren att

⁷⁵ Ds 1996:46, s. 12 ff, 74 ff och 85 ff

⁷⁶ Prop. 1997/98:104, s. 35 ff och 65 ff

meddela nödvändiga restriktioner beträffande den häktades rätt att vistas tillsammans med andra intagna, ta emot besök, ringa eller ta emot telefonsamtal eller skicka eller ta emot brev. Däremot skulle åklagaren med en sådan ordning vara tvungen att vid varje domstolsförhandling närmare motivera för rätten varför det finns behov av enskilda restriktioner. Detta skulle ge rätten bättre möjligheter att bedöma behovet av restriktioner och minska risken för slentrianmässiga restriktionsbeslut från åklagarens sida. Sannolikt skulle det också minska risken för att häktade i onödan åläggs de i och för sig redan i dag ovanliga restriktionerna beträffande teve, radio, tidningar och tidskrifter. Att det ställs strängare krav på att enskilda restriktioner motiveras för att de skall få fortgå kan i vissa fall också vara ägnat att effektivisera brottsutredningen.

Det sagda innebär inte att åklagaren fråntas den rätt som han eller hon har i dag att även utan tillstånd från domstolen besluta om enskilda restriktioner om det på grund av senare inträffade omständigheter är nödvändigt. Ett sådant beslut bör emellertid, på motsvarande sätt som i dag gäller för ett generellt tillstånd, efterföljas av en begäran från åklagaren om rättens prövning av tillstånd till de enskilda restriktionerna.

En naturlig följd av en sådan ändring av rättegångsbalken som vi förordar är, till skillnad från vad som gäller i dag, att tingsrättens prövning av behovet av enskilda restriktioner kommer att kunna överklagas till hovrätt med stöd av bestämmelserna i 49 kap. 5 § rättegångsbalken på motsvarande sätt som ett generellt tillstånd nu kan överklagas. Detta anser vi borde vara ägnat att tillgodose också tortyrkommitténs önskemål.

En ändrad lagstiftning bör självfallet inte medföra ökad risk för att brottsutredningar försvåras, med förseningar eller ökade kostnader som följd. Den övervägande majoriteten åklagare som har besvarat vår enkät har emellertid uppgett att de inte anser att brottsutredningarna skulle försvåras om de var tvungna att redovisa vilka enskilda restriktioner som kan vara aktuella och motiveringarna för dessa. Vi kan inte heller se att ett sådant krav kan ha annat än marginella effekter på åklagarnas och domstolarnas arbetsbörda. Hur ingående motiveringarna behöver vara kan naturligtvis skilja sig åt från fall till fall. Vid utredningar av t.ex. misstanke om grov organiserad brottslighet torde behovet av omfattande restriktioner vara uppenbart och de enskilda restriktionsformerna behöver då mera sällan någon ingående motivering. I samband med utredningar om brott där det inte är lika vanligt med vissa former av enskilda restriktioner, kan

det däremot vara viktigt att ett eventuellt behov av just dessa restriktionsformer motiveras mer utförligt.

Sammanfattningsvis torde det knappast kunna anföras några vägande skäl mot att de enskilda restriktionerna tas upp och prövas vid häktesförhandlingar. Vad gäller åklagarens motivering för enskilda restriktioner kan det däremot inte uteslutas att det i vissa situationer skulle kunna vara till men för utredningen om åklagaren tvingades att mer utförligt redogöra för dessa. När så är fallet bör detta framgå av åklagarens redogörelse för kollusionsfaran. En ändring av 24 kap. 5 a § rättegångsbalken bör därför utformas så att åklagarens begäran om rättens tillstånd till restriktioner också skall omfatta vilka enskilda restriktioner som han eller hon vill meddela samt, om det inte skulle vara till men för utredningen, skälen för dessa.

Med den ändring av rättegångsbalkens regler som vi nu föreslår finns det ingen anledning att parallellt i en ny häkteslag ha kvar någon motsvarighet till bestämmelsen i 17 § häkteslagen om rätt för häktade att begära rättens prövning av åklagarens beslut om enskilda restriktioner.

7 Tvångsåtgärder mot häktade vid rättspsykiatrisk undersökning och psykiatrisk vård

Om en person som är häktad förs över till en sjukvårdsinrättning för rättspsykiatrisk vård eller till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet, är häkteslagen tillämplig endast i fråga om sådana restriktioner som beslutas av åklagare. I vårt uppdrag ingår att kartlägga behovet av tvångsåtgärder vid rättspsykiatriska undersökningsenheter och att göra en översyn av de regler som gäller för behandlingen av häktade som är intagna vid dessa enheter.¹ Sådana bestämmelser finns främst i lagarna (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård, LPT, och (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård, LRV. Vi skall därvid särskilt överväga om en ny häkteslag skall omfatta denna personkategori samt se över beslutsbefogenheterna vid undersökningsenheter.

7.1 Allmänt om rättspsykiatriska undersökningar

Den som har begått ett brott under påverkan av en allvarlig psykisk störning får enligt brottsbalken inte dömas till fängelse.² Lider personen av en allvarlig psykisk störning också vid tiden för domen, får rätten i stället förordna att han eller hon skall överlämnas till rättspsykiatrisk vård.³ Det krävs emellertid att det med hänsyn till personens psykiska tillstånd och personliga förhållanden i övrigt är påkallat att han eller hon är intagen på en sjukvårdsinrättning för psykiatrisk vård som är förenad med frihetsberövande och annat tvång. Denna möjlighet att förordna om rättspsykiatrisk vård har domstolen även om personen var frisk vid brottstillfället, under förutsättning att han eller hon lider av en allvarlig psykisk störning när rätten senare avgör målet. Om en person begår ett brott under

---

¹ Rättsmedicinalverket har begärt en översyn av reglerna om tvångsåtgärder vid rättspsykiatriska undersökningsenheter (se skrivelse med Regeringskansliets dnr Ju 2001/8690)

² S.k. fängelseförbud; 30 kap. 6 § BrB

³ 31 kap. 3 § BrB

påverkan av en allvarlig psykisk störning men är frisk när rätten avgör målet, får rätten däremot varken döma till fängelse eller förordna om överlämnande till rättspsykiatrisk vård.

Har det aktuella brottet begåtts under inflytande av en allvarlig psykisk störning får rätten besluta om särskild utskrivningsprövning enligt LRV, om det till följd av den psykiska störningen finns risk för att personen återfaller i allvarlig brottslighet. Att en person överlämnas till rättspsykiatrisk vård med särskild utskrivningsprövning innebär att vården kan upphöra först efter beslut av en förvaltningsdomstol, dvs. i första instans länsrätt.⁴

Innan rätten förordnar om rättspsykiatrisk vård för en person får den enligt lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning besluta att den misstänkte skall genomgå en sådan undersökning för att få underlag för bedömning av dels om det finns förutsättningar för överlämnande till rättspsykiatrisk vård, dels om den brottsliga gärningen kan ha begåtts under inflytande av en allvarlig psykisk störning.⁵ Om rätten överväger att förena den rättspsykiatriska vården med särskild utskrivningsprövning är en rättspsykiatrisk undersökning obligatorisk. Skall rätten överlämna en person till rättspsykiatrisk vård utan särskild utskrivningsprövning är det däremot tillräckligt att det finns ett särskilt läkarintyg enligt lagen (1991:2041) om särskild personutredning.

De rättspsykiatriska undersökningarna utförs vid undersökningsenheter som är antingen särskilda avdelningar hos Rättsmedicinalverket eller enheter hos sjukvårdshuvudmän som enligt avtal med staten har åtagit sig att svara för sådana undersökningar.⁶ I dag finns det fyra rättspsykiatriska undersökningsenheter, nämligen i Huddinge, Göteborg, Malmö och Umeå.⁷

Den som är häktad och som enligt rättsens beslut skall genomgå en rättspsykiatrisk undersökning, skall senast inom sju dagar från det att beslutet kom in till en undersökningsenhet föras över till denna.⁸ Undersökningen skall genomföras med största möjliga skyndsamhet och ett utlåtande över denna normalt ges in till rätten

---

⁴ 16 § LRV

⁵ 1 § LRU

⁶ 1 § förordningen (1991:1413) om rättspsykiatrisk undersökning

⁷ Rättsmedicinalverkets rättspsykiatriska avdelningar i Huddinge och i Hisings Backa samt Rättspsykiatriska utredningsenheten vid Malmö östra sjukhus och Rättspsykiatriska utredningsenheten vid Norrlands universitetssjukhus (se RMV:s föreskrifter, publicerade genom SOSFS 1999:19 [M])

⁸ 8 § LRU (efter beslut av kriminalvården kan en rättspsykiatrisk undersökning dock utföras i häktet, om det finns särskilda skäl för det)

inom fyra veckor från beslutet om undersökning.⁹ När undersökningen är avslutad skall en häktad, om han eller hon befinns vara i behov av psykiatrisk tvångsvård, föras över till en särskild sjukvårdsinrättning för rättspsykiatrisk vård.¹⁰ I andra fall skall han eller hon återföras till häktet.

Den som är häktad och befinns vara i behov av psykiatrisk tvångsvård under häktningstiden skall överföras till rättspsykiatrisk vård med stöd av reglerna i LRV, oavsett om han eller hon skall genomgå rättspsykiatrisk undersökning och oavsett om en tidigare förordnad undersökning har slutförts. Om den häktade genomgår rättspsykiatrisk undersökning när vårdbehovet uppstår, får tvångsvården ges på undersökningsenheten till dess undersökningen är slutförd.¹¹

7.2 Särskilt om tvångsåtgärder beträffande häktade som vistas på rättspsykiatriska undersökningsenheter eller vårdinrättningar

7.2.1 Häkteslagens tillämplighet

Före införandet av LRV var samtliga bestämmelser i häkteslagen i princip tillämpliga på personer som under häktningstiden genomgick rättspsykiatrisk undersökning eller som vårdades på en rättspsykiatrisk klinik. Det innebar att häktade som var intagna på en sådan klinik, och som omfattades av den lagstiftning som gällde för dessa, också kunde underkastas tvångsåtgärder enligt häkteslagen.¹²

I samband med den psykiatriska vårdreformen som genomfördes år 1992 ändrades emellertid reglerna för användandet av tvångsåtgärder enligt häkteslagen. När en person har förts över till en sjukvårdsinrättning för rättspsykiatrisk vård eller till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet, gäller numera föreskrifterna i häkteslagen *endast* i fråga om sådana restriktioner som beslutas av åklagare.¹³ Andra tvångsåtgärder som regleras i häkteslagen och som kan bli aktuella av främst säkerhetsskäl kan därför inte med stöd av den lagen användas när det gäller en häktad person som

⁹ 6 § LRU (rätten får medge anstånd om det finns synnerliga skäl)

¹⁰ 8 § LRU (jfr 6 § LRV om på vilka sjukvårdsinrättningar rättspsykiatrisk vård kan ges)

¹¹ 6 § LRV

¹² Lagen (1966:301) om rättspsykiatrisk undersökning i brottmål samt, fr.o.m. år 1982, lagen (1966:293) om beredande av sluten psykiatrisk vård i vissa fall [jfr även prop. 1975/76:90, s. 58 samt ändringen av 19 § häkteslagen genom SFS 1982:783]

¹³ 16 och 26 §§ häkteslagen

undersöks eller vårdas inom rättspsykiatri.¹⁴ I stället anges uttryckligen i häkteslagen att det är de allmänna bestämmelserna om tvångsåtgärder i LPT och de särskilda bestämmelserna om kriminalvårdens befogenheter i LRV som skall tillämpas när häktade har förts över till en rättspsykiatrisk sjukvårdsinrättning för att genomgå antingen rättspsykiatrisk undersökning eller frivillig psykiatrisk vård.¹⁵ Detta gäller i princip alla som omfattas av häkteslagen och således inte endast dem som är misstänkta för brott.

När en häktad person genomgår rättspsykiatrisk vård, dvs. tvångsvård, gäller däremot LRV genomgående och inte endast i fråga om de bestämmelser om tvångsåtgärder i LPT och LRV som häkteslagen hänvisar till.¹⁶ Den huvudsakliga skillnaden är att vid rättspsykiatrisk vård får tvång användas även för medicinska vård- och behandlingssyften. På samma sätt gäller LPT för dem som vårdas enligt den lagen. Bland intagna på häkte torde vård enligt LPT i realiteten endast komma i fråga beträffande förvarstagna enligt utlänningslagstiftningen.

Regeringen uttalade med anledning av vårdreformen att det är angeläget att möjligheterna att tillgodose ordnings- och säkerhets-synpunkter vid behandlingen av häktade inte försämras när de förs över till en sjukvårdsinrättning för att genomgå psykiatrisk tvångsvård.¹⁷ Samtidigt ansågs det angeläget att tillämpningen av tvångsåtgärder gentemot häktade inte på något påtagligt sätt skiljer sig från vad som gäller för andra patienter. De befogenheter att vidta tvångsåtgärder mot en patient som föreslogs i den nya lagen om psykiatrisk tvångsvård, borde enligt regeringen vara fullt tillräckliga i förhållande till de i vissa avseenden mer vidsträckta befogenheterna enligt häkteslagen. Mot den bakgrunden föreslog regeringen att häktade som är föremål för psykiatrisk tvångsvård (rättspsykiatrisk vård) skall behandlas på samma sätt som andra patienter när det gäller användandet av tvångsmedel, dvs. att häkteslagen inte skall vara tillämplig. Undantag gjordes dock för bestämmelserna om åklagarrestriktioner, som alltså även i fortsättningen skulle kunna tillämpas oavsett var en häktad person förvaras.

För att regleringen skulle bli enhetlig och enkel föreslog regeringen att de regler om tvångsåtgärder och restriktioner som skall

¹⁴ Om kriminalvården beslutar att en rättspsykiatrisk undersökning skall utföras i häktet, är dock häkteslagens bestämmelser om bl.a. tvångsåtgärder tillämpliga (jfr 8 § LRU)

¹⁵ 26 § häkteslagen, 18–24 §§ LPT och 8 § andra stycket LRV (se även prop. 1990/91:58, s. 294 f)

¹⁶ 1 och 4 §§ LRV samt 4 § häkteslagen

¹⁷ Prop. 1990/91:58, s. 218

gälla för häktade som genomgår rättspsykiatrisk vård, också skall omfatta häktade som genomgår rättspsykiatrisk undersökning eller som får psykiatrisk vård i frivilliga former inom rättspsykiatrin.¹⁸

7.2.2 Tvångsåtgärder av ordnings- eller säkerhetsskäl enligt lagstiftningen om psykiatrisk tvångsvård

För all psykiatrisk vård gäller de generella föreskrifterna i hälso- och sjukvårdslagen (1982:763), men om den psykiatriska vården är förenad med frihetsberövande och annat tvång gäller dessutom kompletterande föreskrifter i lagarna om psykiatrisk tvångsvård och rättspsykiatrisk vård.

Lagen om psykiatrisk tvångsvård (LPT) är tillämplig om en patient lider av en allvarlig psykisk störning och på grund av sitt psykiska tillstånd eller personliga förhållanden i övrigt har ett oundgängligt behov av psykiatrisk vård på en sjukvårdsinrättning för dygnetruntvård.¹⁹ En grundläggande förutsättning är dock att patienten inte samtycker till vården eller att det på grund av hans eller hennes psykiska tillstånd finns grundad anledning att anta att vården inte kan ges med samtycke. Syftet med tvångsvården är att patienten skall bli i stånd att frivilligt medverka till erforderlig vård och för att detta skall kunna uppnås tillåter lagen användandet av tvångsåtgärder. I detta syfte får t.ex. tvångsmedicinering användas.

Andra åtgärder kan vara motiverade av ordnings- eller säkerhetsskäl.²⁰ För det första får vårdpersonalen använda sig av det tvång som är nödvändigt för att en patient skall hindras att lämna vårdinrättningens område eller som behövs för att upprätthålla ordningen på vårdinrättningen eller för att tillgodose säkerheten i vården.²¹ För det andra får chefsöverläkaren besluta om vissa särskilda tvångsåtgärder. Om det finns en uppenbar risk för att en patient skadar sig själv eller andra får således chefsöverläkaren besluta att han eller hon kortvarigt skall spännas fast med bälte eller liknande anordning (bältesläggning).²² En patient får också efter beslut av chefsöverläkaren hållas avskild från andra patienter under normalt åtta och högst sexton timmar, om det är nödvändigt på grund av att han eller hon genom aggressivt eller störande

¹⁸ A.prop. s. 337 f och 520 f

¹⁹ 3 § LPT

²⁰ 2 och 18–24 §§ LPT

²¹ 18 § LPT

²² 19 § LPT (en patient får hållas fastspänd under längre tid om det finns synnerliga skäl)

beteende allvarligt försvårar vården av de andra patienterna.²³ För att kontrollera att en patient inte innehar eller får tillgång till otillåtna föremål eller egendom som är förbjuden, får chefsöverläkaren även besluta att annat än skriftliga försändelser till en patient skall undersökas och – om det är nödvändigt – att en patient skall kroppsvisiteras eller ytligt kroppsbesiktigas.²⁴ Påträffas sådan otillåten egendom eller förbjudna föremål får dessa omhändertas.

Lagen om rättspsykiatrisk vård (LRV) gäller vid tvångsvård av den som enligt domstols dom skall ges rättspsykiatrisk vård, den som är anhållen eller häktad som misstänkt för brott eller intagen på en enhet för rättspsykiatrisk undersökning eller den som är intagen i eller skall förpassas till kriminalvårdsanstalt eller särskilt ungdomshem.²⁵ Vården skall ges på särskilda sjukvårdsinrättningar som drivs av ett landsting och för andra än dem som dömts till rättspsykiatrisk vård, bl.a. häktade, beslutar regeringen om vid vilka inrättningar vård får ges.²⁶ Regeringen har emellertid nyligen föreslagit att all rättspsykiatrisk vård i fortsättningen skall ges på landstingsdrivna sjukvårdsinrättningar utan krav på särskilt godkännande av regeringen, men med ett utvidgat tillsynsansvar för Socialstyrelsen beträffande bl.a. säkerhetsfrågor.²⁷ Den som genomgår rättspsykiatrisk undersökning får också vårdas på undersökningsenheten. För den som inte är dömd till rättspsykiatrisk vård uppställs i huvudsak samma kriterier för att LRV skall vara tillämplig som för tvångsvård enligt LPT (se ovan). Den som är intagen i häkte och tillhör någon av de i LRV angivna kategorierna omfattas alltså vid psykiatrisk tvångsvård alltid av den lagen medan andra, dvs. förvarstagna enligt utlänningslagen, omfattas av LPT. För häktade som vårdas frivilligt inom psykiatrin eller som genomgår rättspsykiatrisk undersökning utan att samtidigt få psykiatrisk tvångsvård, är varken LPT eller LRV direkt tillämpliga.

---

²³ 20 § LPT (om det finns synnerliga skäl får ett beslut om avskiljande avse en bestämd tid som överstiger åtta timmar)

²⁴ 21–23 §§ LPT (en patient får inte inneha narkotika, droger, alkohol, dopningsmedel, injektionssprutor, kanyler eller andra föremål som är särskilt ägnade att användas för missbruk och inte heller annan egendom som kan skada honom eller henne själv eller någon annan eller som kan vara till men för vården eller ordningen på vårdinrättningen)

²⁵ 1 § LRV (definitionen på *rättspsykiatrisk vård* är psykiatrisk tvångsvård i andra fall än som avses i LPT, dvs. tvångsvård enligt LRV)

²⁶ 6 § LRV

²⁷ Se prop. 2005/06:63 (ändringen föreslås träda i kraft den 1 juli 2006)

I fråga om tvångsåtgärder hänvisas i LRV till bestämmelserna om sådana åtgärder i LPT.²⁸ Som framgår av avsnitt 7.2.1 anges på motsvarande sätt i häkteslagen att det är de allmänna bestämmelserna om tvångsåtgärder i LPT som skall tillämpas också när häktade har förts över antingen till en undersökningsenhet för att genomgå rättspsykiatrisk undersökning eller till en sjukvårdsinrättning som har regeringens tillstånd att vårda häktade för att genomgå frivillig psykiatrisk vård.²⁹ Det gäller samtliga kategorier som omfattas av häkteslagen, således även andra än dem som är misstänkta eller dömda för brott. Genom denna koppling mellan häkteslagen och de båda lagarna om psykiatrisk tvångsvård, är de ovan redovisade bestämmelserna om tvångsåtgärder enligt LPT tillämpliga på alla intagna enligt häkteslagen som genomgår rättspsykiatrisk undersökning eller som erhåller psykiatrisk vård – frivilligt eller med tvång – på en rättspsykiatrisk undersökningsenhet eller en särskild vårdinrättning.

För samtliga gäller också att Kriminalvården, om det är påkallat från ordnings- eller säkerhetssynpunkt, får besluta om särskilda inskränkningar i rätten att ta emot eller skicka försändelser, att ta emot besök eller att tala i telefon med utomstående.³⁰ På samma sätt som enligt häkteslagen skall dock brev från den häktade till svenska myndigheter, till vissa internationella organ eller till den offentlige försvararen vidarebefordras utan föregående granskning.

Enligt lagen (1996:981) om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård, som gäller bl.a. vid vård enligt LPT och LRV, får huvudmannen för sjukvårdsinrättningen i särskilda fall besluta om inskränkningar i besöksrätten, antingen generellt eller beträffande besök av en viss eller vissa personer. En förutsättning är att det anses nödvändigt med hänsyn till vårdens bedrivande, risken för överförande av smitta eller skyddet av enskilda vårdtagares personliga integritet. Detta gäller dock inte om Kriminalvården beslutat särskilt om inskränkningar med stöd av LRV.³¹

De tillåtna tvångsåtgärderna för häktade som vistas på en undersökningsenhet eller en sjukvårdsinrättning för rättspsykiatrisk vård är i vissa hänseenden begränsade i förhållande till vad som gäller enligt häkteslagen, vilket har uppmärksammats som ett problem huvudsakligen på de rättspsykiatriska undersöknings-

---

²⁸ 8 § första stycket LRV

²⁹ 26 § häkteslagen

³⁰ 8 § andra stycket LRV och 26 § häkteslagen

³¹ 3 och 4 §§ lagen (1996:981) om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård samt 8 § LRV

enheterna. Tvångsåtgärder av *ordnings- eller säkerhetsskäl* i form av tagande av blod-, urin- eller utandningsprov, användande av handfängsel vid transport eller annan vistelse utanför förvaringslokalen samt möjlighet till kontroll av besökare kan inte ske på dessa enheter. Däremot kan t.ex. provtagning ske med tvång i medicinskt syfte, om den häktade är föremål för psykiatrisk tvångsvård.

7.2.3 Beslutsbefogenheter avseende tvångsåtgärder på rättspsykiatriska undersöknings- och vårdenheter

Beslutsbefogenheterna så vitt avser tvångsåtgärder på grund av ordnings- eller säkerhetsskäl på de rättspsykiatriska undersökningsenheterna och de särskilda vårdinrättningar som tar emot häktade är i huvudsak fördelade mellan åklagaren, Kriminalvården och chefsöverläkaren. I vissa fall har också vårdpersonalen rätt att besluta om användande av tvång.

Åklagaren beslutar enligt de särskilda reglerna om restriktioner i häkteslagen ensam om inskränkningar i kontakterna med omvärlden för de intagna på undersöknings- och vårdenheter som är häktade på grund av misstanke om brott, när det finns risk för att bevis annars undanröjs eller att en brottsutredning på annat sätt försvåras (se om detta i kapitel 6).³²

I vissa fall har *Kriminalvården* uttryckligen behörighet att för intagna på rättspsykiatriska undersöknings- eller vårdenheter fatta beslut om särskilda inskränkningar i rätten att ta emot eller skicka försändelser, ta emot besök och samtala i telefon med utomstående.³³ Det gäller i särskilda fall beträffande den som är anhållen eller häktad eller som är intagen i eller skall förpassas till kriminalvårdsanstalt, när det krävs av ordnings- eller säkerhetsskäl. Kriminalvården får även besluta om tillfällig permission för besök av en sjuk närstående eller liknande.³⁴

För övriga tvångsåtgärder som kan vidtas på de rättspsykiatriska undersökningsenheterna ansvarar och beslutar *chefsöverläkaren*. Det gäller åtgärder som bältesläggning, avskildhet, granskning av försändelser samt kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning.³⁵ Chefsöverläkaren kan delegera denna beslutsbefogenhet till en erfaren läkare med specialistkompetens eller, om det finns särskilda

³² 16 och 26 §§ häkteslagen

³³ 8 § andra stycket LRV och 26 § häkteslagen

³⁴ 11 b § LRV

³⁵ 19, 20, 22 och 23 §§ LPT och 26 § häkteslagen

skäl för det, till någon annan läkare vid sjukvårdsinrättningen.³⁶ Sådan delegation görs regelmässigt på undersöknings- och vård-enheterna.

Slutligen får *vårdpersonalen* vid de rättspsykiatriska undersöknings- och vård-enheterna på egen hand besluta om användande av tvång som är nödvändigt för att en patient skall hindras att lämna undersökningsenhetens område eller som behövs för att upprätthålla ordningen på enheten eller för att tillgodose säkerheten vid undersökningen.³⁷

Före den psykiatriska vårdreform som genomfördes år 1992 var såväl de materiella reglerna som behörighetsreglerna beträffande användandet av tvångsåtgärder vid undersökningsenheter annorlunda utformade (jfr avsnitt 7.2.1). Häkteslagen var då direkt tillämplig på personer som var föremål för rättspsykiatrisk undersökning och enligt häktesförordningen var det chefen för en rättspsykiatrisk klinik som hade att fatta beslut om andra tvångsåtgärder än sådana som skulle fattas av åklagare.

De nuvarande reglerna har gett upphov till vissa tolknings-svårigheter.³⁸ Justitieombudsmannen har emellertid i ett ärende om tvångsåtgärder på en rättspsykiatrisk undersökningsenhet uttalat att det endast är chefsöverläkaren – eller den läkare som han eller hon har delegerat beslutanderätten till – som får fatta beslut om särskilda tvångsåtgärder av ordnings- eller säkerhetsskäl, om det inte av den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningen uttryckligen framgår att det är Kriminalvården som skall fatta sådana beslut.³⁹ Någon möjlighet för chefsöverläkaren eller Kriminalvården att delegera beslutanderätten till andra personer, t.ex. verksamhetschefen eller andra tjänsteman vid en undersökningsenhet, finns således inte.

---

³⁶ 39 § LPT och 23 § LRV (möjlighet att delegera till någon annan än en erfaren läkare med specialistkompetens saknas beträffande beslut om fastspännande under längre tid och beslut om avskiljande under en bestämd tid som överstiger åtta timmar)

³⁷ 18 § LPT och 26 § häkteslagen (i LPT talas egentligen om "vårdinrättningen" och "vården" i stället för "undersökningsenheten" och "undersökningen")

³⁸ Se RMV:s skrivelse till Justitiedepartementet, dnr Ju2001/8690

³⁹ JO-beslut 2003-02-05, dnr 278-2001 (jfr prop. 1990/91:58, s. 520 f)

7.3 Den nuvarande situationen vid de rättspsykiatriska undersökningsenheterna och vårdinrättningarna

Det regelverk som infördes år 1992 har gett upphov till vissa tillämpningssvårigheter vid främst de rättspsykiatriska undersökningsenheterna. Rättsmedicinalverket har i en skrivelse till Justitiedepartementet i december 2001 anfört att den gällande lagstiftningen inte tillgodoser det behov av tvångsåtgärder som kan uppstå i vissa situationer, nämligen beträffande möjligheterna att ta blod-, urin- eller utandningsprov vid misstanke om drogpåverkan, att kontrollera besökande samt att använda sig av bevakning i form av handfängsel vid transporter. Verket anser också att de särskilda beslutsbefogenheter som enligt 8 § andra stycket LRV tillkommer Kriminalvården bör kunna överföras eller delegeras till en undersökningsenhet. Detsamma gäller tillstånd enligt 11 b § LRV för en intagen att tillfälligt vistas utanför undersökningsenheten. Rättsmedicinalverket har därför hemställt om en översyn av de bestämmelser som gäller beträffande häktade som är intagna vid de rättspsykiatriska undersökningsenheterna. Man har i skrivelsen bl.a. framhållit att den nuvarande lagstiftningen beträffande dessa är snårig och bitvis svårtolkad samt att det kan ifrågasättas om inte bestämmelserna borde samlas i en och samma lag.

Vi har mot denna bakgrund dels gjort en enkät som tillställts de rättspsykiatriska undersökningsenheterna i Huddinge, Göteborg (Hisings Backa), Malmö och Umeå, dels gjort studiebesök på enheterna i Huddinge, Göteborg och Umeå.

Från enheternas sida har det bl.a. framförts att reglerna om tvångsåtgärder och om behörigheten att fatta beslut är oklara och bör ses över; exempelvis kan det vid anlitan av vikarier, och i vissa fall i journalsammanhang, uppkomma missförstånd genom att man i journalen antecknar "LPT" trots att rör sig om frivillig vård för vilken endast vissa bestämmelser i LPT gäller. Det kan då finnas risk för att tvångsmedicinering felaktigt vidtas beträffande personer som inte tvångsvårdas.

Vad gäller behovet av ytterligare tvångsåtgärder har två enheter funnit att det finns behov av samtliga de åtgärder som nämns i Rättsmedicinalverkets skrivelse. En enhet ansåg att man behöver ytterligare möjligheter till drogkontroll och kontroll av besökande, medan en annan enhet inte ansåg att det fanns några påtagliga behov av tvångsåtgärder utöver de möjligheter man redan har. En allmän uppfattning är dock att beslutsfunktionerna bör ses över

och att tvångsåtgärder som inte är medicinskt motiverade inte ytterst skall vara ett läkaransvar.

Antalet häktade som är föremål för rättspsykiatrisk undersökning har de senaste åren legat omkring 500 per år, med ett lägsta antal om 452 år 2001 och ett högsta om 539 år 2002. Av dessa brukar omkring 10 procent överföras från frivillig vård till rättspsykiatrisk vård under undersökningstiden. Många av de övriga vårdas av och till i frivilliga former under denna tid, men det finns också de som inte alls eller i mycket liten utsträckning har behov av vård under vistelsen på en undersökningsenhet.

Ett varierande antal intagna överförs från häktena till de särskilda rättspsykiatriska sjukvårdsinrättningarna för psykiatrisk tvångsvård eller för psykiatrisk vård i frivilliga former utan att vara föremål för rättspsykiatrisk undersökning och blir då underkastade bestämmelserna om tvångsåtgärder av ordnings- och säkerhetsskäl i LPT. De som tagits i förvar enligt utlänningslagstiftningen kan – när de inte av säkerhetsskäl förs över till rättspsykiatriska enheter – komma att vårdas inom den vanliga psykiatriska landstingsvården, ibland med bevakning av häktespersonal. I de fallen gäller häkteslagens bestämmelser om bl.a. tvångsåtgärder, oavsett om det är fråga om frivillig vård eller tvångsvård. Någon enstaka gång kan det också förekomma att en häktad som är misstänkt för brott placeras för frivillig vård inom den vanliga psykiatriska landstingsvården och då gäller häkteslagen i sin helhet.

Enligt vad vi erfarit medför den gällande ordningen att det uppstår tveksamheter om hur den i flera avseenden snåriga lagstiftningen skall tillämpas. Det finns också ett tydligt missnöje med att läkare utan medicinsk grund för det skall fatta beslut om tvångsåtgärder av ordnings- eller säkerhetsskäl beträffande de intagna som inte tvångsvårdas.

På häktena upplever man det som om de intagna i allt större utsträckning än tidigare har psykiska problem och att åtskilliga av dem är i behov av vård under vistelsen på häkte, inte minst som en följd av missbruk. Av säkerhetsskäl, eller på grund av platsbrist inom sjukvården, är man ibland tvungen att på häktet vårda personer som egentligen skulle behöva psykiatrisk vård på sjukhus.

7.4 Behovet av förändrade regler

Vårt förslag: För den som är inskriven i häkte och som överförs till psykiatrisk tvångsvård skall lagstiftningen om sådan tvångsvård (LPT och LRV) vara tillämplig i sin helhet. Därutöver skall häkteslagen vara tillämplig beträffande åklagarrestriktioner och vissa närmare angivna tvångsåtgärder.

För den som överförs till frivillig psykiatrisk vård eller till rättspsykiatrisk undersökning utan att vara föremål för tvångsvård skall häkteslagen gälla i sin helhet. Den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningen skall inte vara tillämplig i dessa fall.

Beslut om särskilda tvångsåtgärder enligt häkteslagen skall beträffande den som vistas på en rättspsykiatrisk undersöknings- eller vårdenhet fattas av huvudmannen för verksamheten. När frivillig psykiatrisk vård eller tvångsvård enligt LPT ges på någon annan sjukvårdsinrättning skall sådana beslut fattas av Kriminalvården.

Behovet av förändringar avser främst häktade som genomgår rättspsykiatrisk undersökning utan att vara föremål för tvångsvård. Det har aldrig satts i fråga att det måste vara tillåtet att använda sig av tvångsåtgärder även gentemot dessa eller gentemot dem som överförs till frivillig vård. Till skillnad mot vad man utgick ifrån vid införandet av LPT och LRV år 1992, anser emellertid Rättsmedicinalverket och de dit hörande undersökningsenheterna däremot att de möjligheter till tvångsåtgärder som vårdlagarna i dag ger inte är tillräckliga. Vad som framförts i verkets skrivelse (se avsnitt 7.3) samt vad vi erfarit genom vår enkätundersökning och vid besök på häkten och undersökningsenheter, visar också tydligt att det finns ett behov av att se över gällande regler för tvångsanvändningen.

Utgångspunkten måste vara att man inte skall tillämpa mer tvång inom sjukvården än vad som är absolut nödvändigt, men att detta tvång måste vara tillräckligt för att skydda patienten samt garantera ordning och säkerhet. Om det sistnämnda inte är fallet kan man riskera både att rättspsykiatriska undersökningar måste utföras på häktena i en utsträckning som inte är önskvärd och att man där också måste vårda intagna som skulle ha behov av sjukhusvård. Erfarenhetsmässigt rör det sig ofta om ett tungt kriminellt belastat och inte sällan också våldsbenäget klientel.

Rättsmedicinalverkets ansvarsområde omfattar endast dem som genomgår rättspsykiatrisk undersökning, och det tycks huvudsakligen

vara dessa som har vållat problem. Vårt uppdrag avser emellertid en översyn av hela häkteslagen och eftersom problemen med den lagstiftning som rör häktades behandling inom psykiatrin uppenbarligen inte är begränsade till undersökningsfallen, omfattar våra överväganden samtliga de situationer som berör intagna i häkteslagens mening. Vi noterar också att de regler som gäller vid överförande till psykiatrisk vård väsentligen är desamma för dem som vistas i kriminalvårdsanstalt som för häktesintagna. Att föreslå ändringar beträffande andra fall än de som omfattas av häkteslagen ligger emellertid utanför vårt uppdrag.

De personer som är av intresse för utredningen kan delas in i *fem kategorier*, nämligen intagna i häkteslagens mening som överförs

1. för rättspsykiatrisk undersökning och rättspsykiatrisk vård,
2. för rättspsykiatrisk vård utan att vara föremål för rättspsykiatrisk undersökning,
3. för rättspsykiatrisk undersökning utan att vara föremål för rättspsykiatrisk vård,
4. för psykiatrisk tvångsvård enligt LPT (förvarstagna enligt utlänningslagstiftningen),
5. för frivillig psykiatrisk vård utan att vara föremål för rättspsykiatrisk undersökning.

De frågor som vi har att ta ställning till är i vilken mån det är befogat att utöka möjligheterna till tvångsåtgärder för häktade m.fl. som överförts till rättspsykiatriska undersöknings- eller vårdenheter och på vilket sätt detta i så fall skall ske, vilka regler som skall gälla för tvångsåtgärder beträffande häktesintagna vid frivillig vård och tvångsvård inom den reguljära psykiatriska sjukvården, hur en eventuell ny lagstiftning skall utformas samt vem som skall fatta beslut om tvångsåtgärder i olika situationer.

Tvångsåtgärder beträffande kategori 1 och 2

Intagna i häkteslagens mening som vårdas enligt LRV kan underkastas allt behövt tvång, inklusive medicinering, som innefattas i de psykiatriska tvångslagarna, oavsett om de är undersökningsfall eller inte. De kan också åläggas åklagarrestriktioner enligt häkteslagen. Trots att de särskilda enheter där de placeras är omgärdade av en hög grad av säkerhet, uppstår det ibland situationer

då ytterligare åtgärder för att garantera ordningen och säkerheten krävs.

Det gäller främst transporter som inte utförs med hjälp av polis, främst till andra sjukvårdsinrättningar för undersökningar av somatisk karaktär eller till tandläkarmottagningar. Beläggande med handfängsel är enligt vår mening i dag inte tillåtet enligt någon av bestämmelserna om tvångsåtgärder i LPT – som också är tillämpliga beträffande patienter som vårdas enligt LRV – även om det enligt vad vi erfarit förekommer att de ges en sådan extensiv tolkning. Med tanke på att det inte sällan rör sig om rymningsbenägna personer finns det uppenbarligen ett behov av att kunna tillgripa handfängsel. Mot den bakgrunden anser vi att det finns goda skäl att tillåta att rättspsykiatriska undersöknings- och vårdenheter använder sig av handfängsel vid transport av personer som tvångsvårdas enligt LRV.

Några större problem med lagligheten att företa drogkontroller beträffande denna kategori av patienter tycks i och för inte finnas. Enligt vad vi erfarit uppkommer det emellertid situationer när personalen på undersöknings- och vårdenheterna skulle behöva göra en drogkontroll beträffande en viss intagen utan att det är direkt medicinskt motiverat, t.ex. för att klarlägga om droger har förts in på avdelningen. Vi delar därför Rättsmedicinalverkets uppfattning att det behövs bestämmelser om drogkontroll av intagna även när det saknas medicinska skäl för det.

Från de rättspsykiatriska undersökningsenheterna har det också framförts önskemål om att det borde vara möjligt att förbjuda olämpliga telefonsamtal och andra kontakter med utomstående. Sådana åtgärder kan ibland tillgodoses genom åklagares restriktioner, men en begränsning är att detta endast får ske av utredningsskäl. Besöksrätten kan i vissa fall därutöver, enligt lagen om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård, begränsas efter beslut av huvudmannen för verksamheten där den tvångsvårdade vistas. Inskränkningar i övrigt kan enligt gällande lagstiftning endast ske genom särskilt ingripande av Kriminalvården enligt LRV, något som enligt Rättsmedicinalverket förekommer ytterst sällan. En orsak till detta kan vara att formella kontakter måste tas med Kriminalvården från den aktuella enhetens sida även i brådskande fall, vilket det vanligtvis gäller.

Möjligheten att förbjuda besök är enligt vår mening tillgodosedd i gällande lagstiftning.

Problem beträffande telefonsamtal och liknande kommunikation med omvärlden, särskilt innehav och användande av mobiltelefoner, gäller inte endast häktade och andra frihetsberövade enligt häkteslagstiftningen. Det är ett generellt problem inom den psykiatriska tvångsvården. Denna fråga övervägs för närvarande inom Socialdepartementet och vi vill därför inte nu lämna något förslag i detta hänseende.⁴⁰

Ofta kan det vara motiverat av säkerhetsskäl och för att hindra insmuggling av narkotika eller andra otillåtna föremål, att rättspsykiatriska undersöknings- och vårdenheter genomför kontroller av besökande till de intagna på motsvarande sätt som man gör på häktena (jfr avsnitt 5.4.2 om sådan kontroll). Vi delar Rättsmedicinalverkets uppfattning att det behövs bestämmelser om kontroll av besökare. Detta kan ibland också vara till patientens fördel, såtillvida att ett besök som annars inte skulle tillåtas kan komma till stånd efter en kontroll av besökaren.

Tvångsåtgärder beträffande kategori 3

Vad gäller dem som är föremål för rättspsykiatrisk undersökning och som har överförts till en rättspsykiatrisk klinik eller vårdavdelning utan att vara föremål för tvångsvård, kan man enligt nuvarande lagstiftning tillämpa de i LPT angivna tvångsåtgärderna. Däremot är inte heller beträffande dessa någon av de i Rättsmedicinalverkets skrivelse efterlysta tvångsåtgärderna tillåten.

Nackdelen med det nuvarande systemet är, förutom att det är ägnat att skapa en viss förvirring, att man tillämpar regler om tvångsåtgärder som är avsedda för personer i behov av medicinsk tvångsvård på personer som inte ansetts ha behov av sådan vård och i vissa fall inte är i behov av någon vård alls. Vi kan inte finna att det skulle vara förenat med några nackdelar eller betänkligheter att låta denna kategori omfattas av häkteslagen i dess helhet. De av Rättsmedicinalverket efterlysta tvångsåtgärderna kommer därigenom att bli tillåtna. Med denna lösning försvinner behovet av att låta bestämmelserna i LPT om tvångsåtgärder av ordnings- eller säkerhetsskäl vara tillämpliga på det sätt som är fallet i dag.

---

⁴⁰ Promemoria 2005-02-11 av Utredningen om nationell psykiatrisamordning: Inskränkningar i patients rätt att använda elektronisk kommunikation samt av rätt att granska och kvarhålla brev eller andra försändelser från patient

Tvångsåtgärder beträffande kategori 4

De häktesintagna som vid behov av psykiatrisk tvångsvård inte omfattas av LRV, i realiteten så gott som uteslutande förvarstagna enligt utlänningslagstiftningen, vårdas i dag enligt LPT när de är i behov av psykiatrisk tvångsvård. Således gäller LPT i sin helhet för denna kategori. Om patienten inte är placerad på en sådan särskild rättspsykiatrisk sjukvårdsinrättning som har regeringens tillstånd att vårda häktade, gäller därutöver också häkteslagen fullt ut. Eftersom reguljära psykiatriska vårdenheter som regel inte har samma säkerhetsnivå, vare sig beträffande lokaler eller personal, som de särskilda rättspsykiatriska vårdenheterna, måste kriminalvårdspersonal ofta följa med och bevaka patienten. I en till riksdagen nyligen avgiven proposition föreslår emellertid regeringen att säkerheten i framtiden skall förbättras inom all psykiatrisk tvångsvård och att alla vårdinrättningar skall säkerhetsklassificeras, vilket skulle ge större möjlighet till differentiering utifrån säkerhetsbehovet.⁴¹

Motsvarande resonemang som förs ovan beträffande kategori 1 och 2 kan tillämpas när det gäller förvarstagna som tvångsvårdas inom psykiatrin. För dem som är intagna på rättspsykiatriska vårdinrättningar skulle det inte innebära någon annan förändring i förhållande till vad som gäller i nuläget än att de, liksom de som vårdas enligt LRV, skulle kunna beläggas med handfängsel vid transporter, underkastas drogkontroll och att besökare till dem får kontrolleras. Beträffande dem som tvångsvårdas på en annan inrättning, dvs. inom den reguljära psykiatrin, gäller i nuläget häkteslagen i sin helhet jämte LPT och därmed de utökade tvångsåtgärder som föreslås för dem som vårdas enligt LRV. Det kan visserligen framstå som mindre lämpligt att dessa patienter underkastas tvångsåtgärder, främst beläggande med handfängsel som inte gäller för andra patienter, men det är inte uteslutet att det kan uppstå ett sådant behov med hänsyn till eventuell rymningsbenägenhet. Det kan för övrigt ifrågasättas om en förvarstagen som inte företer någon rymningsbenägenhet över huvud taget bör vara inskriven i häkte, en fråga som har tagits upp i annat sammanhang och nu bereds inom Regeringskansliet.⁴²

---

⁴¹ Prop. 2005/06:63

⁴² Se promemoria 2005-11-01 till Justitiedepartementet: Lena Häll Eriksson, Översyn av vissa frågor som rör förvaringen av utlänningar

Tvångsåtgärder beträffande kategori 5

För dem som vårdas frivilligt inom den psykiatriska vården gäller i dag olika regler beroende på vid vilken inrättning patienten vårdas. Om vården sker på en rättspsykiatrisk vårdinrättning som enligt dagens regler har tillstånd att vårda häktade gäller samma regler som redovisas ovan för kategori 3, med den skillnaden att patienten kan återbördas till häktet om han eller hon inte vill underkasta sig de krav som uppställs (undantagsvis kan man i och för sig också utföra rättspsykiatriska undersökningar på häktet, men det anses i de flesta fall vara både opraktiskt och olämpligt). Inte heller i dessa fall är det lämpligt att man tillämpar regler om tvångsåtgärder som är avsedda för personer i behov av medicinsk tvångsvård på dem som inte ansetts ha behov av sådan vård. Också denna grupp bör därför omfattas av häkteslagen i dess helhet.

För dem som vårdas frivilligt inom den reguljära landstingsvården gäller redan i dag häkteslagen, men inte till någon del den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningen. Vid behov får bevakningspersonal från häktet se till att erforderliga säkerhetsregler iakttas. Enligt vår mening är det inte aktuellt med några förändringar i detta avseende, eftersom det för dessa personer inte kan bli tal om att utöva tvång med stöd av annan lagstiftning än häkteslagen.

Lagstiftningens utformning

Inledningsvis kan vi konstatera att det sammantagna regelverket rörande häktesintagna som är föremål för åtgärder inom psykiatrin i dag är mycket svårtillgängligt och att risken för misstag därför är stor. Frågan är då hur en ny lagstiftning skall utformas.

Att, såsom Rättsmedicinalverket varit inne på, tillskapa en särskild lag som gäller just häktade och andra frihetsberövade som omfattas av häkteslagen och som undergår psykiatrisk undersökning eller vård, förefaller mindre lämpligt i nuläget. En sådan lag borde rimligen också omfatta dem som är intagna i kriminalvårdsanstalt, något som faller utanför vårt uppdrag.

Vi har i det föregående kommit fram till att de som undersöks utan att vårdas och de som vårdas frivilligt skall vara underkastade häkteslagen i sin helhet. Vad gäller dem som vårdas med stöd av de psykiatriska tvångslagarna kan olika möjligheter övervägas för att åstadkomma de skärpningar som vi finner nödvändiga.

En tänkbar lösning vore att införa bestämmelser om utökade tvångsåtgärder i LRV och LPT för dem som vårdas enligt de lagarna. Att i lagar som reglerar medicinsk vård föra in bestämmelser som inte är motiverade från medicinska utgångspunkter är dock mindre tilltalande. Även om vissa regler i dessa lagar i dag har karaktären av ordnings- och säkerhetsregler, kan de i allmänhet motiveras utifrån medicinska synpunkter beträffande personer som tvångsvårdas.

Ett annat alternativ för att åstadkomma de förstärkningar av säkerhetsskyddet som är önskvärda, vore att låta häkteslagen i sin helhet omfatta även häktade och andra häktesintagna som undergår psykiatrisk tvångsvård. Detta ter sig emellertid av flera skäl mindre lämpligt. Det skulle innebära att två lagar, häkteslagen och antingen LPT eller LRV (som i sin tur hänvisar till LPT), tillämpades parallellt och konkurrerade med varandra på det sätt som nu sker när en förvarstagen enligt utlänningslagstiftningen vårdas inom den reguljära landstingspsykiatrin. En sådan ordning kan medföra problem vid beslutsfattandet. Framför allt strider det mot de värderingar och överväganden som legat till grund för LPT och LRV om de kan sättas ut spel och utrymme lämnas för skilda överväganden av icke medicinskt slag. Bestämmelser som tillåter ingrepp utöver vad som medges enligt den medicinska tvångslagstiftningen bör enligt vår mening vara preciserade samt så få och snäva som möjligt.

I enlighet med ovanstående resonemang föreslår vi att gränsdragningen mellan de olika regelverkens tillämplighet skall göras mot bakgrund av om det finns ett beslut om psykiatrisk tvångsvård eller inte beträffande en häktesintagen, oavsett var vården äger rum. För den som *inte* är föremål för psykiatrisk tvångsvård kommer det följaktligen endast att vara häkteslagstiftningen som är tillämplig. För den som är föremål för tvångsvård kommer däremot i stället tvångsvårdslagstiftningen att tillämpas primärt (LPT avseende dem som är förvarstagna enligt utlänningslagstiftningen och LRV för övriga), medan häkteslagen kommer att vara tillämplig endast beträffande åklagarrestriktioner samt nödvändiga tvångsåtgärder avseende användande av fängsel, drogkontroll av intagna och kontroll av besökare.

Beslutsordningen

Ett förslag om tvångsåtgärder beträffande de olika kategorierna av häktesintagna som utformas på det sätt som beskrivs ovan, kommer att få konsekvenser också för beslutsordningen. Enligt häktesförordningen i dess lydelse före tvångsvårdsreformen år 1992 gällde att beslut enligt häkteslagen rörande den som var intagen på rättspsykiatrisk klinik fattades av klinikchefen eller den han utsåg att fullgöra hans åligganden. Detta ansågs inte medföra några problem. I dag skall beslut om tvångsåtgärder i stället fattas av chefsöverläkaren.⁴³

Beträffande dem som tvångsvårdas enligt LRV eller LPT finns det, så länge det handlar om åtgärder enligt dessa lagar, inte skäl att ändra den nuvarande ordningen. Beslut om tvångsåtgärder skall således fattas av chefsöverläkaren med möjlighet för denne att i vissa fall delegera beslutsfunktionen till annan specialistkompetent psykiater eller, om det finns särskilda skäl, till annan läkare vid sjukvårdsinrättningen.

Däremot är det enligt vår uppfattning varken rimligt eller nödvändigt att läkare skall fatta beslut i rena ordnings- och säkerhetsfrågor med stöd av bestämmelser i häkteslagstiftningen, vare sig det rör tvångsvårdade, de som vårdas frivilligt eller undersökningsfall som vistas på undersökningsenheter utan att erhålla tvångsvård. Av praktiska skäl är det inte heller lämpligt att detta överläts till Kriminalvården, eftersom det ofta rör sig om beslut som fattas med kort varsel. Sådana beslut bör i stället, i de fall det rör sig om någon som är intagen för psykiatrisk vård enligt LRV eller LPT eller i annat fall vistas på en rättspsykiatrisk undersöknings- eller vård-enhet, fattas av den administrativa chefen inom organisationen, dvs. som regel verksamhetschefen. På motsvarande sätt som gäller för Kriminalvården bör det i häkteslagen anges att det formellt ankommer på huvudmannen för dessa enheter att fatta beslut i sådana fall.⁴⁴ Det är sedan upp till huvudmannen att delegera uppgiften till lämplig befattningshavare. För dem som undergår frivillig vård eller tvångsvård enligt LPT på en reguljär psykiatrisk vård-enhet, och där det ankommer på Kriminalvården att anordna bevakning, måste emellertid beslut om tvångsåtgärder enligt häkteslagen fattas av den myndigheten. Beträffande tvångsvård enligt

⁴³ JO-beslut 2003-02-05, dnr 278-2001 (jfr prop. 1990/91:58, s. 520 f)

⁴⁴ Jfr 2 och 3 §§ lagen om besöksinskränkningar vid viss tvångsvård, som anger att det är huvudmannen för sjukvårdsinrättningen som fattar beslut om besöksförbud m.m.

LPT kan frågan möjligen komma i ett annat läge om eller när den säkerhetsklassning av vårdenheterna som föreslagits i den tidigare nämnda propositionen kommer till stånd.⁴⁵

Övriga frågor

Vad slutligen gäller Rättsmedicinalverkets önskemål om att beslutanderätten i frågor om besök enligt 8 § andra stycket och permission enligt 11 b § LRV skall överföras till de rättspsykiatriska enheterna gör vi följande bedömningar.

När det gäller besök har huvudmannen för en vårdinrättning redan i dag möjlighet att ingripa enligt gällande lagstiftning. Med vårt förslag skulle huvudmannen också få rätt att besluta om kontroll av besökare. Enligt det tidigare omnämnda förslaget från den nationella psykiatrisamordnaren skall chefsöverläkaren få rätt att besluta om dels inskränkningar i en patients rätt att använda elektronisk kommunikation, dels granskning av det skriftliga innehållet i brev och andra försändelser *från* en patient.⁴⁶ Däremot har man inte funnit skäl att föreslå någon ändring av rätten att granska det skriftliga innehållet i brev eller andra försändelser *till* en patient. Förslaget har remissbehandlar och fått ett positivt mottagande, varför det finns anledning att tro att det kommer att genomföras. Mot denna bakgrund finner vi inte att det finns skäl att nu förslå ytterligare utökningar av befogenheterna för de sjukvårdsansvariga att ingripa med hänsyn till ordning och säkerhet. Den aktuella bestämmelsen i LRV bör därför inte ändras.

Vad angår frågan om tillfällig permission enligt LRV har den bestämmelsen sin motsvarighet i såväl den nuvarande som i den av oss föreslagna häkteslagen. Sådan permission beviljas av naturliga skäl ytterst sällan, och då så gott som undantagslöst med bevakning. Av detta skäl bör det även i fortsättningen krävas tillstånd av Kriminalvården. Inte heller denna bestämmelse bör sålunda ändras.

Slutligen bör det anmärkas att bestämmelsen i 11 § lagen (1991:1137) om rättspsykiatrisk undersökning, om att den som utan att vara häktad har tagits in på en undersökningsenhet skall vara underkastad de i 18–24 §§ LPT angivna tvångsåtgärderna, kan behöva ses över som en konsekvens av vårt förslag.

⁴⁵ Se prop. 2005/06:63

⁴⁶ Promemoria 2005-02-11 av Utredningen om nationell psykiatrisamordning: Inskränkningar i patients rätt att använda elektronisk kommunikation samt av rätt att granska och kvarhålla brev eller andra försändelser från patient

8 Ikraftträdande

Vårt förslag: Den nya häkteslagen och de ändringar som föreslås i andra författningar skall träda i kraft den 1 januari 2008.

Förslaget till ny häkteslag är inte direkt beroende av någon annan lagstiftning för sitt ikraftträdande och det krävs inte heller någon egentlig förberedelse för Kriminalvården eller andra berörda myndigheter att ställa om sin verksamhet med anledning av den nya lagen. Den kan därför träda i kraft utan sådana särskilda hänsynstaganden, även om vissa av bestämmelserna materiellt och språkligt har samordnats med motsvarande bestämmelser i det förslag till ny kriminalvårdslag som för närvarande bereds inom Regeringskansliet. Vi anser det rimligt att en ny häkteslag skulle kunna träda i kraft den 1 januari 2008. Våra övriga förslag till ändringar i rättegångsbalken och andra gällande författningar är direkt kopplade till förslaget om en ny häkteslag och bör därför träda i kraft vid samma tillfälle. De materiella och processuella förändringar som vi föreslår är inte av det slaget att det krävs några särskilda övergångsbestämmelser.

9 Konsekvenser av våra förslag

Vår bedömning: Förslaget till ny häkteslag och övriga förslag till författningsändringar innebär inga sådana konsekvenser beträffande kostnader att det påverkar budgeten hos berörda myndigheter.

Om förslagen i ett betänkande påverkar kostnaderna eller intäkterna för staten, kommuner, landsting, företag eller andra enskilda, skall enligt 14 § kommittéförordningen (1998:1474) en beräkning av dessa konsekvenser redovisas i betänkandet tillsammans med andra samhällsekonomiska konsekvenser. Enligt 15 § samma förordning skall också sådana konsekvenser redovisas som avser kommunalt självstyre, brottslighet och brottsförebyggande arbete, sysselsättning och offentlig service, små företags förutsättningar, jämställdhet eller integrationspolitiska mål.

Vårt uppdrag har i huvudsak inneburit en lagteknisk och språklig översyn av häkteslagen samt i vissa delar förslag till materiella eller processuella förändringar som i sig inte medför extra kostnader för berörda myndigheter. Vi föreslår bl.a. att åklagare vid häktningförhandlingar skall specificera för rätten vilka enskilda restriktioner han eller hon vill kunna ålägga en häktad samt skälen för dessa. Rätten skall därefter i sitt beslut ange vilka enskilda restriktioner ett tillstånd omfattar. Denna ändring kan i viss mån komma att påverka domstolarnas och åklagarnas arbetsbörda, men torde endast få marginella effekter beträffande respektive myndigheters kostnader.

I jämställdhetshänseende har vi föreslagit vissa smärre förändringar i förhållande till gällande lagstiftning. Sålunda har vi föreslagit att också män kan få rätt att ha sitt spädbarn hos sig i häktet och att män skall vara skyddade från att behöva bli ingående kroppsvisiterade eller kroppsbesiktigade av kvinnor på motsvarande sätt som kvinnor i dag har ett skydd mot att sådana åtgärder utförs av män.

I övrigt innehåller betänkandet inte några förslag som medför konsekvenser i de hänseenden som anges i kommittéförordningen.

10 Författningskommentar

Vårt betänkande innehåller förslag till en ny lag, häkteslagen. Som en följd av detta skall den nu gällande lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. upphävas. Vi föreslår också vissa ändringar i annan lagstiftning, bl.a. rättegångsbalken. När det gäller häkteslagen är det främst fråga om en lagteknisk och språklig översyn, men förslaget innehåller också vissa materiella och processuella ändringar i förhållande till dagens häkteslagstiftning. Författningskommentarerna till den nya häkteslagen är därför främst inriktade på de paragrafer i vilka materiella ändringar föreslås. I övriga fall anges ofta endast paragrafernas motsvarigheter i den i dag gällande häkteslagen (HL).

10.1 Förslaget till häkteslag

1 kap. Lagens tillämpningsområde m.m.

I detta kapitel finns allmänna bestämmelser om vilka personkategorier som omfattas av lagstiftningen och under vilka förutsättningar. Det innehåller också grundläggande och övergripande bestämmelser om behandlingen av intagna. Bestämmelserna i kapitlet har behandlats i avsnitt 5.2.

1 §

I paragrafen anges att lagen är tillämplig på behandlingen av de personkategorier som räknas upp i 2 och 3 §§. Lagens tillämpningsområde definieras således genom dessa uppräkningsområden samt genom den särskilda avgränsning som enligt 4 § gäller för dem som genomgår psykiatrisk tvångsvård i någon form. I lagen används genomgående begreppet *intagen* om dem som faller inom dess tillämpningsområde.

2 §

Paragrafen motsvarar 1 § första stycket första ledet samt 23 § HL.

Indelningen av personkategorier är i förhållande till den i dag gällande lagen ändrad så att alla som är misstänkta för brott anges i en och samma punkt (1) och de som är häktade av andra orsaker i en egen punkt (2). Regler om de som är intagna för förpassning till en kriminalvårdsanstalt eller ett särskilt ungdomshem har slagits ihop till en punkt (3).

3 §

Paragrafen motsvarar 25 § HL.

4 §

I dag finns det i 26 § HL särskilda bestämmelser om lagens tillämpning på dem som har förts över till en sådan sjukvårdsavdelning för rättspsykiatrisk vård som har tillstånd att vårda häktade eller till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet. Beträffande dessa kategorier är endast bestämmelserna om åklagarrestriktioner tillämpliga. Enligt förslaget till ny häkteslag skall särskilda regler gälla för alla intagna (dvs. de som omfattas av 1 kap. 2 eller 3 §§) som får psykiatrisk tvångsvård av något slag. De skall i likhet med andra som får psykiatrisk tvångsvård helt omfattas av regelverket i den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningen (LPT eller LRV). Liksom i dag skall åklagares beslut om restriktioner fortsätta gälla när någon som är misstänkt för brott får psykiatrisk tvångsvård. Dessutom skall vissa ytterligare bestämmelser i häkteslagen vara tillämpliga trots att de befinner sig på en sjukvårdsinrättning eller en undersökningsenhet. Det gäller möjligheterna till tvångsåtgärder i form av provtagning, användande av handfängsel samt kontroll av besökare. Dessa tvångsåtgärder skall alltså vara möjliga att ta till utöver de tvångsåtgärder som är tillåtna med stöd av LPT eller LRV. För dem som har överförts till en inrättning för rättspsykiatrisk undersökning utan att erhålla tvångsvård och för dem som erhåller frivillig psykiatrisk vård, kommer häkteslagen att gälla i sin helhet. Bestämmelsens närmare innebörd har behandlats i kapitel 7.

Särskilda regler skall gälla om vem som fattar beslut om tvångsåtgärder enligt häkteslagen beträffande intagna som får psykiatrisk tvångsvård. Denna fråga har behandlats i avsnitt 5.6.

5 §

Paragrafens andra stycke motsvarar 1 § andra stycket HL.

I paragrafen anges de grundläggande principer som skall vara utgångspunkter vid all behandling av frihetsberövade personer.

6 §

Paragrafens första stycke motsvarar del av 1 § första stycket HL.

I paragrafen markeras att proportionalitetsprincipen skall genomföra all verksamhet som rör behandling av frihetsberövade personer. Det markeras att proportionalitet är särskilt viktigt när det gäller integritetskränkande kontroll- och tvångsåtgärder, t.ex. skall fullständig kroppsbesiktning aldrig användas om det är tillräckligt med kroppsvisitation eller ytlig kroppsbesiktning.

7 §

Bestämmelserna i paragrafen är nya och har behandlats i avsnitt 5.2.2.

Information om reglerna i häkteslagen skall lämnas omedelbart i samband med intagningen, dvs. då en frihetsberövad person anländer till och skrivs in vid en polisarrest eller ett häkte eller någon annan förvaringslokal. Informationen bör i huvuddrag redovisa innebörden av de viktigare bestämmelser om rätt till bl.a. telefonsamtal och besök, om inskränkningar i sådana rättigheter, under vilka förutsättningar kontroll- och tvångsåtgärder kan vidtas samt hur beslut kan överklagas. Den bör också innehålla de lokala föreskrifter som gäller för häktet. I den mån det är relevant bör informationen även omfatta annat än sådant som är direkt kopplat till häkteslagen, t.ex. möjligheten att få verkställigheten av ett straff överförd till ett annat land.

Information bör finnas i skriftlig form på de språk som är vanligt förekommande. Den bör vara lätt att ta till sig och även förklaras muntligen. Om den intagne inte är läskunnig eller endast talar ett språk på vilket informationen inte finns tillgänglig i skrift, skall den så snart som möjligt på ett tydligt sätt förmedlas genom att läsas upp, vid behov med hjälp av tolk.

2 kap. Intagnas rättigheter och inskränkningar i dessa

I detta kapitel har de bestämmelser samlats som reglerar vilka rättigheter intagna generellt har, exempelvis att vistas gemensamt med övriga intagna, att ta emot besök eller ringa telefonsamtal, att läsa tidningar eller se på teve samt att få bli undersökta av läkare. I sam-

band med att en viss rättighet regleras redovisas också under vilka förutsättningar den i förekommande fall kan inskränkas. Bestämmelserna i kapitlet har behandlats i avsnitt 5.3.

1 §

I paragrafen klargörs främst att 2 kap. inte innehåller bestämmelser om sådana inskränkningar i rättigheter som rör dem som är misstänkta för brott och som beslutas av åklagare, dvs. restriktioner. Bestämmelser om restriktioner återfinns i stället i ett eget kapitel i lagen (4 kap.).

2 §

Paragrafen motsvarar 3 § första stycket andra meningen HL.

I paragrafen anges uttryckligen den i dag tillämpade huvudregeln att intagna har rätt att förvaras i eget rum, något som inte framgår direkt i nuvarande lagstiftning men däremot av förarbetsuttalanden. Det anges också uttryckligen att undantag från förvaring i ensamcell kan göras i den inte helt ovanliga situationen att det är lämpligt och de berörda intagna själva vill det, något som i dag tillåts inom ramen för rekvisitet "annan särskild anledning".

3 §

Paragrafen motsvarar 3 § första stycket första, tredje och fjärde meningarna HL. Frågor om gemensam vistelse har behandlats ingående i avsnitt 5.3.1.

4 §

Bestämmelserna i paragrafen är nya och har behandlats i avsnitt 5.3.1.

Att kvinnor och män inte får placeras eller vistas tillsammans mot deras vilja framgår av *första stycket*. Detta skall, till skillnad från motsvarande bestämmelse om unga intagna i andra stycket, gälla oavsett om häktena är för små för att ha särskilda kvinnoavdelningar. Eftersom det på flera häkten kan förekomma att det endast finns en eller ett fåtal kvinnliga intagna måste det emellertid finnas möjlighet att använda sig av blandad placering och vistelse för att undvika isole-ringssituationer. Det krävs då dels att Kriminalvården anser att det är lämpligt, dels att samtliga inblandade samtycker till det. Det kan självfallet aldrig anses lämpligt att intagna av olika kön placeras i gemensam cell nattetid. Bestämmelsen motsvarar i princip den ordning som i praktiken gäller i dag på landets häkten.

I *andra stycket* anges att den som är under tjuugoett år inte bör placeras eller vistas med intagna över tjuugoett år om det inte kan anses vara till hans eller hennes bästa. Detta är särskilt viktigt beträffande den som är under arton år. Av olika skäl är det inte möjligt att ha en absolut och tvingande bestämmelse om sådan avskild vistelse. För det första är många häkten för små för att ha särskilda ungdoms-avdelningar. För det andra finns det situationer när unga intagna inte bör eller får vistas tillsammans, främst gäller det när de har varit inblandade i gängrelaterad brottslighet. Det måste dock vara en strävan på häktena att i största möjliga mån hålla yngre häktade skilda från äldre och många gånger hårt kriminellt belastade intagna.

5 §

Paragrafen motsvarar 3 § andra stycket HL.

6 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 14 § HL och har behandlats i avsnitt 5.3.1.

Till skillnad mot vad som gäller i dag är bestämmelsen könsneutral. Det har också markerats att barnets bästa alltid skall sättas i förgrunden och att socialtjänsten därför alltid skall höras innan den intagne ges tillstånd att ha barnet hos sig.

7 §

Paragrafens *första stycke* motsvarar något utvidgad 5 § första stycket HL.

Bestämmelsen i *andra stycket* är ny och har behandlats i avsnitt 5.3.2. Den innebär att Kriminalvården eller annan ansvarig för en förvaringslokal är skyldig att i rimlig omfattning bistå en intagen genom att t.ex. tillhandahålla särskilt utrymme eller litteratur för att han eller hon skall kunna utöva sin religion eller livs-åskådning.

8 §

Paragrafen motsvarar 5 § andra stycket HL.

9 §

Paragrafen motsvarar 8 § HL, med den skillnaden att det tydliggörs att det bör vara en målsättning att intagna skall få vistas utomhus i mer än en timme per dag om han eller hon så önskar.

10 §

Bestämmelsen är ny och har behandlats i avsnitt 5.3.2.

Syftet är att Kriminalvården, om den intagne själv önskar det, skall hjälpa honom eller henne med förberedelser inför en eventuellt kommande anstaltsvistelse eller annan påföljd, t.ex. genom att redan i det skedet inleda upprättandet av en verkställighetsplan.

11 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 6 § första stycket HL och har behandlats i avsnitt 5.3.3.

I *första stycket* anges att rätten att hålla sig informerad om vad som händer i omvärlden även kan innefatta elektroniska nätverk, t.ex. Internet eller särskilt anpassade intranät inom Kriminalvården. Möjligheten att få tillgång till exempelvis nättidningar och annan nyhetsförmedling eller information på många av världens språk kan tänkas underlätta tillvaron för många av de icke svensktalande som är intagna i häkte under längre tid. En förutsättning är att Kriminalvården först bedömt att sådan informationstillgång är lämplig. En förutsättning är också att Kriminalvården tillhandahåller dator, programvara och annan nödvändig utrustning, eftersom det av ordnings- och säkerhetsskäl inte kan accepteras att en intagen har tillgång till egen teknisk utrustning för Internetuppkoppling i förvaringslokalen. I vissa fall kan det vara lämpligt att begränsad information, t.ex. genom utskrift av en nättidning, förmedlas via Kriminalvårdens personal.

Av *andra stycket* framgår att intagnas behov av förströelse i övrigt bör tillgodoses i rimlig omfattning.

12 §

Paragrafen motsvarar 6 § andra stycket HL.

13 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 9 § första stycket, andra stycket första ledet och femte stycket samt 10 § första stycket HL. Den har behandlats i avsnitt 5.3.4.

I bestämmelserna talas uteslutande om skriftliga handlingar och andra försändelser. Begreppet brev som förekommer i dag har utmönstrats och ingår i begreppet skriftliga handlingar. Dit räknas också utskrifter av fax och annan skriftlig kommunikation som inte är elektronisk, oavsett om den skriftliga handlingen är förseglad i ett kuvert eller inte. Däremot omfattas inte t.ex. e-post och SMS.

Sådan elektronisk kommunikation regleras i stället tillsammans med telefonsamtal i 2 kap. 19–21 §§. Med andra försändelser än skriftliga handlingar avses paket och föremål som inte utgör skriftliga meddelanden.

Första stycket reglerar den generella rätten att skicka eller ta emot försändelser och under vilka förutsättningar dessa får vidarebefordras utan att granskas. Bestämmelsen innebär ingen saklig förändring i förhållande till vad som gäller i dag.

I *andra stycket* regleras skriftliga handlingar som en intagen skickas till eller får från sin försvarare, svenska myndigheter eller vissa internationella organ. Sådana handlingar skall vidarebefordras utan att innehållet granskas. I dag gäller detta endast skriftliga handlingar som den intagne själv skickar och alltså inte handlingar som han eller hon får. Om personalen misstänker att en handling som har skickats till den intagne inte kommer från den försvarare, den svenska myndighet eller det internationella organ som anges som avsändare, får handlingen stoppas i avvaktan på att man kontrollerar och granskar den i syfte att utröna vem avsändaren är (jfr också under 15 §).

14 §

Paragrafen motsvarar 10 § andra stycket HL.

15 §

Paragrafen är delvis ny och motsvarar delvis 9 § tredje och fjärde styckena samt 10 § första stycket HL. Den har behandlats i avsnitt 5.3.4.

I *första stycket* tydliggörs att om en försändelse, oavsett om den är skriftlig eller av annat slag, stoppas och alltså inte vidarebefordras till eller från en intagen av t.ex. säkerhetsskäl, skall den hållas kvar och den intagne underrättas om kvarhållandet. Underrättelse till den intagne kan underlåtas om det finns särskilda skäl för det, exempelvis om det krävs i en brottsutredning.

En försändelse som stoppas får enligt *andra stycket* som regel granskas endast om den intagne medger det. Lämnas inte sådant medgivande skall alltså försändelsen hållas kvar utan att granskas. Undantag får till skillnad från i dag göras för andra försändelser än skriftliga handlingar om det är synnerligen påkallat av säkerhetsskäl, t.ex. när det finns misstankar om att ett kuvert eller paket innehåller explosiva eller giftiga ämnen och en omedelbar undersökning krävs. Det innebär således att ett brev i sådana fall får brytas och under-

sökas, men att innehållet i en skriftlig handling som finns i kuvertet inte får granskas. Även för en skriftlig handling till eller från den intagnes försvarare, en svensk myndighet eller ett internationellt organ gäller att granskning endast får utföras med den intagnes medgivande, och då endast i syfte att utreda vem avsändaren är (jfr under 13 §). Om en sådan handling granskas i detta syfte och avsändaren visar sig vara den uppgivna, skall den alltså vidarebefordras utan att ytterligare granskning företas av handlingens innehåll.

I *tredje stycket* klargörs att en försändelse som har stoppats skall vidarebefordras till den intagne eller, om det är den intagne som skickat försändelsen, till angiven mottagare, när det inte längre finns skäl att hålla kvar försändelsen. Om kopior eller översättningar har gjorts av en skriftlig handling, skall dessa förstöras så snart de inte längre behövs.

16 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 11 § första stycket första och andra meningarna samt femte stycket HL.

I *första stycket* anges att vid bedömningen av i vilken utsträckning en intagen får ta emot besök skall särskild hänsyn tas till om besökaren är minderårig och står under den intagnes vårdnad eller på annat sätt har särskild anknytning till honom eller henne. Härigenom markeras vikten av att barn genom besök ges möjlighet att bibehålla kontakten med en förälder eller någon annan för barnet viktig vuxen även om denne är intagen i häkte. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 5.3.5 och innebär i övrigt ingen saklig skillnad mot vad som gäller i dag.

17 §

Paragrafen är delvis ny och motsvarar delvis 11 § andra stycket HL. Den har behandlats i avsnitt 5.3.5.

Liksom i dag anges i *första stycket* att personal kan närvara vid besök om det krävs av säkerhetsskäl. En ny möjlighet till kontroll av besök införs genom möjligheten att använda sig av särskilda besöksrum som är utformade så att föremål inte kan överlämnas mellan den intagne och besökaren, s.k. "glasruta". Sådana särskilda besöksrum får enligt *andra stycket* främst användas när det inte är tillräckligt av säkerhetsskäl att personal närvarar vid besök, t.ex. då det finns en stor risk för överlämnande av narkotika. Ett sådan särskilt besöksrum kan också kunna utnyttjas om den intagne eller besökaren själv önskar det, vilket kan tänkas om de vill föra ett förtroligt samtal

och därför inte vill ha personal närvarande eller om besöket annars inte kunde bli av eller måste uppskjutas på grund av personalbrist. Möjligheten att använda sig av dessa besöksrum får däremot inte från ansvarig myndighets sida utnyttjas som ett alternativ till helt oönskade besök när det saknas skäl för kontroll.

I *tredje stycket* anges att en besökare får låsas in under förutsättning att han eller hon går med på det.

18 §

Paragrafen hänvisar till bestämmelser om kontrollåtgärder i 3 kap. som i huvudsak motsvarar 11 § tredje och fjärde styckena HL.

19 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 12 § första stycket första och andra meningarna HL. Bestämmelsen har behandlats i avsnitt 5.3.6 och innebär bl.a. att rätten till telefonsamtal utvidgas till att omfatta även rätt till annan elektronisk kommunikation, t.ex. genom e-post.

En grundförutsättning för all elektronisk kommunikation är enligt *första stycket* att det är lämpligt och att det inte finns säkerhetsskäl mot det. Det anges också att vid bedömningen av i vilken utsträckning en intagen får ringa eller ta emot telefonsamtal skall särskild hänsyn tas till om besökaren är minderårig och står under den intagnes vårdnad eller på annat sätt har särskild anknytning till honom eller henne. Härigenom markeras vikten av att barn genom telefonsamtal ges möjlighet att bibehålla kontakten med en förälder eller någon annan för barnet viktig vuxen även om denne är intagen i häkte.

Av *andra stycket* framgår att den intagne endast får använda utrustning för elektronisk kommunikation som tillhandahålls i förvaringslokalen. Det innebär bl.a. att mobiltelefoner inte är tillåtna om de inte tillhandahålls av den ansvariga myndigheten. Rätten till kommunikation via e-post är således inte självklar, utan är avhängig att det finns behövlig datorutrustning i förvaringslokalen.

20 §

Paragrafen motsvarar 12 § andra stycket HL.

En skillnad är att möjligheten att i vissa fall kontrollera kommunikation genom avlyssning omfattar all elektronisk kommunikation och inte bara telefonsamtal. Vidare skall även den som en intagen ringer till eller kontaktar på annat sätt informeras om avlyssningen i förväg. I dag krävs endast att den intagne själv skall ha vetskap om avlyssningen. Bestämmelserna har behandlats i avsnitt 5.3.6.

21 §

Paragrafen hänvisar till bestämmelser om personkontroller som inte har någon motsvarighet i den i dag gällande häkteslagen. För dessa redogörs under 3 kap. 11 §.

22 §

Paragrafens *första stycke* motsvarar i huvudsak bestämmelserna om permission i 13 § HL, med den skillnaden att den som får permission undantagslöst skall stå under bevakning.

Av *andra stycket* framgår att om åklagaren har meddelat restriktioner beträffande en intagen, skall han eller hon lämna sitt medgivande till permission innan sådan får beviljas av den myndighet som ansvarar för förvaringen. Bestämmelsen, som behandlats i avsnitt 5.3.7, har sin grund i att förbud mot permission förslås upphöra som en särskild restriktionsform (se också under 4 kap. 2 §).

23 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 7 § HL och har behandlats i avsnitt 5.3.7.

24 §

Paragrafen motsvarar 4 § första stycket, andra stycket första och andra meningarna samt fjärde och femte styckena HL.

25 §

Paragrafen motsvarar 4 § andra stycket fjärde meningen HL.

26 §

Paragrafen hänvisar till bestämmelser om tvångsåtgärder i 3 kap. samt till den psykiatriska tvångsvårdslagstiftningen. Den i dag gällande bestämmelsen i 4 § tredje stycket HL om att läkares medgivande behövs inför transport, om det kan befaras att det skulle medföra skada för den intagne, har ingen motsvarighet i vårt förslag till ny lag. Den är obehövlig eftersom den omfattas av den nya häkteslagens bestämmelser i 2 kap. 24 § första och andra styckena om att hänsyn skall tas till enskilds hälsa och att läkares vårdanvisning skall följas.

27 §

Paragrafen motsvarar 24 § HL. Då Kriminalvården sedan den 1 januari 2006 är en myndighet bör emellertid beslutsordningen i fortsättningen vara en intern fråga för den myndigheten.

3 kap. Särskilda tvångs- och kontrollåtgärder

I detta kapitel finns de bestämmelser samlade som reglerar vilka kontroll- och tvångsåtgärder som vid sidan av åklagarrestriktioner får vidtas mot intagna och besökare till dem. Bestämmelser i kapitlet om åtgärder som riktar sig mot intagna (1–10 §§) har behandlats i avsnitt 5.4.1 och mot besökare (11–14 §§) i avsnitt 5.4.2.

1 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 2 § första stycket HL.

I dag är det tillåtet att med stöd av häkteslagens bestämmelser kroppsvisitera gripna, anhållna och häktade redan innan de har anlät till förvaringslokalen, t.ex. direkt i samband med ett gripande. Enligt den nu förslagna lydelsen kommer denna möjlighet inte att finnas kvar. Häkteslagens bestämmelser skall vara tillämpliga först när någon "anländer till förvaringslokalen". Kroppsvisitation av t.ex. en gripen som görs av polis före ankomsten till en polisarrest eller ett häkte, måste i fortsättningen ske med stöd av bestämmelserna om sådan visitation i polislagen eller rättegångsbalken. Denna fråga har behandlats i avsnitt 5.4.1.

2 §

Paragrafen motsvarar 2 § andra stycket HL.

3 §

Paragrafen motsvarar 2 § tredje stycket HL, med den ändringen att vanlig kroppsvisitation skall tillåtas. Begreppet ytlig kroppsvisitation utmönstras från lagen.

4 §

Paragrafen motsvarar i sak 2 a § och 2 b § första stycket fjärde mening-
en HL.

5 §

Paragrafen motsvarar 2 b § första stycket andra och tredje meningarna HL.

I den i dag gällande lagen återfinns i detta sammanhang också den s.k. proportionalitetsprincipen, dvs. att en åtgärd inte får göras mer ingripande än vad ändamålet med den kräver. Denna princip återfinns i den nya lagen i 1 kap. 6 §, där det anges att kontroll- och tvångsåtgärder får användas endast om de står i rimlig proportion till syftet med åtgärden samt att mindre ingripande åtgärder skall användas om de är tillräckliga.

6 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak 2 b § andra stycket HL.

Bestämmelsen har emellertid gjorts könsneutral så att en man har samma rätt att inte bli undersökt av en kvinna som en kvinna har att inte bli undersökt av en man. I jämförelse med dagens bestämmelser har också vissa tillägg gjorts. Någon särskild restriktion i fråga om vilket kön den har som medverkar vid en kroppsvisitation eller kroppsbesiktning finns enligt förslaget således inte beträffande undersökning av föremål som en intagen bär på sig eller tagande av blodprov eller utandningsprov.

7 §

Paragrafen motsvarar 2 b § tredje och fjärde styckena HL.

8 §

Paragrafen motsvarar 2 c § HL.

9 §

Paragrafen motsvarar det förslag till ett nytt andra stycke i 2 c § HL som enligt regeringens förslag skall träda i kraft den 1 april 2006 (se prop. 2005/06:30).

10 §

Paragrafen motsvarar 15 § HL.

11 §

Paragrafens *första stycke* motsvarar 11 § fjärde stycket HL, med tillägg för att kontroll av besökare också skall göras om det behövs för bedömningen av om ett särskilt utformat besöksrum skall användas vid besöket (jfr under 2 kap. 17 §).

I *andra stycket* har gjorts ett tillägg som innebär att personkontroll får göras också inför telefonsamtal eller annan elektronisk kommunikation mellan den intagne och någon utomstående.

Kontroll av om en besökare till en intagen i anstalt eller häkte har dömts eller är misstänkt för brott sker i dag genom att Kriminalvården har direktåtkomst till Rikspolisstyrelsens misstanke- och belastningsregister. I nuvarande häktes- och kriminalvårdslagstiftning anges att kontrollen skall avse om besökaren har "dömts eller är misstänkt för brottslig verksamhet". I registerlagstiftningen används emellertid uttrycket misstanke om *brottslig verksamhet* vanligtvis beträffande underrättsregister, exempelvis i polisdatalagen (1998:622), medan misstanke om *brott* används beträffande register som avser konkreta brottsmisstankar, t.ex. i lagen (1998:621) om polisens misstankeregister. Att kontroll skall utföras av om någon har "dömts eller är misstänkt för brott" motsvarar bättre än dagens skrivning den registerkontroll som faktiskt görs och som det finns stöd för i de författningar som reglerar belastnings- och misstankeregistren (jfr också SOU 2005:54). Någon ändring i sak mot vad som gäller i dag är inte avsedd och bestämmelsen hindrar inte att Kriminalvården genom kontakter med polisen också inhämtar information från olika underrättsregister.

12 §

Paragrafen motsvarar 11 § tredje stycket HL, med de tilläggen att en besökare också kan avkrävas legitimation och underkastas ytlig kroppsvisitation inför ett besök.

13 §

Paragrafen motsvarar 11 a § första stycket HL.

14 §

Paragrafen motsvarar i sak 11 a § andra och tredje styckena HL, dock har bestämmelsen om obligatorisk tidsbegränsning tagits bort. Tillägg har gjorts om att regeringen eller Kriminalvården får meddela närmare föreskrifter om var och hur allmän inpasseringskontroll generellt skall utföras.

4 kap. Restriktioner för intagna som misstänks för brott

I detta kapitel finns bestämmelser om s.k. åklagarrestriktioner beträffande intagna som är häktade, anhållna eller gripna på grund av misstanke om brott. Bestämmelserna, som har sin motsvarighet i 16 § och 23 § första stycket första ledet HL, har behandlats i avsnitt 5.5.

1 §

I paragrafens första stycke finns de allmänna grundförutsättningarna för när vissa intagna – häktade, anhållna eller gripna på grund av misstanke om brott – får åläggas restriktioner.

2 §

Paragrafen motsvarar i huvudsak den uppräkningslista som återfinns i 16 § första stycket 1 och 2 HL.

En förändring i förhållande till gällande lagstiftning är att åklagarens möjlighet att meddela restriktioner beträffande permissioner försvinner (se hänvisningen i 16 § första stycket 1 HL till 13 § samma lag). Denna restriktionsform ersätts i stället med ett krav på att den myndighet som ansvarar för förvaringslokalen, dvs. i praktiken Kriminalvården, inte får bevilja permission för intagna som har restriktioner utan att undersökningsledaren eller åklagaren först har lämnat sitt medgivande (jfr under 2 kap. 22 §).

5 kap. Om beslut och överklagande m.m.

I detta kapitel finns bestämmelser samlade om vem som fattar beslut samt om omprövning och överklagande av beslut. Kapitlet, som även innehåller vissa övriga bestämmelser, har behandlats i avsnitt 5.6.

1 §

Av paragrafens *första stycke* framgår att Kriminalvården fattar beslut i särskilda fall om inskränkningar i rättigheter eller om tvångsåtgärder beträffande dem som är intagna i kriminalvårdsanstalt eller häkte (förvaltningsbeslut). Detta gäller oavsett om den intagne tillfälligt förvaras i t.ex. en polisarrest eller vistas på sjukhus. En polismyndighet fattar beslut beträffande dem som är intagna i polisarrest och som inte är inskrivna i eller annars kan anses vara intagna också i kriminalvårdsanstalt eller häkte.

Enligt *andra stycket* gäller särskilda regler beträffande intagna som har förts över till en sjukvårdsinrättning för rättspsykiatrisk vård eller till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet. I dessa fall fattas beslut i stället av huvudmannen för inrättningen eller enheten, dvs. ett landsting eller Rättsmedicinalverket. (Regeringen har i prop. 2005/06:63 föreslagit vissa förändringar beträffande rättspsykiatriska vårdenheter, se avsnitt 7.2.2).

2 §

I paragrafen anges att beslut beträffande intagna gäller omedelbart om inget annat förordnas. Skyldigheten att så ofta det finns anledning till det ompröva ett beslut som innebär att en intagens rättigheter inskränks gäller oavsett vilken myndighet som fattat beslutet.

3 §

Paragrafen motsvarar i princip 19 och 21 §§ HL.

I *första stycket* anges vilka beslut enligt häkteslagen som är överklagbara. Det gäller sådana beslut i särskilda fall enligt 2 och 3 kap. om inskränkningar i rättigheter eller om tvångsåtgärder som avser enskilda intagna, dvs. förvaltningsbeslut. Normbeslut kan däremot inte överklagas. Till skillnad från vad som gäller i dag är paragrafen tillämplig också när andra myndigheter än Kriminalvården har fattat beslut.

4 §

Paragrafen motsvarar 19 a § HL.

Till skillnad från vad som anges om omprövning i de nu gällande bestämmelserna (19 a, 19 b och 20 §§ HL) talas det i denna och följande paragraf genomgående om "särskild omprövning". Detta för att skilja det särskilda omprövningsinstitutet som endast berör Kriminalvården från den generella omprövning som enligt 5 kap. 2 § regelmässigt skall göras av alla beslut som inskränker intagnas rättigheter, oavsett vilken myndighet som fattat beslutet.

5 §

Paragrafen motsvarar 19 b och 20 §§ HL (se ovan under 5 kap. 4 §).

6 §

Paragrafens *första stycket* motsvarar i sak 16 § första stycket första ledet och tredje stycket HL. Överklagandeförbudet som framgår av *andra stycket* är föranlett av förslaget om ändring i rättegångsbalken (se avsnitt 10.2)

7 §

Paragrafen motsvarar 22 § HL.

8 §

Paragrafen motsvarar 27 § HL.

10.2 Förslaget till lag om ändring i rättegångsbalken**24 kap. 5 a §**

Av paragrafens *första stycke* framgår att rättens prövning av om åklagaren skall få tillstånd att meddela restriktioner beträffande en häktad, skall innefatta en prövning av samtliga de enskilda restriktioner som åklagaren begär att tillståndet skall omfatta. Åklagaren skall således för rätten utveckla om han eller hon vill kunna meddela restriktioner i form av t.ex. besöksförbud, inskränkningar i telefonsamtal och begränsningar i rätten att läsa tidningar eller se på teve. Åklagaren skall också ange skälen för sin begäran om rätt att meddela enskilda restriktioner, om inte en sådan motivering skulle vara till men för brottsutredningen. Av rättens beslut om tillstånd till restriktioner skall framgå vilka enskilda restriktioner som åklagaren får besluta om.

I *andra stycket* anges att åklagaren i vissa fall har rätt att besluta om enskilda restriktioner, t.ex. förbud att ta emot besök eller att se på teve, såväl i fall då rätten inte alls har meddelat tillstånd till restriktioner som då rätten har meddelat ett tillstånd som inte omfattar den önskade restriktionsformen. En förutsättning för att åklagaren skall få fatta ett sådant beslut är liksom i dag att det är nödvändigt med hänsyn till omständigheter som inträffat efter rättens häktningsbeslut. Beslutet skall underställas rättens prövning.

Av 49 kap. 5 § 6 RB framgår att tingsrättens beslut kan överklagas till hovrätt.

10.3 Förslagen till förordningar om ändring i förordningarna (1999:1134) om belastningsregister och (1999:1135) om misstankeregister

10 § förordningen om belastningsregister och 4 § förordningen om misstankeregister

I dag har Kriminalvården direktåtkomst till polisens belastnings och misstankeregister och har rätt att självständigt inhämta uppgifter som behövs för att pröva en fråga enligt häkteslagen, främst för att genomföra kontroll av besökare till intagna på bl.a. häkte (jfr under 3 kap. 11 § i avsnitt 10.1). Kriminalvården får dock inte göra sådana sökningar när någon annan myndighet skall göra den faktiska prövningen och fatta beslut om besöksförbud e.d.

Enligt förslaget till ny häkteslag är det huvudmannen för en rättspsykiatrisk sjukvårdsinrättning eller en rättspsykiatrisk undersökningsenhet, dvs. ett landsting eller Rättsmedicinalverket, som skall besluta om och göra sådana kontroller av bl.a. besökare till intagna som har förts över till inrättningen eller enheten. Den faktiska registerkontrollen i belastnings- och misstankeregister skall dock utföras av Kriminalvården på begäran av huvudmannen. Kriminalvården, i praktiken ofta det häkte där den intagne är inskriven, skall därefter på lämpligt sätt överlämna informationen till huvudmannen så att denne har ett underlag för beslut om exempelvis ett besök skall tillåtas eller inte.

Särskilt yttrande av Peter Claeson

Det finns inget skäl att tro att den nu föreslagna ordningen av restriktionsförfarandet (se kapitel 6) skulle medföra någon ”påvisbar minskning av meddelade restriktionsbeslut”, lika lite som den förra ändringen år 1999 gjorde det. Anledningen till detta är att domstolarnas beslut att häkta på kollusionsrisk är väl underbyggda och att de restriktioner som meddelas uppfattas som nödvändiga för att inte omintetgöra den åsyftade effekten med häktningsbeslutet. I det sammanhanget finns det skäl att påpeka att det finns ett inre samband mellan de olika möjligheterna till inskränkningar.

Schematiskt kan inskränkningarna delas in i två grupper, där vissa typer av restriktioner – gemensam vistelse och kontroll av kontakter via brev, telefon och besök – bildar en grupp som tillsammans skall tillförsäkra att den häktade inte själv eller genom andra frihetsberövade skall kunna ta kontakt med bevispersoner eller andra för att påverka utredningen. Den andra gruppen restriktioner – väsentligt mindre använd – skall hindra att den frihetsberövade får del av information om utredningen som kan finnas i media, såsom referat av vittnesiakttagelser och resultat av teknisk bevisning i tidningarna. Innehållet i inskränkningarna anpassas alltefter graden av medial uppmärksamhet; ofta beskärs den häktade endast från lokal press.

Sambandet mellan några av de särskilda restriktionerna och vissa typsituationer av kollusionsfara innebär alltså att de allra flesta som häktas på kollusionsrisk har – och skall ha – inskränkningar beträffande gemensam vistelse och kontakter med personer utanför, annars får inte frihetsberövandet avsedd verkan. Att kräva prövning av varje enskild restriktionstyp ändrar inte detta förhållande. Detta är också sannolikt huvudskälet till att det så sällan begärs särskild prövning av en enskild inskränkning med stöd av 17 § häkteslagen.

Det är enligt min mening alltså endast om man begränsar lagens utrymme att häkta personer på den grunden att det annars finns

risk att de försvårar utredningen, som man kan minska antalet och andelen frihetsberövade med restriktioner.

Den föreslagna förändringen är också uddlös i en annan mening. Domstolens prövning av restriktionerna sker av naturliga skäl bara vid den tidpunkt då häktningförhandlingen hålls. En brottsutredning förändras dock hela tiden, inte minst i ett inledande skede. Förhållanden som motiverar inskränkningar kan snabbt vara passé, samtidigt som behov av restriktioner kan uppkomma hastigt. Det är åklagarens uppgift att löpande bevaka att inskränkningarna svarar mot utredningsläget, och det är endast åklagaren som löpande kan fullgöra den uppgiften.

Medan det alltså är svårt att se förtjänsterna med förslaget är däremot nackdelarna uppenbara. Häktningförhandlingarna förlängs och den misstänkte invaggas i den felaktiga tron att domstolen kan och kommer att göra en för honom mer förmånlig bedömning. Med en ordning där domstolen prövar det närmare innehållet i inskränkningarna kanske det också finns en risk att åklagarens löpande ansvar för detta eroderas, med påföljd att inskränkningarna inte tas bort tillräckligt fort.

Enligt min mening tillgodoser nuvarande ordning, där domstolen ger tillstånd till att restriktioner över huvud taget får meddelas och där den misstänkte kan begära domstols prövning av varje slag av inskränkning, berättigade krav på domstolskontroll över restriktionerna. De föreslagna förändringarna kan inte förväntas leda till att inskränkningar används i mindre utsträckning och de innebär också endast en marginellt ökad domstolskontroll. Mot den bakgrunden, och med de nackdelar som är förenade med förslaget, bör några förändringar i dessa regler inte ske.

Kommittédirektiv

En ny häkteslag

Dir.
2005:05

Beslut vid regeringssammanträde den 20 januari 2005.

Sammanfattning av uppdraget

En särskild utredare tillkallas med uppdrag att utarbeta ett förslag till en ny häkteslag. Utredaren skall dels göra en genomgripande översyn av regelverket i sak, dels se över den lagtekniska och språkliga utformningen. Den nya häkteslagen skall utformas så att den kan utgöra en del av den nya kriminalvårdslagen som Kriminalvårdskommittén (Ju 2002:13) skall lämna förslag till senast den 1 juni 2005. Målsättningen är att regelverket som styr kriminalvårdens verksamhet skall ges en enhetlig och ändamålsenlig utformning och att de principer som präglar verkställighet av påföljder i stor utsträckning även skall gälla för häktesverksamheten. Samtidigt måste det dock beaktas att den som är häktad är att betrakta som oskyldig till dess att han eller hon är dömd.

Bakgrund

Behandlingslagen

Bestämmelserna om häktesverksamheten finns i lagen (1976:371) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl. (behandlingslagen) samt i förordningen (1976:376) om behandlingen av häktade och anhållna m.fl.

Behandlingslagen tillkom som en del i 1974 års kriminalvårdsreform. En viktig utgångspunkt för lagen är att den som är häktad inte får underkastas mer omfattande inskränkningar i sin frihet än vad som är nödvändigt med hänsyn till ändamålet med häktningen eller till vad som krävs ur ordnings- och säkerhetssynpunkt. Den häktade skall behandlas så att skadliga följder av frihetsberövandet motverkas. Lagen innehåller därför bestämmelser som rör möjlig-

heterna för häktade att få kurativt och socialt stöd, erbjudanden om arbeten eller annan sysselsättning under häktningstiden, gemenskap mellan intagna i häkten och häktades kontakter med omvärlden genom tidningar, tidskrifter, radio, television, brevväxling, besök och telefonsamtal. Bestämmelserna syftar till att förhindra att inskränkningarna i häktades möjligheter till gemenskap och kommunikation med omvärlden tillämpas oftare än nödvändigt.

Under 1980- och 90-talen har ett reformarbete pågått för att förbättra situationen för häktade och så långt som möjligt begränsa inskränkningar i de häktades kontakter med omvärlden (restriktioner). Den 1 januari 1999 (prop. 1997/98:104, bet. 1997/98:JuU22, rskr. 1997/98:227, SFS 1998:602) gjordes betydande ändringar i behandlingslagen. Det infördes bl.a. en möjlighet för den som är häktad att begära rättens prövning av åklagarens beslut om enskilda restriktioner. Vidare förtydligades bestämmelserna så att det framgår att rätten skall pröva frågan om tillstånd till restriktioner vid varje tillfälle som den skall ta ställning till häktningsfrågan. Det slogs också fast att intagna i häkten som huvudregel skall ges tillfälle att vistas tillsammans med andra intagna. Dessutom infördes bestämmelser om kontroll av drogfrihet av intagna och regler om omhändertagande av vissa föremål som påträffas hos en häktad.

För närvarande pågår förhandlingar om ett förslag till rambeslut om vissa rättssäkerhetsgarantier i brottmål i Europeiska unionen. Förhandlingar om detta beslut, som bl.a. innehåller bestämmelser om rätt till juridisk rådgivning och information till misstänkta, inleddes under hösten 2004.

Kategorier som omfattas av lagen

Behandlingslagen tillämpas inte bara på den som är gripen, anhållen eller häktad misstänkt för brott, utan även på personer som omhändertagits och placerats i häkte med stöd av bestämmelser i andra lagar, t.ex. utlänningslagen (1989:529), polislagen (1984:387), lagen (1990:52) med särskilda bestämmelser om vård av unga, lagen (1988:870) om vård av missbrukare och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård. Majoriteten (75 procent) av dem som är placerade i häkte är dock häktade misstänka för brott. Behandlingslagen tillämpas däremot inte på häktade som är placerade vid en rättspsykiatrisk sjukvårdsinrättning eller en rättspsykiatrisk undersökningsenhet, utom såvitt avser restriktioner.

Behovet av en översyn

Översyn av verkställighetslagstiftningen

En översyn av de regler som gäller för behandlingen av häktade och anhållna m.fl. har aktualiserats på grund av den översyn av lagstiftningen om verkställighet av påföljder som för närvarande pågår. Den 10 oktober 2002 tillkallade regeringen en parlamentariskt sammansatt kommitté, Kriminalvårdskommittén, med uppgift att lämna förslag till en samlad reglering av verkställighetslagstiftningen, en ny kriminalvårdslag (dir. 2002:90). Utredningen skall dels göra en genomgripande översyn av regelverket i sak, dels se över den lagtekniska och språkliga utformningen. Den nya lagen skall reglera verkställigheten av samtliga kriminalvårdspåföljder, såväl slutna kriminalvård (fängelse) som öppna (frivårdspåföljderna m.m.). Som tre särskilt viktiga huvudområden utpekade i direktiven kriminalvårdens återfallsförebyggande arbete, kravet på en säker och human verkställighet samt reglerna för överklagande. Utredningen skall efter tilläggsdirektiv (dir. 2004:33) även beakta frågan om tidpunkt för villkorlig frigivning. Resultatet skall bli en ny, modern kriminalvårdslag som kan svara mot kraven på en effektivt och humant bedriven kriminalvård. Kommittén skall lämna sitt betänkande senast den 1 juni 2005.

En översyn av häkteslagstiftningen är angelägen, då det finns ett starkt behov av en enhetlig reglering av hela kriminalvårdens verksamhet. Att verkställa fängelsestraff och bedriva häktesverksamhet ställer i många avseenden likartade krav på kriminalvården. I båda fallen handlar det om behandlingen av frihetsberövade personer. Detta medför bl.a. att stora krav ställs på kriminalvården, som har i uppdrag att motverka skadliga följder av frihetsberövandet och att se till att verksamheten präglas av humanitet. En väsentlig skillnad mellan personer som är intagna i anstalt respektive i häkte är att de i häkte intagna som huvudregel inte är dömda för brott. Det finns trots detta många likheter mellan grupperna. Det handlar ofta om personer med liknande behov och problem, t.ex. vad avser missbruk eller psykiska störningar. Säkerhetsarbetet ser till övervägande del likartat ut vid häkten och anstalter, inte minst vad gäller behovet av kontrollåtgärder. Inom hela kriminalvården bedrivs ett aktivt påverkansarbete för att motivera de intagna att komma ifrån kriminalitet och i många fall även ett drogmisshandling. Många av de principer som präglar den övriga kriminalvårdens verksamhet bör

således även gälla för häktesverksamheten. Redan mot den bakgrunden finns det skäl att göra en översyn av häkteslagstiftningen. Resultatet skall bli ett samlat regelverk som kan vara ett effektivt verktyg i kriminalvårdens arbete för att på bästa möjliga sätt kunna bedriva sin verksamhet.

Förändrade förutsättningar för häktesverksamheten

Sedan 1950-talet har brottsligheten ökat i Sverige, precis som i hela västvärlden. Detta påverkar kriminalvården genom att det ställs andra och högre krav på verksamheten. Det är viktigt att lagstiftningen är anpassad till rådande förutsättningar och förhållanden.

Härtill kommer att kategorierna av intagna inom kriminalvården har förändrats under senare år. Andelen narkotikamissbrukare har ökat, liksom andelen intagna med psykiska problem och störningar. Dessa förhållanden, i förening med uppkomsten av kriminella gängbildningar och en avancerad, organiserad och internationell brottslighet, har förändrat kraven på kriminalvården och det säkerhetsarbete som måste bedrivas. Denna situation kan också innebära att kriminalvården ställs inför förändrade förutsättningar vad gäller vårdinsatser för de intagna.

Kriminalvården befinner sig således i flera olika avseenden i en ny och besvärlig situation som påverkar häktesverksamheten på olika sätt. Det finns även av denna anledning ett behov att se över utformningen av det regelverk som styr häktesverksamheten.

Restriktioner

För att kunna möjliggöra en effektiv brottsutredning och lagföring finns i vissa fall behov av att meddela en häktad restriktioner, dvs. att inskränka hans eller hennes kontakter med omvärlden. Bestämmelser om detta finns i 24 kap. rättegångsbalken och i behandlingslagen. Restriktioner får endast meddelas när det finns risk att den häktade undanröjer bevis eller på annat sätt försvårar sakens utredning. När det gäller häktades möjligheter till gemenskap med andra intagna har Sverige, trots de lagändringar som genomfördes den 1 januari 1999, fått kritik av Europarådets tortyrkommitté, vilken besökte Sverige senast 2003. Kommittén hade bl.a. synpunkter på möjligheten för häktade med restriktioner att vistas tillsammans

med andra häktade. Kommittén ansåg även att restriktioner används alltför ofta. I förarbetena till lagändringarna 1999 (prop. 1997/98:104) uttalade regeringen att den hade för avsikt att även fortsättningsvis ägna uppmärksamhet åt frågan om humanisering av häktesverksamheten och andra delar av kriminalvården. Regeringen aviserade samtidigt sin avsikt att utvärdera effekterna av de i propositionen föreslagna ändringarna sedan de hade tillämpats en tid (prop. 1997/98:104 s. 64 f).

Med anledning av detta har justitieutskottet den 28 april 2004 riktat ett tillkännagivande till regeringen (bet. 2003/04:JuU18, rskr. 2003/04:198, dnr Ju2004/3920/KRIM). Utskottet menade att tiden nu är mogen att genomföra en utvärdering av effekterna av de genomförda lagändringarna.

Mot denna bakgrund finns det skäl att se över behandlingslagen.

Häktade placerade vid rättspsykiatriska undersökningsenheter

Om en häktad skall genomgå rättspsykiatrisk undersökning skall han eller hon föras över till en rättspsykiatrisk undersökningsenhet (8 § lagen [1991:1137] om rättspsykiatrisk undersökning). Rättspsykiatriska undersökningar utförs vid rättspsykiatriska avdelningar inom rättsmedicinalverket samt vid sådana enheter hos sjukvårdshuvudmän som i enlighet med avtal med staten har åtagit sig att svara för att rättspsykiatriska undersökningar utförs (1 § förordningen [1991:1413] om rättspsykiatrisk undersökning). När det gäller ordningen och säkerheten i dessa fall har Rättsmedicinalverket påtalat vissa brister i lagstiftningen (Ju2001/8690/KRIM). För häktade som är placerade vid rättspsykiatriska undersökningsenheter gäller inte behandlingslagen, utom såvitt avser restriktioner (26 § behandlingslagen). Före den 1 januari 1992 gällde behandlingslagen även för dessa häktade, men numera gäller i stället vissa föreskrifter i lagen (1991:1128) om psykiatrisk tvångsvård och lagen (1991:1129) om rättspsykiatrisk vård. Detta innebär att möjligheterna att vidta tvångsåtgärder mot häktade som befinner sig vid rättspsykiatriska undersökningsenheter är mer begränsade än vad som gäller för häktade som är placerade i häkten. Enligt Rättsmedicinalverkets mening motsvarar inte lagstiftningen verksamhetens behov av tvångsåtgärder när det gäller möjligheterna till drogkontroll, kontroll av besökande samt användningen av handfängsel vid transporter. Rättsmedicinalverket menar även att lagstiftningen

i flera avseenden, bl.a. när det gäller beslutsbefogenheter, är snårig och bitvis svårtolkad. När det gäller beslutsbefogenheter har JO uttalat att det närmast ankommer på Rättsmedicinalverket att avgöra om det finns behov av ändrade regler för rätten att fatta beslut om tvångsåtgärder (dnr 278-2001). Mot bakgrund av det anförda finns det skäl att göra en översyn av reglerna för häktade som är överförda till rättspsykiatriska undersökningsenheter.

Uppdraget

Verksamheten som bedrivs vid häkten är, precis som verkställighet av påföljder, en i hög grad regelstyrd verksamhet. För att på bästa sätt kunna uppfylla kraven på säkerhet, humanitet och effektivitet behöver kriminalvården en modern lagstiftning även för denna verksamhet.

En särskild utredare skall lämna förslag till en samlad reglering av häktesverksamheten. De övergripande riktlinjerna måste fastställas i lag. Den närmare regleringen av verksamheten bör så långt som möjligt göras i författningar på lägre nivå, dvs. i förordningar eller myndighetsföreskrifter. Den nya häkteslagen skall präglas av en helhetssyn och nära knyta an till det förslag som Kriminalvårdskommittén skall lämna senast den 1 juni 2005. Målsättningen är således att regelverket som styr kriminalvårdens verksamhet skall ges en enhetlig och ändamålsenlig utformning och att de principer som präglar verkställighet av påföljder i stor utsträckning även skall gälla för häktesverksamheten.

Det är viktigt att den nya lagstiftningen är ändamålsenligt utformad i förhållande till påföljdssystemet. Utredaren skall därför överväga vad som krävs för att häkteslagen skall kunna tillgodose de behov som finns när det gäller att utreda förutsättningarna för olika påföljder eller lämplig anstaltsplacering.

Frågor om humanitet och att de häktade behandlas så att skadliga följder av frihetsberövandet motverkas är givetvis centrala delar i en ny häkteslagstiftning. Utredaren skall särskilt beakta hur det kan säkerställas att häktade nås av information om sina rättigheter, t.ex. om rätten till en offentlig försvarare. Utredaren bör även utreda hur häktade av utländsk härkomst, som har en verkställbar dom, så tidigt som möjligt informeras om möjligheten att ansöka om att få verkställigheten av straffet överförd till sitt hemland.

Utredaren skall beakta att vissa skillnader dock måste upprätthållas när det gäller behandlingen mellan å ena sidan dem som verkställer en påföljd och å andra sidan dem som är intagna i häkte, bl.a. eftersom de som är intagna i häkte som regel inte är dömda för brott. Härtill kommer att en stor del av de i häkte intagna personerna vistas där under en kort tid. Dessa förhållanden kan t.ex. påverka sysselsättningen eller möjligheterna för kriminalvården att bedriva påverkansarbete.

Särskilt för häktade för vilka restriktioner har meddelats är situationen en annan jämfört med för dem som avtjänar ett fängelsestraff. Syftet med restriktioner är att säkerställa brottsutredningen och rättegången. Förekomsten av restriktioner påverkar emellertid möjligheterna att bedriva en human kriminalvård. Det är alltså av vikt att reglerna om restriktioner bygger på en lämplig avvägning mellan en human behandling, den personliga integriteten och möjligheterna att utreda och lagföra brott. Utredaren skall mot denna bakgrund och mot bakgrund av Sveriges internationella åtaganden avseende de mänskliga rättigheterna, inklusive kritiken från Europarådets tortyrkommitté, liksom mot bakgrund av riksdagens tillkännagivande, särskilt se över och utvärdera effekterna av de lagändringar som genomfördes den 1 januari 1999.

Utredaren skall också göra en översyn av de regler som gäller för behandlingen av häktade som är intagna vid rättspsykiatriska undersökningsenheter med utgångspunkt i vad Rättsmedicinalverket anfört i ovan nämnda skrivelse. Utredaren skall särskilt kartlägga behovet av att använda tvångsåtgärder och föreslå de förändringar som kan behövas. Utredaren skall också se över hur beslutsbefogenheterna vad gäller tvångsåtgärder och kortare vistelser utanför undersökningsenheterna är utformade och om dessa tillgodoser de behov som kan finnas. I det sammanhanget skall utredaren överväga om, och i sådant fall i vilken utsträckning, den nya häkteslagen skall omfatta även denna kategori häktade.

Samhällsutvecklingen har på senare tid inneburit att kraven på ett kostnadseffektivt och resultatriktat arbetssätt har ökat. Kraven på svensk kriminalvård att utveckla metoder för att på olika sätt mäta och redovisa resultaten av vidtagna åtgärder kommer således att öka. Dessa krav, som även kommer till uttryck i direktiven till Kriminalvårdskommittén, gäller naturligtvis även för häktesverksamheten.

Lagstiftningen måste vara ändamålsenligt utformad så att häktesverksamheten kan samverka med övriga verksamheter inom rätts-

väsentet, främst den utredande verksamhet som polis och åklagare bedriver. Det är även viktigt att lagstiftningen är utformad så att den tillgodoser de speciella behov och förutsättningar som särskilda grupper av häktade, t.ex. kvinnor, ungdomar eller personer med hemvist i annat land, kan ha. Det är också angeläget att verksamheten bedrivs så att barn som har en häktad förälder får möjlighet att upprätthålla kontakt med föräldern, i de fall detta anses vara till barnets bästa.

Utredaren skall lägga fram fullständiga författningsförslag och även lämna förslag till förändringar i andra avseenden som uppdraget kan ge anledning till. Förslaget på en ny häkteslag skall vara utformat så att den antingen kan utgöra en särskild lag eller vara en del av den kriminalvårdslag som Kriminalvårdskommittén kommer att lämna förslag till.

Förslagets konsekvenser skall redovisas enligt vad som anges i 14 och 15 §§ kommittéförordningen (1998:1474). I den mån förslaget berör barn skall en barnkonsekvensanalys göras.

Utredningsarbetet

Utredaren skall samråda med Kriminalvårdskommittén (Ju 2002:13) och med övriga berörda myndigheter. När det gäller frågan om behandlingen av häktade som är placerade vid rättspsykiatriska utredningsenheter skall utredaren samråda med kommittén, En nationell psykiatrisamordnare (S 2003:09). Ungdomsbrottsutredningen (Ju 2002:14) har haft i uppdrag att göra en översyn av det allmännas ingripande vid ungdomsbrott. Denna utredning har i vissa avseenden beröringspunkter med häktesverksamheten. Uppdraget redovisades den 20 december 2004 (Ingripanden mot unga lagöverträdare, SOU 2004:122). Utredaren skall följa beredningen av betänkandet inom Justitiedepartementet. Utredaren skall även beakta pågående lagstiftningsarbete inom Europeiska unionen.

Uppdraget skall redovisas senast den 15 januari 2006.

(Justitiedepartementet)

Kommittédirektiv

**Tilläggsdirektiv till Häktesutredningen
(Ju 2005:01)**

**Dir.
2005:109**

Beslut vid regeringssammanträde den 6 oktober 2005.

Förlängd tid för uppdraget

Med stöd av regeringens bemyndigande den 20 januari 2005 (dir. 2005:5) tillkallade chefen för Justitiedepartementet en särskild utredare med uppdrag att utarbeta ett förslag till en ny häkteslag. Utredningen, som har antagit namnet Häktesutredningen, skulle enligt direktiven redovisa resultatet av arbetet senast den 15 januari 2006.

Tiden för redovisning av uppdraget förlängs. Utredningen skall redovisa resultatet av sitt arbete senast den 15 mars 2006.

(Justitiedepartementet)

Statens offentliga utredningar 2006

Kronologisk förteckning

1. Skola & Samhälle. U.
2. Omprövning av medborgarskap. Ju.
3. Stärkt konkurrenskraft och sysselsättning i hela landet. N.
4. Svenska partnerskap – en översikt.
Rapport 1 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. N.
5. Organisering av regional utvecklingspolitik – balansera utveckling och förvaltning.
Rapport 2 till Organisationsutredningen för regional tillväxt. N.
6. Skyddsgrundsdirektivet och svensk rätt.
En anpassning av svensk lagstiftning till EG-direktiv 2004/83/EG angående flyktingar och andra skyddsbehövande.
UD.
7. Studieavgifter i högskolan. U.
8. Mångfald och räckvidd. U.
9. Kontroll av varor vid inre gräns. Fi.
10. Ett förnyat programkontor. U.
11. Spel i en föränderlig värld. Fi.
12. Rattfylleri och sjöfylleri. Ju.
13. Djurskydd vid hästavel. Jo.
14. Samernas sedvanemarker. Jo.
15. Detaljhandel med nikotinläkemedel. S.
16. Ny reglering om brandfarliga och explosiva varor. Fö.
17. Ny häkteslag. Ju.

Statens offentliga utredningar 2006

Systematisk förteckning

Justitiedepartementet

Omprövning av medborgarskap. [2]
Rattfylleri och sjöfylleri. [12]
Ny häkteslag. [17]

Utrikesdepartementet

Skyddsgrundsdirektivet och svensk rätt.
En anpassning av svensk lagstiftning till
EG-direktiv 2004/83/EG angående
flyktingar och andra skyddsbehövande.
[6]

Försvarsdepartementet

Ny reglering om brandfarliga och explosiva
varor. [16]

Socialdepartementet

Detaljhandel med nikotinläkemedel. [15]

Finansdepartementet

Kontroll av varor vid inre gräns. [9]
Spel i en föränderlig värld. [11]

Utbildnings- och kulturdepartementet

Skola & Samhälle. [1]
Studieavgifter i högskolan. [7]
Mångfald och räckvidd. [8]
Ett förnyat programkontor. [10]

Näringsdepartementet

Stärkt konkurrenskraft och sysselsättning
i hela landet. [3]
Svenska partnerskap – en översikt.
Rapport 1 till Organisationsutredningen
för regional tillväxt. [4]
Organisering av regional utvecklingspolitik
– balansera utveckling och förvaltning.
Rapport 2 till Organisationsutredningen
för regional tillväxt. [5]

Jordbruksdepartementet

Djurskydd vid hästavel. [13]
Samernas sedvanemarkar. [14]